

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP DİLİ
BELAGATİ ÖĞRETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

MEHMET ŞAHİN

İZMİR - 2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE
İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP DİLİ
BELAGATİ ÖĞRETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

MEHMET ŞAHİN

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ NECLA YASDIMAN DEMİRDÖVEN

İZMİR - 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belagati Öğretimi”** adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden meydana geldiğini, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Mehmet ŞAHİN

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Mehmet ŞAHİN ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili Belâgati Öğretimi” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 07.11.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Necla YASDIMAN DEMİRDÖVEN	
Üye	Prof. Dr. Muammer ERBAŞ	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Rami Alkhalaf ABABDULLA	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

CUMHURİYETİN KUTULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP BELAGATİ ÖĞRETİMİ

Mehmet ŞAHİN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar, İlahiyat Fakültesi lisans programlarındaki Arap Belâgatî'nin durumunu incelediğimizde, 2000'li yıllara kadar, İlahiyat veya İslami İlimler Fakültelerinde lisans programlarının ders müfredatında hak ettiği yeri bulamadığını görüyoruz. Neden yer bulamamıştır diye sorduğumuzda, dönemin siyasi, sosyal ve eğitimsel açıdan geçirdiği değişim ve dönüşümün etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Medreselerin kaldırılması, harf inkılâbı, tevîdî tedrisat gibi kanunlarla birlikte İslam Dininin terakkiye engel olduğu düşüncesi İlahiyat Fakültesinin temel derslerinden olan Arapçanın içeriğini de boşaltmıştır. Müfredat, Felsefe ve Din Bilimleri dersleriyle yoğunlaştırılmıştır. Diğer taraftan İlahiyat hocalarına göre İlahiyat fakültelerinde belli bir döneme kadar Arapçanın Ana Bilim Dalı olmayışından kaynaklı akademik personelin yetiştirilememesidir.

1982'den sonra İlahiyat fakültelerinin sayısı artmasına rağmen Belagat dersi yine müfredatta yoktur. Bu dönemde Belagât'in lisans düzeyinde ders programlarında olmayışı, Yüksek Öğretim Kurumunun ihmali olarak değerlendirilmektedir. Ancak 1997'den sonra İlahiyat Fakültelerinde Belagât dersleri resmen müfredata girebilmiştir. 1997'de YÖK'ün almış olduğu karar gereği hazırlık sınıfları kaldırılmış, 4 yıl eğitim veren İlahiyat Fakültelerinin müfredatı da değişmiştir. Artık müfredatta kendisine yer bulan Arap Belagati, İlahiyat Fakültelerinde lisans düzeyinde seçmeli veya zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu değişimin sebebi ise, Belagat ilminin, sarf ve nahiv

gibi Arap Dilinin önemli ve büyük bir parçası olduğu, Kur'an'ın doğru anlaşılması için elzem olduğu gerçeğinin bu dönemde özellikle YÖK tarafından anlaşılması olmalıdır.

Belagat ilminin lisans düzeyinde İlahiyat Fakültelerinde okutulması gerektiği düşüncesindeyiz. İlahiyat hocalarıyla yapmış olduğumuz röportajlar da genel itibariyle bu görüşümüzü desteklemektedir. Bazı hocalar lisans öğrencilerinin Arapça seviyesi düşük olduğu için Belagatin okutulması gereksizdir dese de ortak akıl okutulmasından yanadır. Temel İslam Bilimlerinin, özellikle de Kur'an'ın anlaşılmasında, Belagat merkezi bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Arap, Belagat, İlahiyat, Müfredat, İnkılap, Lisans, Röportaj.

ABSTRACT

Master's Thesis

Arabic Rhetoric Teaching In The Divinity Faculties

Since The Foundation Of The Republic

Mehmet ŞAHİN

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Until today the establishment of the Republic of Turkey when we examine the situation of Arabic Rhetoric in Divinity Faculties, the Rhetoric Until the 2000s, we see that undergraduate programs at the Faculties of Theology or Islamic Sciences are not included in the curriculum. When we ask why couldn't it find a place, especially political reasons play the leading role. In addition to laws such as the letter revolution, the Law of Unification of Teaching (tevhid-i tedrisat), The idea that Islam is an obstacle to development, emptied the interior of Arabic which is one of the basic courses of the Faculty of Theology. Curriculum, Filled with Philosophy and Religious Sciences. Another reason is that according to theology instructors, the academic staff can not be trained in theology faculties.

When the number of theology faculties increased after 1982, we see that Arabic also gained momentum. There is no rhetoric again. In this period, the fact that Belagât is not taught at the undergraduate level can be seen as neglect of YÖK. In the 2000s, the Arabic Language and Rhetoric were even more important in Theology Faculties. Belagat, which now has its place in the curriculum, has started to be offered as an elective course at undergraduate level in Theology Faculties and as a compulsory course in some Theology Faculties. When we asked what was the reason for this change, Belagat is an important and a big part of the Arabic Language like consumables and nahiv, and The fact that the Qur'an is essential for a proper understanding is understood by the Council of Higher Education in this period..

The science of Belagat must be taught at the Faculty of Theology at the undergraduate level. Our interviews with theology teachers generally support this view. Although some of the professors say that it is unnecessary to teach Belagat because the Arabic level of undergraduate students is low, they want common reason to be taught. In understanding the basic Islamic sciences, especially the Qur'an, it is essential to know Belagat.

Keywords: Arabic, Rhetoric, Divinity, Theology, Curriculum, Revolution, Undergraduate, Interview.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TEZ SINAVI TUTANAK FORMU.....	III
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	X
İÇİNDEKİLER	XII
KISALTMALAR	XVI
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	II
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	II
II. ÇALIŞMADA İZLENEN METOT.....	2
III. BELAGAT İLMİNİN TARİFİ	4
1.FESAHAT.....	5
1.1.Sözlük Anlamı	5
1.2. Terim Anlamı	6
2. BELÂGAT	6
2.1. Sözlük Anlamı	6
2.2. Terim Anlamı	7
2.3. İlmî Manası.....	7
3. MEÂNÎ.....	8
4. BEYÂN	9
5. BEDÎ	10
IV.BELAGATİN KUR’AN-I KERİM TEFSİRİNDEKİ YERİ	11
1.Örnek	12
2.Örnek	12
3.Örnek	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
CUMHURİYETİN KURULDUĞU 1923’TEN 1982’YE KADAR İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP BELAGATİ ÖĞRETİMİ.....	14
A.OSMANLI MEDRESELERİNDE İLK VE ORTAÖĞRETİMDE OKUTULAN ARAPÇA DERSLERİ	16
1.İlk Mektepler (İbtidâî) Ve Arapça Öğretimi	16
Tablo 1: İbtidâî Mekteplerin Müfredatı.....	16
2.Rüştiye Mektepleri Ve Arapça Öğretimi.....	17
Tablo 2: Rüştiye Mektepleri Müfredatı	18
3.Medreseler Ve Arapça Öğretimi.....	19
3.1.Osmanlı Medreseleri Müfredatı (Dâru’l Hilâfeti’l-Âliyye).....	19

Tablo 3: Osmanlı Medreseleri Müfredat Programı	20
B. DÂRU'L-FUNÛN VE İLAHİYAT FAKÜLTESİ TASAVVURU	21
1. İlahiyat Fakültesi Tasavvuru	22
2. Ulum-u Şer'iyye (İlahiyat Fakültesi) Dersleri ve Müfredatı	22
2.1. Daru'l-Funûn'da bulunan şubeler	23
2.2. Daru'l-Funûn Ulum-u Şer'iyye Şubesindeki dersler ve Ders Sayıları	23
Tablo 4: Ders Hocaları	24
Tablo 5: Ulum-u Şer'iyye 1900-1913 Yılları:	24
3. Belagat Derslerinin Durumu	25
B. İSTANBUL DÂRULFUNÛN İLAHİYAT FAKÜLTESİ VE ARAP	
BELAGATİNİN DURUMU	26
1. Tarihçesi	26
2. Daru'l-Funun İlahiyat Fakültesinin İşleyişi	28
a. Fakültede İlk İcraat	28
Tablo 6:	28
b. İlahiyat Fakültesinin Öğrenci Sayısı	29
c. Ders Programı	30
Tablo 7:	30
d. 1925-1933 Yıllarında Daru'l-Funun İlahiyat Fakültesinin Dersleri	30
Tablo 8:	31
3. Belagat Derslerinin Durumu ve Genel Değerlendirme	31
4. Daru'l-Funûn İlahiyat Fakültesinin Kapatılması	33
C. 1949-1982 ARASI İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP	
BELAGATİNİN DURUMU	34
1. Tarihçesi	34
2. Yıllara Göre Müfredat Programı	36
Tablo 9: 1949-1950 İlahiyat Fakültesi Dersleri ve Hocaları	36
Tablo 10: 1953-1954 Yılı AÜİF İlahiyat Bölümü Ders Programı	37
Tablo 11: 1972 Sonrası İlahiyat Fakültesinde Ders Programı	39
Tablo 12: Tablo 4'ün devamı	40
3. Belagat Dersinin Durumu	40
İKİNCİ BÖLÜM	43
1982'DEN GÜNÜMÜZE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE	43
ARAP BELAGATİ DERSLERİNİN DURUMU	43
A. 1982'DEN 1997'E KADAR İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE	
BELAGATİN DERSLERİ	43
1. Tarihçesi	43
2. İlahiyat Ders Programı	44
Tablo 13: İlahiyat Fakültelerinde 1983-1984 Öğretim Yılı Ders	
Dağılımı	44

Tablo 14: Zorunlu Ortak Dersler	45
Tablo 15: Formasyon Dersleri.....	46
Tablo 16: 1987-1991 Arası Ders Programı	46
Tablo 17: Dersler ve saatleri.....	48
3.Müfredatın Değerlendirilmesi ve Belagat Dersinin Durumu	48
B.1998'DEN GÜNÜMÜZE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE BELAGATİ	
DERSLERİNİN DURUMU.....	50
1.İlahiyat Fakültelerinin Genel Durumu.....	50
Tablo 18: 1998-1999 Öğretim Yılı İlahiyat Lisans Programı :.....	51
Haftalık Ders Programı.....	51
Tablo 19: Arap Dili Ve Belagati İlahiyat Haftalık Ders Programı.....	53
Tablo 19: Hazırlık Sınıfı Kaldırılmadan Önce Yüzüncü Yıl Üniversitesi	
İlahiyat Fakültesi Haftalık Arapça Ders Programı	54
Tablo 20: 1998-1999 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan	
İlahiyat Lisans Programı Seçmeli Dersleri.....	54
2.2008 Yılı İtibariyle Bazı İlahiyat Fakültelerinin Müfredatında Arap Dili	
Belagati Dersleri	55
Tablo 21: Ceal Bayar İlahiyat Fakültesi Arapça Ders Öğretim Planları	55
Tablo 22: Marmara İlahiyat Fakültesi Arapça Ders Öğretim Planları	56
Tablo23: 2014-2015 Öğretim Yılı Erzurum İlahiyat Fakültesi Arap Dili	
Belagati Ders Planı	57
Tablo 23: 2017-2018 Öğretim Yılı İzmir Katip Çelebi İslami İlimler	
Fakültesi Arap Dili Belagati Dersleri	58
C. ARAPÇA ÖĞRETİMİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR, GÖRÜŞLER ve	
ANKET ÇALIŞMASI.....	59
1. Amal A. Almakhozumi'nin Araştırması.....	59
2.1987 Sempozyumu Arapça Öğretimini İyileştirme Adına Teklifler	60
3. Mehmet Soysaldı'nın yapmış olduğu Arapça'ya Dair bir Anket	
Çalışması	62
3.1.Öğretim Elamanları İçin Anket	62
3.2. Öğrenciler İçin Anket	64
4.Değerlendirme	65
D.İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAPÇA ÖĞRETİM SERİLERİ	66
1. Kral Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Serisi	66
1.1.el-Kavâ'idu'l-'Arabîyyetu'l-Muyessere (القواعد العربية الميسرة)	66
1.2.el-'Arabîyyetu li'l-hayât (العربية للحياة)	67
1.3. el-Kırâ'atu'l-Muyessere (القراءة الميسرة)	68
2. El-'Arabîyyetu Li'n-Nâşi'în(العربية للناشئين) Serisi:.....	69
3.İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Arapça Öğretim	
Serisi	70
4. En-Nahvu'l-Vâzih (النحو الواضح).....	70
5.Diğer Kitaplar	71

a.Mebâdi'ü 'ilmi's-sarf (مبادئ علم الصرف)	71
b.el-Vâzıh fi'l-belâgati'l-'Arabiyye (الواضح في البلاغة العربية)	71
c.el-Belâgatu'l-Vâzıha (البلاغة الواضحة)	71
d.Sarf-Nahiv.	71
e.Bağlaçlı Cümle Yapıları	72
f.Arapça'da Matematiksel Cümle Yapısı.	72
g.Arapça Dilbilgisi.....	72
h.el-Emsile.....	72
ı.Arapça Okuma ve Eski Metinler,	72
i.Belâgat	72
j.Muhtasar Cümle Kalıpları	73
k.Mebâdi'ü'l-'Arabiyye fi's-Sarf ve'n-Nahv	73
l.Adım Adım Kur'an Dili ve Sıfırdan Arapça Öğreniyorum	73
m.Arapça Dilbilgisi	73
n.Ders Notları	73
D.RÖPORTAJ VE DEĞERLENDİRME	74
1. Röportaj Soruları	75
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	83

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.y.	Adı geçen yazı
a.s.	Aleyhi's-selâm
b.	İbn
bas.	Baskı
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
cc.	Celle Celâluhû
ev.	Çeviren
DİA.	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	Hicrî
H.z.	Hazreti
M.	Miladî
r.a.	Radıyallahu anhü (anha)
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDVY	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
UÜİFD	Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları
YİE	Yüksek İslam Enstitüsü
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
YYÜİF	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖNSÖZ

Şüphesiz ki Selef-i Salihîn'den günümüze kadar Kur'an'ı anlamak için birçok ilim ortaya çıkmış ve bu ilimlere bağlı olarak çeşitli metotlar geliştirilmiştir. İslami Bilimler olarak ortaya çıkan bu ilimler tarih boyunca yığınla külliyat oluşturmuştur. Bu ilimlerden biri de Arap Dili ve Belagatidir.

İlahiyat Fakültelerinin bel kemiğini oluşturan ya da oluşturması gereken Arap Dili ve Belagati sadece bir konuşma dili olarak görülmemelidir. Türkçe ya da İngilizce gibi de değerlendirilmemelidir. Zira bu dil Yaraticının yarattığı varlık olan insana hitap ettiği bir dildir. Biz burada Arapçaya kutsallık atfetmiyoruz. Lakin Yüce Yaraticımızın kutsal hitabı olan Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak için, onun dili olan Arapça'yı da iyi öğrenmek ve anlamak gerektiğini söylüyoruz.

Arapçanın doğru öğrenilmesi ve anlaşılması için dilbilgisi tek başına yeterli değildir. Arap Dili ve Belagati'ni hakkını verecek şekilde, bir bütün olarak öğrenmek ve öğretmek gerekmektedir. Daha önce yapılmayanlar veya yanlış yapılanlardan yola çıkarak Arap Dilini, Belagatle birlikte okutmak gerekmektedir. Bu gerekliliğin farkına varmak veya farkındalık uyandırmak için ciddi çalışmalar yapmalıyız.

Biz de bu çalışmamızla yaklaşık 100 yıllık bir geçmişi olan ilahiyat Fakültelerindeki Belagat ilminin/derslerinin durumunu ortaya koymaya çalışacağız. Belagatin İlahiyat Fakültelerinde Lisans düzeyindeki durumunu ortaya çıkararak yeni bir dokunuşla faydalı olmak istiyoruz. Son olarak, çalışmamızda yönlendirme ve tashihleriyle katkıda bulunan öncelikle tez danışmanım Dr. Neclâ Yasdıman Demirdöven hocam olmak üzere, Dr. İzzet Marangozoğlu hocama, din görevlisi kıymetli kardeşim İbrahim Emrah Şahin'e ve beni dualarıyla destekleyen sevgili aileme çok teşekkür ediyorum.

Gayret bizden, tevfik Allah-u Teâla'dandır.

İzmir / Ağustos- 2019

Mehmet ŞAHİN

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Bu çalışmamızda, Cumhuriyetten günümüze İlahiyat Fakültelerinde Arap Belagati'nin durumunu ortaya koymaya çalıştık. Daha açık bir ifadeyle araştırmamızın konusu, İlahiyat Fakültelerinde lisans seviyesinde Belagat derslerinin varlığını/yokluğunu ana hatlarıyla araştırıp, Belagatin lisans düzeyinde de okutulmasının gerekliliğini vurgulamaktır.

Belagat, Batı literatüründe *retorik* olarak ifade edilmektedir. Belagat ilminin konusu, sözün doğru ve yerinde söylenmesini sağlamaktır. Bu ilim dalı; meânî, beyân ve bedî olmak üzere üç bölüm olarak tarih boyunca incelenmiş ve hâlâ incelenmeye devam edilmektedir. Tezimizde bu bölümleri kısaca anlatmaya çalıştık. Lakin asıl konumuz Cumhuriyetten günümüze Türkiye'de İlahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde Arap Belagati dersinin durumunu ortaya koymaktır.

Kur'an-ı Kerim, Arap Dili ve Belagatinin gelişmesinde çok büyük ve muazzam bir rol oynamıştır. Çünkü evrensellik özelliği olan bu Kitap'ın dili Arapçadır. Dolayısıyla Kur'an'ı anlamak için yapılan çalışmalar genel manada Arapçanın gelişmesine, alt bilim dallarının oluşmasına vesile olmuştur.

Arapçayı en güzel ve etkili şekilde kullanan kutsal kitabımız Kuran-ı Kerim'in anlaşılması ve amacına uygun tefsir edilebilmesi için, öncelikle sarf ve nahiv ilimlerinin iyi kavranması ve beraberinde sözcüklerin mana, söyleniş ve süsleniş biçimlerinin, yani belagat ilminin de bilinmesi gerekmektedir.

II. ÇALIŞMADA İZLENEN METOT

Çalışmamızda, özellikle İstanbul'da bulunan İslam Araştırmaları Merkezinde (İSAM), İzmir Dokuz Eylül İlahiyat ve Kâtip Çelebi İslami İlimler Fakültelerinin mevcut kütüphanelerinden ve İslam Literatüründen (Şamile) Belagatle ilgili yazma ve matbu eserleri inceledik. Ulusal Tez Merkezinden Tarama yapıp, bu alanda yazılmış tezleri tespit ederek konumuzla ilgili olanları değerlendirdik.

İnternet üzerinden basılmış dergi ve makale bölümlerini İnceledik. Ayrıca İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleriyle röportaj yaparak, Belagat ile ilgili cevap bulması gereken soruları kendilerine yöneltmek suretiyle, çözümler bulmaya çalıştık. Söz konusu röportajı, kısmen yüz yüze söyleşi ile bazen de telefon telefon görüşmesi yaparak gerçekleştirdik. Bu görüşmeleri kayıt altına alarak cd haline getirdik.

Başlangıçta yaklaşık 100 yıllık bir tarihe sahip olan İlahiyat Fakültelerinde Belagat öğretiminin varlığını kaynaklara atıf yaparak anlatmaya çalıştık. Yaptığımız röportajları da çalışmamızın sonuna koymak suretiyle araştırmamızı neticelendirdik.

Çalışmamız önsöz, giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından teşekkül etmektedir. **Giriş kısmını** dört başlık altında sunmayı uygun gördük. İlk olarak çalışmamızın konusu ve önemini dile getirmeye çalıştık. İkinci olarak, araştırmamızda izlediğimiz yol ve metottan bahsettik. Sonrasında Belagat ve ana bölümleri olan me'âni, beyan ve bedî ilimleri hakkında kısa bilgilendirme yaptık. Son olarak Belagat ilminin Kur'an tefsirindeki yeri ve önemini anlatmaya çalıştık.

Araştırmamızın **birinci bölümünde**, İlahiyat Fakültelerinin geçmişi hakkında kısa bir bilgilendirme yaptık. Sonra, ilk İlahiyat Fakültesi'nin kurulduğu 1924'ten 1982 yılına kadar geçen zaman diliminde Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri'nde okutulan dersler içerisinde Arap Belagatinin durumunu ve okutulan Arapça kitapların Belagat öğretimiyle ilgili yönlerini değerlendirdik. Bu dönemde (1923-1982), İlahiyat Fakültelerinin Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalına bağlı olan Arap Dili ve Belagati'nin, lisans

programlarındaki durumunu ortaya koyarak, Belagat dersleri ile ilgili çıkarımlarda bulunduk.

Bunu yaparken İlahiyat Fakültelerinin lisans bölümlerinde okutulmuş Arapça ders kitaplarından yola çıkarak, bu dönemde Belagatin müfredatta genel itibariyle bulunmadığını ifade etmeye çalıştık. Daha sonra da Belagatin İlahiyat lisans programlarında olmayışının nedenlerini değerlendirmeye gayret ettik.

İkinci bölümde ise 1982'den günümüze kadar, İlahiyat fakültelerinde Arap Belagati öğretimi ve okutulan Arapça kitapların Belagatle ilişkilerini ortaya koymaya çalıştık. 1982 sonrası İlahiyat Fakültelerinde, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nın en önemli derslerinden biri olan Arapçanın, lisans ders müfredatındaki durumunu ele aldık. 1997'de müfredatta kendine yer bulan Belagatin, daha önce neden okutulmadığını, uzun bir süreden sonra hangi sebeplerle lisans düzeyinde okutulmaya başlandığını, özellikle İlahiyat Fakültesi hocalarıyla röportaj yapmak suretiyle bir sonuca varmaya çalıştık.

Sonuç bölümünde ise, tezimizin konusu olan Arap Belagati'nin durumu ile ilgili, Cumhuriyetten günümüze İlahiyat Fakültelerinde Belagat öğretiminin nasıl bir seyir aldığını özetledik. Yapmış olduğumuz araştırmaların verilerinden yola çıkarak, konunun önemini bir kez daha vurgulamaya ve önerilerimizi sunmaya gayret ettik.

III. BELAGAT İLMİNİN TARİFİ

Belagat ilmini tarif etmek amacıyla yazılmış, neredeyse sayısını bilemeyeceğimiz kadar eser ve doküman vardır. Büyük bir kültür haline gelen bu ilim dalı önceleri yani İslam öncesi dönemde ilmi bir özelliğe sahip değildir. Allah ‘ın (c.c) kelamı olan Kur’an’ın inmesi belagatin önemini artırmıştır. Çünkü Kur’an mu’ciz bir kitaptır. Belagatin de Kur’an mucizesini konu edindiği bilindiğine göre, bir ilim dalı haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur.¹

Belâgat ilmi çok önceleri ilim olarak değil, sanat olarak görülmüş ve bunu edebiyatçılar bir meleke olarak sözlerinde ve eserlerinde kayda değer bir şekilde uygulamışlardır. Daha sonra büyük Arap dilcileri olarak bilinen el-Câhiz (ö.255/869), İbnu’l-Mu‘tez (ö.296/908) ve ‘Abdulkâhir el-Curcânî (ö.471/1079) gibi ilim adamları tarafından belli kaideler konularak bir bilim dalı haline getirilmiştir.²

Belâgat ilminin süratli bir biçimde gelişmesinde pek çok etken vardır. Bu etkenlerin en önemlisi İcâzu’l-Kur’an meselesi. Kur’an’ın icâz yönlerini açıklamak ve bu konuya katkıda bulunmak amacıyla çalışmalar yapan ve bir çok eser telif eden alimlerin sayısı oldukça fazladır. Örneğin el-Câhiz, er-Rummânî (ö.384/994), el-Hattâbi (ö.388/998), Ebû Hilâl el-‘Askerî (ö.395/1005), el-Bâkillânî (ö.403/1013) ve Abdulkâhir el-Curcânî gibi alimler yazmış oldukları eserler bugün dahi önemli kaynaklardır. Belagatin gelişmesine büyük katkı sağlayan bu eserlerden biri, Abdulkâhir el-Curcânî’nin İcâzu’l-Kur’ân yani Kur’an’ın mu’cizeliği konusunda yazdığı ve hocaların elinden düşmeyen “*Delâ’ilu’l-İ‘câz*” adlı eseridir. Bu eser Belagatin temellerinin atıldığı kitap olarak ulema tarafından kabul edilmektedir.³

Bununla birlikte Zemahşerî (ö.538/1143), Sekkâki (ö.626/1229), İbnu’l-Esir el-Cezeri (ö.637/1239), Hâtîp el-Kazvinî (ö.739/1338) ve Seyyid Şerif el-Cürcanî (ö.816/1413), Ebu’l-Leys es-Semerkindî (ö. 888/1483), es-

¹ Ali Bulut, *Belagat, (Meani-Beyan-Bedî)*, İfav yay., İstanbul, 2015, s. 19-20.

² Hulusi Kılıç, ‘Belagat’, *DİA*, 5. Cilt, 1992, s. 382-383.

³ Kılıç, *a.g.y.*, s. 382-383.

Siyalkûtî (ö. 1067/1656) gibi isimleri öne çıkmış alimler te’lif ettikleri muazzam eserlerle Belagat ilmine, büyük katkılar sağladıkları bilinmektedir. 1600’lü yıllardan sonra yazılan eserler öncekilerin taklidi olarak değerlendirilmektedir. Sonraki dönemlerde de Belagat ilmine katkı sağlayan birçok alim çeşitli eserler kaleme almışlardır.⁴

Çalışmamıza başlarken, tarihi gelişimine büyük katkılar sağlayan ulemanın eserleri ışığında öncelikle Belagat ilmiyle ilgili kısa bir bilgilendirme yapmayı uygun görmekteyiz. Özellikle *Belagatin* Arapçayı daha iyi ve doğru anlama konusundaki ehemmiyetini bilmek gerekmektedir. Bu bağlamda Fesahat, Belagat, Meâni, Beyân ve Bed’i gibi disiplinleri kısaca açıklayalım:

1.FESAHAT

Fesâhatin tanımını yapmadan önce zihinlerde daha iyi yer etmesi açısından Kur’an-ı Kerim’den bir ayetle başlayabiliriz.

“وَأَحْيِي هَارُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي ۗ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ”

“*Kardeşim Hârûn benden daha açık ve düzgün konuşur. Onu da beni onaylayan bir yardımcı olarak yanımda gönder. Zira beni yalancılıkla itham etmelerinden endişe ediyorum.*”⁵ Ayetin mealinden de anlaşılacağı gibi ‘daha açık ve düzgün konuşma’ olarak ifade edilen fesahati, aşağıda sözlük ve terim anlamıyla birlikte okuduğumuzda daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

1.1.Sözlük Anlamı

Fesâhat sözcüğü, üçüncü ve beşinci bâblardan فَصَحَ veya فَصَحَ kelimelerinin mastarıdır. Sözlükte, ‘ortaya çıkış, açık, sade, saf ve berrak halde bulunma, kulağa hoş gelme’ anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda, ‘sütün üzerindeki köpük gibi sade olma ve maddenin herhangi bir şaibeden uzak olması’ gibi manaları da vardır.⁶

⁴ William Smyth, *Belagat İlmi'nin Standart Hale Gelen Düzenlenişi ve es-Sekkâki'nin Miftahu'l-Ulum'u*, (çev: Abdullah Yıldırım), İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası, S.22, 2013, s. 215-216; Kılıç, *DİA*, 5. Cilt, s. 382-383; Bulut, *a.g.e.*, s. 19-31.

⁵ Kasas, 28/34.

⁶ Ebi Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sıhah: Tâcü'l-Luğa ve Sıhâhu'l-'Arabiyye*, (Muhammed Tamir), Kahire 2009, s. 890('fsl'md); Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük (El-Mu'cem Arabi-Türki)*, Mektep yayınları, İstanbul

1.2. Terim Anlamı

Terim anlamı ise, kelimelerin telaffuzunun akıcı olup kulağa hoş gelmesine, sözün kusurlardan arınmış ve manasının da açık olmasına denilmektedir. Böyle bir söz veya o sözü söyleyen de fasîh olarak ifade edilmektedir.⁷

Bir sözün telaffuzunun kelime, sıralama, anlam ve ahenk yönleriyle eksiksiz yani kusursuz olması demektir. Bir başka deyişle îrâd edilen, sözün kolay olmakla beraber, her türlü kapalılıktan uzak, söyleme zorluğu olmayan, amaca uygun yani muhatabın kulağına hoş gelecek şekilde açık ve düzgün söylenmesi ve kolayca anlaşılmasıdır.⁸

2. BELÂĞAT

2.1. Sözlük Anlamı

Belagat ise Arapçada “بلغ” kökünden gelmektedir. Kur’an’da “وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ”⁹ ‘ergenlik çağına gelip olgunlaşınca’ meali ile “ulaşmak, sona ermek, olgunlaşmak” anlamlarında kullanılmıştır. Belagat lügatte, arzuya veya sonuca ulaşmak, fasîh konuşma, bir şeyin eksiksiz yapılması, nihayete ermesi, tamamlanması şeklinde geçmektedir. Sözün açık ve güzel olması, maksadın tam olarak ifade edilmesi gibi manalara da gelmektedir.¹⁰

Yukarıda sözlük anlamını vermeye çalıştığımız Belagat kavramının şimdi de terim ve ilmi manasını açıklamaya çalışalım:

2014, s. 896; *Fesahat* kavramı hakkında geniş bilgi ve açıklamalı örnekler için bk; İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arab*, (Tsh.:Fâris eş-Şidyâk), I-XV, Bulak, Beyrut, 1965”fsl”maddesi; Ali el-Carim, Mustafa Emin, *El-Belagatu'l-Vadiha*, Dar-u Nursabah, Suriye, 2015, s.13; Nasrullah Hacimüftüoğlu, *İ'câz ve Belâgat Deyimleri*, Ekev Yayınları, Erzurum 2001, s. 56.

⁷ Bulut, *a.g.e.*, s.35; Mustafa Çuhadar, TDV İslam Ansiklopedisi, C.12, 1995, s.423-424; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belgat*, Bilimevi yay. İstanbul 2013, s. 39.

⁸ Ebû Muhammed Fazl b. Hasen b. Ahmed b. Abbâs, *el-Belağatu Fununuha ve Efnânuha İlmu'l-Meâni*, Ürdün, Daru'l-Furkan, 2004, s. 17; Ali el-Carim, Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 13; Kadir Güneş, *a.g.e.*, s. 296; Ali Bulut, *a.g.e.*, s. 36; Sedat Şensoy, “Hatib el-Kazvîni’de Fesahat ve Belâgat Kavramları”, *İsam Araştırmaları Dergisi*, S.17, 2007, s. 27.

⁹ Kasas, 28/14; Yusuf, 12/22.

¹⁰ Cevherî, *a.g.e.*, s. 111; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, s. 419-421.; Ali el-Carim, Mustafa Emin, *a.g.e.*, s. 21; Bulut, *a.g.e.*, s. 45; Hulusi Kılıç, ‘Belagat’, *DİA*, 5. Cilt, 1992, s. 380-383; Mücahit Kaçar, “Cumhuriyet Dönemi (1923-2007) Türk Edebiyatında 'Belâgat' Çalışmaları” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2007, s. 1.

2.2. Terim Anlamı

Terim olarak ise, ‘meleke’ ve ‘ilim’ olmak üzere iki anlam içermektedir. Meleke olarak *belagat*, fasih sözün “muktezâyı hâle”¹¹ ve makama uygun olmasıdır. Yani sözün açık-seçik, yerinde ve zamanında söylenmesidir.¹²

Meleke, insanın doğasında var olan özellik demektir. Belagatin insanın doğasında var olduğunu “﴿٤﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿٣﴾” “*O, insanı yarattı ve beyanı öğretti*”¹³ ayetinden anlamaktayız. Dolayısıyla insanda meleke olarak önceden vardır. Kur’an-ı Kerim, Hadis-i Şerif ve cahiliye döneminde yazılan şiirler bu örneklerle doludur.¹⁴

2.3. İlmî Manası

Bir ilim dalı olarak Belagat; meânî, beyân ve bedî ilimlerini içine alan; sözün en güzel şekilde söylenmesi için kelime, kelâm ve mütakellim ile ilgili usul ve kaideleri inceleyen bir bilim dalıdır.¹⁵

Belâgat kelimesinin, uzun bir süre beyân kelimesiyle anlamdaş olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum belâgatin yıllarca edebî sanatlardan ibaretmiş gibi algılanmasına sebep olmuştur. Hâlbuki beyân, bir ilim olarak belâgatin “meânî-beyân-bedî”den oluşan üç bölümünden biridir.¹⁶

Belagat bir çatı görevi görmektedir. Meânî, beyan ve bedî ilimlerinin, belagatin alt dalları olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Her biri ayrı bir disiplin olarak, Meânî, sözün yerinde kullanılması ile ilgili konuları, beyân, mânanın ifade yollarını, bedî de sözü süsleyen sanatları konu edinmektedir. İşte bunların hepsinin bir arada kullanıldığı sözler, beliğ ve fasih söz olarak kabul edilir.¹⁷

¹¹ Muktezay-ı Hâl: Fasahate, yer ve zamana uygun olmak. Sözde (kelâm) hâl ve makamın gerektirdiği tarzıdır. Muktezay-ı Hâl, bu tarza riayet etmek, sözü yerinde ve adamına göre söylemektir. (Bkz. Rabiha Çelebi, Nasrullah Hacımüftüoğlu, *Teshil’ül-Belağah*, Anadolu matbaası, İzmir, 1996, s. 5.)

¹² Rabiha Çelebi, Nasrullah Hacımüftüoğlu, *a.g.e.*, İzmir 1996, s. 4.

¹³ Rahman suresi, 55/3-4.

¹⁴ Cevheri, *a.g.e.*, s. 112; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Belagat İlminin Gelişmesine Müessir olan Kaynaklar”, *AÜİF Dergisi*, Sayı 11, Erzurum 1993, s. 268; Kılıç, “Belagat” mad., *DİA*, cilt 5, s. 380.

¹⁵ Carim-Emin, *a.g.e.*, s. 22; Bulut, *a.g.e.*, s. 46-47; Ömer Kara, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.I, 2000, s. 335.

¹⁶ Bulut, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁷ Mehmet Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980, s. 19; Saraç, 2006, s. 17.

Belagati fesahatten ayıran en önemli fark, belagatin kelimeler ve mütekellimde bulunan bir özellik olmasıdır. Belagat kelimesinde aranmaz. Fakat fesahat, kelimeler ve mütekellimde olduğu gibi kelimesinde de bulunur. Yani ‘beliğ bir kelimeler veya mütekellim’ denilebilirken, kelimenin belagatinden söz edilemeyeceği için ‘beliğ bir kelime’ denilemez. Buna karşılık “fasih bir kelimeler ya da mütekellim” denilebildiği gibi kelime için de “fasih bir kelime” denilebilmektedir.¹⁸

Belagat, batı dillerinde *rhetoric* veya *eleguence* kelimeleriyle kullanılmaktadır. Diğer kültürlerde ise, ne anlam ifade ettiğini veya nasıl karşılık bulunduğunu, el-Câhiz (ö.255/869), *el-Beyân ve ’t-Tebyîn* adlı eserinde şöyle zikretmiştir:

“İranlılarda, sözün nerede uzatılıp nerede kısa tutulacağına bilinmesidir.”

“Yunanlılarda, sözcüklerin düzene sokulması ve söylemin seçimidir.”

“Romalılarda, doğaçlama durumunda özlü söz söyleyebilme, sözü uzatmak gerektiğinde ise, sözcükleri yağmur gibi yağdırabilmektir.”

“Hintlilerde, anlamın açık olması, zamanlamanın uygun olması ve sözün güzel ifade edilmesidir”¹⁹

Buraya kadar Belagatin sözlük, terim ve ilmî manalarını özet mahiyetinde sunmaya çalıştık. Şimdi de belagat ilminin bölümleri olan *meânî*, *beyân* ve *bedî* ilimlerini kısaca açıklayalım:

3. MEÂNÎ

Belagat ilminin bölümlerinden ilki meânî ilmidir. Meânî sözcüğü, mâna kelimesinin çoğuludur. Lafzın ve kelâmın muktezây-ı hâle uygunluğunu ve kelâmın doğru/düzgün olarak söylenmesini sağlayan kuralları ele almaktadır. Meânî ilminin amacı, Kur’an-ı Kerim’in i’cazı ile ilgili yönlerini öğretmektir. Örneğin, lafızların dizilişindeki güzellik, terkiplerdeki akıcılık ve parlaklık, kelimelerin anlam genişliği, tilavet esnasında çıkan seslerin eşsizliğini ortaya çıkartmaktadır.²⁰

İlm-i Meânî, kavramları en fazla olan Belagat terimidir. Ana başlıklarını şu şekilde sıralayabiliriz: İsnad, müsnedün ileyh, müsned, haber-inşa, fiilin müteallakları, kasr, fasıl-vasl, îcaz-itnâb-musâvât vb. Meânî ile ilgili yazılmış çok

¹⁸ Bulut, *a.g.e.*, s. 46-48; Şensoy, *a.g.m.*, s. 38-43.

¹⁹ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Beyân ve ’t-tebyîn*, Dâru İhyâi’l-Ulûm, I, Beyrut 1993, s. 95.

²⁰ Hacımüftüoğlu, *İ’caz ve Belâgat Deyimleri.*, s. 104; Bulut, *a.g.e.*, s. 51; Çelebi, Hacımüftüoğlu, *Teshîlü’l-Belâğah*, s. 6.

fazla eser vardır. Geniş bilgi için dipnottaki eserlerden istifade edilebilir.²¹ Biz burada meânî ile ilgili Kur'an-ı Kerimden bir örnek verip Beyân ilmine geçmeyi uygun görmekteyiz.

“وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ”

“.....Onlara Allah'ın âyetleri okunduğunda bu (âyetler) onların imanlarını artırır ve onlar Rablerine tevekkül ederler.”²² Burada geçen “زَادَتْهُمْ” ‘artırma’ fiili âyetlere isnâd edilmiştir. Hâlbuki artırmak Allah'a has olan bir eylemdir. İmanı ziyadeleştirecek olan Allah tır. Âyetler imanın kemale ermesi için sebeptir. Burada fiiller açısından baktığımızda meâni ilminin en önemli konularından biri olan *isnad*ın çeşitlerinden *mecazî isnad*²³ vardır. ‘Mecaz-i akli’ de denilen bu *isnad* çeşidi Belagat kitaplarının *beyan* bölümlerinde teferruatlı bir şekilde ele alınmaktadır.²⁴

4. BEYÂN

Beyân kelimesinin sözlük manası; açıklama, ortaya çıkarma, ifade etme olarak geçmektedir.²⁵ Terim manası ise muktezâya uygun sözün (kelâmın), açıklama biçimlerini, maksadını açık ve net bir şekilde ve farklı yollarla ifade etme usullerini inceleyen bilim dalıdır. Bu ilim vasıtasıyla bir mana farklı yollarla anlatılabilmektedir. Kastedilen bir şey gerçek anlamında ifade edilebileceği gibi gerçek anlamı dışında da kullanılabilir. Burada beyan ilmi için elzem olan şey ise sözün manaya delalet etmesidir. Bu şart çok önemlidir.²⁶

Şimdi de beyan ilmi ile ilgili Kur'an'dan bir örnek verelim:

“ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا” “Bu ceza onlara, *"alışveriş de faiz gibidir"* demeleri yüzündendir.”²⁷ Cahiliye döneminde faiz alışverişten daha değerli görüldüğü için

²¹ Örnek olmak üzere bkz, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân el-Kazvînî, *el-İzah fî Ulumi'l-Belağâ*, Kahire (tarihsiz), I, 12.; Mehmet Said Çöğenli, *Âyet ve Hadis Örneklî Arapça Belagat*, Erzurum 2012. s. 14; Hacımüftüoğlu, *a.g.e.*, s. 104-105; Bulut, *a.g.e.*, s. 51-189.

²² Enfal Suresi, 8/2.

²³ Mecazi İsnad: Mecazi akli de denilir. Bir fiilin, yakınına değil yani gerçek failine değil bir başka yakınına (mef'ul, sebep, zaman, mekana) isnad edilmesidir.

²⁴ Bulut, *a.g.e.*, s. 55.

²⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 6-8; Güneş, *a.g.e.*, s. 108; Hacımüftüoğlu, *İcaz ve Belagat Deyimleri*, s. 41; Saraç, *a.g.e.*, s. 97.

²⁶ Hacımüftüoğlu, *a.g.e.*, s. 41; Bulut, *a.g.e.*, s. 193; *DİA*, VI, 23.

²⁷ Nur suresi, 24/35.

faiz helal sayılmıştır. Faiz yiyiciler için alış-veriş daha değersiz kabul edildiğinden değersiz olan değerli olana benzetilmiştir. Olması gereken ise tam tersidir. Çünkü faizin alış-verişe benzetilmesi gerekirken, alış-veriş faize benzetmiştir. Burada *teşbih-i maklub*²⁸ yapılmıştır. Yani kendisine benzetilen (faiz) ile benzeyen (alış-veriş) yer değiştirmiştir.²⁹

5. BEDÎ

Bedî kelimesi sözlükte; eşsiz, öncesinde herhangi bir örneği bulunmayan; orijinallik, yenilik ve icat; örnek ve model olmadan bir şey ortaya koyma, örneği ve modeli olmadan yaratılma olarak geçmektedir.³⁰ Yeni tarz anlamına da gelen bedî' kelimesini el-Câhiz (ö. 255/869) el-Beyân ve't-Tebyîn adlı eserinde, râvirlerin şiire renk ve güzellik kazandıran her türlü edebî sanat için kullanılan bir ilim olduğunu dile getirmektedir.³¹

Kur'ân-ı Kerîm'de, bu kelime *benzersiz bir şekilde yaratma* anlamında şöyle geçmektedir: “*بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ*” “*O, göklerin ve yerin essiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona "ol!" der, akabinde oluverir.*”³²

Terim manası ise, muktezâyâ uygun söylenmiş ve açıklanmış kelâmı, süsleme prensiplerini öğretir. Bu kelime kısaca, duruma uygun açık ve düzgün söylenen sözün lafız ve anlam yönünden güzelleştirilmesi ile ilgili bilgileri ve kuralları inceleyen ilim olarak tarif edilmektedir. Bedî ilmi, edebî sanatlarla süslenmiş ifadenin, lafız yönünden kusursuz, anlam yönünden mantıklı ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmasının yöntem ve kurallarını incelemektedir.³³

²⁸ Teşbih-i Maklub: Teşbihi (benzetme) kuvvetlendirmek için, müşebbeh (benzeyen) ile müşebbehün bihin (kendisine benzetilen) yer değiştirmesi sonucu yapılan teşbihe denir. Merhum M. Akif Ersoy'un "*bedrin aslanları ancak bu kadar şanlı idi.*" mısraı teşbih-i maklub için çok güzel bir örnek olarak bedî' ilmine misal olmuştur.(Geniş bilgi için bkz.: İsmail Durmuş, *DİA*, Teşbih md., C. 40, İsanul 2011, s. 553-555)

²⁹ Geniş bilgi için bkz., Bulut *a.g.e.*, s. 204-205, Durmuş, *a.g.y.*, s. 553-556

³⁰ *Lisanu'l-Arab.*, C. VIII, s. 6-8, غَدَّ maddesi; Güneş, *a.g.e.*, s. 59; Hacımüftüoğlu, *İcaz ve Belagat Deyimleri*, s.3;<http://www.literatur.gen.tr/kelam/esari/37-islam-tarihi/genel-tarih/151-lisanu-l-arab-ibnmanzur.html> (erişim tarihi: 23.07.2019)

³¹ Cahiz, *el-Beyan ve't-Tebyîn*, 1, s. 51.

³² Bakara suresi, 2/117.

³³ Kazvîni, *İzah*, II, 348; Carim, Emin, *a.g.e.*, s. 265; Hacımüftüoğlu, *İcaz ve Belagat Deyimleri*, s. 4.

Mana ve lafız ile ilgili güzelleştiriciler olmak üzere iki kısma ayrılan ilm-i bedî için Kur'an'dan bir örnek verelim:

“﴿۳۱﴾ وَلَا صَلَّيْ وَلَا صَلَّيْ ﴿۳۱﴾ وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿۳۲﴾” “*Ne inandı ne de namaz kıldı. Fakat yalanladı ve yüz çevirdi.*”³⁴ Burada yergi söz konusudur, yerilen insandır. Ayetin devamında ‘وَلَكِنْ’ istisna edatı kullanılarak sanki güzel bir şey söylenecekmiş gibi bir beklenti oluşturulmuş fakat ‘كَذَّبَ’ ‘*yalanladı*’ şeklinde olumsuz bir fiille yergi sürdürülmüştür.³⁵

Buraya kadar, belagat ilmi ile ilgili ana başlıkları, Kur'an'dan birer örnekle kısaca açıklamaya çalıştık. Sonuç olarak belagatin büyük bir ilim dalı olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması açısından, Arapçanın önemli bir bölümünü oluşturan bu ilim dalını, sarf ve nahiv ilimleri kadar önemli görmek ve okumak gerekmektedir. Fakat temelsiz okuma da olmaz. Çünkü sarf, nahiv, lügat vb. ilimlerin öncelikle öğrenilmesi gerekir ki belagat anlaşılabilirsin. Örnek verecek olursak, sarf okumamış biri, kıyas yaparken kelime yapısının kıyasa aykırı olup olmadığını bilemez. Dolayısıyla hepsi iç içedir. Diğer ilimlerin de aynı şekilde bilinmesi gerekmektedir.

IV.BELAGATİN KUR'AN-I KERİM TEFSİRİNDEKİ YERİ

Öncelikle Belagat ilminin Kur'an'ın i'cazını beyan ettiğine dair pek çok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklarda Kur'an'ın icazının ancak Belagat ile anlaşılacağı dile getirilmiştir.³⁶

İkinci olarak, Kur'an'ın doğru anlaşılmasını sağlar. Bu konuda Zemahşeri (ö. 528/1144) tefsirinin giriş kısmında konu ile ilgili şunları dile getirmektedir: “Bir kişi bütün İslamî ilimlerde ne kadar mahir olursa olsun, Kuran'a has ilimler olan Meanî ve Beyan ilimlerine vakıf olmadığı müddetçe Onu tefsir etme yollarına giremez ve onun hakikatlerine dalamaz”³⁷.

³⁴ Kıyamet suresi, 75/31-32.

³⁵ Bulut, *a.g.e.*, s. 330.

³⁶ Abdü'l-Kahir el-Cürçani, *Delailü'l-İ'caz*, s. 454; es-Sekkakî, *Miftahu'l-Ulum*, s. 512.

³⁷ Hikmet Akdemir, *Belagat ve Kur'an Tefsirindeki Önemi*, Harran Üniversitesi Dergisi, S. II, Özdam Basım Yayım, Şanlıurfa 1996, s. 159

Kur'an-ı Keim'in tefsiri için gerekli olduğu ifade edilen Belagat ilmi öğrenilmeden, ayetlerdeki istiare, kinaye, teşbih ve mecaz gibi unsurların metne kattığı manaların anlaşılacağı dile getirilmektedir.³⁸

Konunun anlaşılması için birkaç örnek verelim:

1.Örnek

وَيُنزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ
يُدْهَبُ بِالْأَبْصَارِ

“Allah (c.c.), semâdaki dağlardan (dağ gibi bulutlardan) dolu indirir ve onu istediğine isabet ettirir, dilediğinden de uzak tutar; bulutlardan çıkan şimşekler nerdeyse gözleri alır”.³⁹

Buradaki “مِنْ جِبَالٍ” terkibi mecaz veya istiare yolu ile “السحاب” bulut manasında; yada bulutlardaki dolunun çokluğunu anlatmak için kinaye yapmak amacıyla kullanılmıştır. Belagat ilmi olmazsa bu terkiib yanlış anlaşılabilir. Gerçek anlamıyla düşünülürse “semada doludan oluşan bir dağ” şeklinde bir mana çıkar ki bu da bilime ters olduğundan, yanlış bir tefsirle Kur'an doğru anlaşılmamış olur.⁴⁰

2.Örnek

.....⁴¹ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا

“Dedi Rabbim, şüphesiz ki ihtiyarlık aleviyle başım tuttu (saçım beyazlaştı), kemiklerim zayıfladı”.

Ayette ihtiyarlık, önce saçlardaki beyazlık yönüyle ateşin alevine, saçtaki ağarmanın başa yayılmasıyla da ateşin tutuşmasına benzetilmiştir. Dolayısıyla teşbihten isitareye doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir.⁴²

3.Örnek

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَبْصَارِ.....⁴³

³⁸ Akdemir, a.g.m., s. 160.

³⁹ Nur Suresi, 24/43

⁴⁰ Akdemir, a.g.m., s. 161.

⁴¹ Meryem Suresi, 19/4.

⁴² Akdemir, a.g.m., s. 162.

“*Ey temiz akıl sahipleri sizin için kısasta hayat vardır*”.

Bu ayet-i kerimede yine belagete dair çok şey bulunabilmektedir. Örneğin, “hayatı yok etme” anlamına gelen *kısas*, burada hayatın kendisi anlamında kullanılmıştır.⁴⁴ Niekim bugün dahi devam etmekte olan kan dâvalarından dolayı çok kişi öldürülmektedir. İslamın kısas hükmüyle, katil olacak kişi, idam edilme korkusuyla öldürmekten caydığına, hem kendi hayatı hem de öldüreceği kişinin hayat kurtulmuş oluyor. Dolayısıyla *kısas* iki kişinin hayatını kurtardığı gibi kan davasıyla ölecek pek çok kişinin de yaşamasını sağlamaktadır. Burada Allah (c.c.) çok belîğ ve fasih bir ifade kullanarak, az sözle çok şey anlatmıştır.⁴⁵

Yukarıdakilere benzer daha birçok örnek belagat kitaplarında mevcuttur.⁴⁶ Kur’an’ın doğru anlaşılmasını sağlamak ve i’câzını ortaya koymak amacıyla gelişen, özellikle Tefsir ilminde kendini gösteren Belagat’in okunması gerektiği anlaşılmaktadır. Tefsir ilmini öğrenmek isteyen birinin öncelikle Arap Dili’ni daha sonra da Belagati iyi bilmesi gerektiği kaynaklarda ifade getirilmektedir.⁴⁷

⁴³ Bakara Suresi, 2/179. Ayet.

⁴⁴ ez-Zemahşerî, el-Keşşaf, I, s. 222-223.

⁴⁵ Akdemir, a.g.m., s. 163.

⁴⁶ Geniş bilgi için bkz.: Rami Alkhalaf Abdulla, Sajed Alkhlf Alsalh, İzzet Marangozoğlu, *Miftâhu’l-Belâğa Yeni Yöntem ve Farklı Bir Sunumla Arapça Belâgat*, Senabel Yay., İstanbul 2018.

⁴⁷ Akdemir, a.g.m., s. 165.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN KURULDUĞU 1923'TEN 1982'YE KADAR İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP BELAGATİ ÖĞRETİMİ

Asr-ı saadetten günümüze kadar İslam'a ve Müslümanlara hizmet etmiş ulemanın ve bu büyük şahsiyetlerin te'lif etikleri eserlerin usta çırak yöntemiyle okutulduğu medreselerde Arap Dili ve Belagatine büyük önem verildiği bilinmektedir. Özellikle de medreselerde belagat ilmine en az sarf ve nahiv kadar önem verilmiştir. Tabii bunun çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında, Kuran'ın en edebî kitap özelliğini taşıması, şairlerin belîğ sözler söylemesi ve bu denli şiirler ortaya koymaları medreselerde belâgat dersinin programda yer almasını gerektirmiştir.⁴⁸

Bilginin, bilimin ve kültürün sürekli değişerek geliştiği dünyamızda, İslami açıdan da sorunlar ortaya çıkmaktadır. Her geçen asırda bu yeni sorunlara İslam âlimleri çözüm arayıp bir neticeye varmaya çalışmaktadırlar. Bu çözüm bulma arayışı ve çabası medreselerin kapatılmasıyla birlikte kurulan ve yaklaşık 100 yıllık bir geçmişe sahip olan İlahiyat Fakültelerinde de devam etmiştir. Çözümlerin kaynağı ise eskiden olduğu gibi bugün de İslam'ın en önemli kaynağı olan Kur'an-ı Kerim olduğu aşikârdır. Temel kaynak Kur'an olduğuna göre bunun doğru bir şekilde anlaşılması ve aktarılması gerekmektedir. Bu da Kur'an'ın teknik manada iyi anlaşılması ve zihnî olarak da doğru yorumlanması ile sağlanacağı kanaatindeyiz.

Şüphesiz ki Selef-i Salihin'den sonra günümüze kadar Kur'an'ı anlamak için birçok ilim ortaya çıkmış, metotlar geliştirilmiştir. İslami İlimler olarak anılan bu ilimler tarih boyunca yığınla külliyyat oluşturmuş ve medreselerde düzenli olarak okutulduğu bilinmektedir.⁴⁹ Konuyla ilgili olarak Muhittin Eliaçık'ın "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Belagat Kitapları" adlı eserinde bu ilimlerin müderris merkezli bir yöntemle okutulduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde eğitim-öğretim

⁴⁸ Dâru'l-Hilafet'l-Aliyye Medresesi İhzarı, Kısım-ı Evvel, Kısım-ı Sâni, Kısım-ı Âli Ders Cetvelleri ve Müfredat Programları, s. 13-15; Muhittin Eliaçık, "Osmanlı medreselerine Öğretilen belagat kitapları", *Ulakbilge Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S.4, Konya güz 2014, s. 31-35.

⁴⁹ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ yayınları, İstanbul 1989, C. 14, s. 73-116.

faaliyetleri daha çok, geleneğin belirlediği bir kapsamda yürütülmüştür. Müderrisin belirlemiş olduğu dersler ve okunmasını istediği kitaplar müfredatı şekillendirmiştir. Bir yönüyle belli kitapları okuyup tamamlamak, dönem bitirmek veya sınıf geçmek anlamına gelmektedir.⁵⁰

Muhittin Eliaçık, makalesinde derslerin, okutulan kitabın adı ile anılmakta olduğunu ve tahrir yoluyla işlendiğini söylemektedir. Ayrıca bu derslerin alt medreselerde muhtasar şeklinde işlendiğini; âli medreselerde ise mufassal olarak işlendiğini dile getirmektedir. Medreselerde, özellikle de Osmanlı medreselerinde ilimler ‘ulûm-ı êliye (alet ilimleri) ve ulûm-ı ‘âliye (yüksek ilimler) olmak üzere iki grupta değerlendirmiştir. Alet ilimleri kısmına kelâm, nahiv, lügat, belâgat, hendese, hesap, felsefe, mantık, tarih, coğrafya gibi dersler vardır. Yüksek ilimlerde ise Kur’ân, hadîs, fıkıh gibi dersler mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bazı Medreselerde müderris, dersi ve kitabı belirlese de bazı kanunnamelerde, derecesine göre bir medresede hangi derslerin okutulacağı yazıldığı dile getirilmektedir. Müfredatta Belagat dersine de yer veren müderrisler medreselerde sıklıkla belâgatle ilgili Miftahu’l-ulûm, Mutavvel, Şerh-i Miftah vb. kitapları okuttukları bilinmektedir.⁵¹

Dâru’l-Fünun ve İlahiyat Fakültesi tasavvuru konusuna geçmeden önce, II. Meşrutiyetten sonraki dönemde, Osmanlı medreselerinde ilk ve ortaöğretimde okutulan Arapça dersleri hakkında bilgi vermeyi uygun görmekteyiz.

Osmanlı Devletinde ilk ve ortaöğretim şu kademelerden oluşmaktaydı: İbtidaî ve Rüşdiye Mektepleri, İdadîler, Sultanîler, Dâru’ş-Şafakalar, Askeri Rüşdiyeler, Askerî İdadîler ve farklı statülerdeki medreseler olarak bilinmektedir.⁵² Biz de burada örnek olması açısından, sırasıyla, İbtidaî ve Rüşdiye Mektepleri ile Medreselerin müfredatlarındaki Arapça derslerini genel itibarıyla Hasan Soyupek’in⁵³ çalışmasından yola çıkarak incelemeye çalıştık. İlk olarak İbtidaî Mekteplerin Müfredatını inceleyelim:

⁵⁰ Eliaçık, *a.g.m.*, s. 31-35.

⁵¹ Eliaçık, *a.g.m.*, s. 31-35.

⁵² Mustafa Bilge, İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1984, s. 3; Hüseyin Atay, “İslam’da Öğretim”, AÜİFD, C.23, Ankara 1978, s. 25.

⁵³ Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

A.OSMANLI MEDRESELERİNDE İLK VE ORTAÖĞRETİMDE OKUTULAN ARAPÇA DERSLERİ

1.İlk Mektepler (İbtidaî) Ve Arapça Öğretimi⁵⁴

İbtidaî Mektepler, yani ilk mektepler, Osmanlı Devletinde eğitim öğretimin ilk kademesi sayılmaktadır. Buralara, “Usûl-i Cedîde Mektepleri”, “Numune İbtidaîleri”, veya “Taş Mektep” de denilmiştir. 1862’de Arap alfabesiyle Türkçe öğretiminin gerçekleştirildiği, ilk defa İstanbul’da açılan, Osmanlı Devletinin ilkokulları olarak bilinmektedir.⁵⁵

Konumuzu ilgilendiren tarafı, İbtidaîlerdeki Arapça öğretimi olduğundan, bu okullardaki müfredat içinde Arapça derslerinin ne kadar okutulduğunu aşağıdaki tablodan inceleyelim:

Tablo 1: İbtidaî Mekteplerin Müfredatı

Hasan Soyupek’in çalışmasından gördüğümüz kadarıyla, Mekteb-i İbtidaîde yani ilköğretimde Arapça öğretimi ile ilgili müfredat programı aşağıdaki gibidir: ⁵⁶

Programdaki Dersler	I.SINIF			II. SINIF		III. SINIF		IV. SINIF	
	1. Devre	2. Devre	3. Devre	1. Devre	2. Devre	1. Devre	2. Devre	1. Devre	2. Devre
Alfabe	18 saat								
Yazı		9 Ders	7 Ders	7 Ders	5 Ders	2 Ders			
Türkçe-Arapça Kıraat		9 Ders							
Zihni Hesap		6 Ders							
Kuran-ı Kerim			6 Ders	6 Ders	4 Ders				
İlmihal				4 Ders		3 Ders		3 Ders	
Hesap			4 Ders	5 Ders	3 Ders	3 Ders		3 Ders	
Resim				2 Ders	2 Ders		1 Ders		1 Ders
Hüsn-i Hat			2 Ders	2 Ders	2 Ders	2 Ders	2 Ders		1 Ders

⁵⁴ Hasan Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Türkiye’de Arapça Öğretimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2004, s. 19-22.

⁵⁵ Geniş bilgi için bkz.: Soyupek, a.g.e., s. 19-22.

⁵⁶ Beysanoğlu, Şevket, "Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı (1894-1909), Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, İstanbul 1956, ss. 115-117

Musiki Savti ve İlahi				2 Ders					
El İşleri					2 Ders		1 Ders		
Lisan-i Arabî					3 Ders	3 Ders			
İlm-i Eşya					2 Ders		1 Ders		
Musiki					2 Ders				1 Ders
Kitabet						1 Ders			2 Ders
K. Kerim Maa Tecvit						5 Ders		5 Ders	
Muhtasar Sarf ve Nahv-ı Osmanî						1 Ders		1 Ders	
Tarih							1 Ders	2 Ders	
Hendese							1 Ders		
Coğrafya							1 Ders	1 Ders	
Ziraat ve Bahçivanlık Dersleri							5 Ders		
Musik-i savti							1 Ders		
Arabî								2 Ders	
Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye									2 ders

Yukarıdaki müfredatı incelediğimizde Birinci Sınıfta, 9 saat Arapça Kıraat dersi varken, ikinci sınıfta 3 saat Lisan-ı Arabi dersinin işlendiği görülmektedir. Lisan-ı Arabi dersi üçüncü sınıfa da 3 saat işlenirken, 1 saat de Muhtasar Sarf dersi mevcuttur. Dördüncü sınıfta ise 2 saat Arabî adlı dersin var olduğu görülmektedir. Şimdi de Rüştiye Mekteplerini inceleyelim:

2.Rüştiye Mektepleri Ve Arapça Öğretimi

Osmanlı Devletinin eğitim-öğretim sistemi içinde ortaöğretim kurumlarının ilk örneği diyebileceğimiz "Rüşdiyeler" Tanzimat döneminde 1839 yılında kurulmaya başlamıştır. Özellikle sivil memur yetiştirmeyi amaç edinen, Rüştiyeler ilk olarak "Mekteb-i Maârif-i Adliye" adıyla İstanbul'da kurulduğu bilinmektedir. "Mülkiye

Rüşdiyeleri”, “Rüşdiye Mektebi”, “Mekâtib-i Rüşdiye”, “Mekteb-i Rüşdi” ve “Rüşdiye” gibi zaman içinde birçok isim almıştır.⁵⁷

Konumuzu ilgilendiren tarafı, Rüşiyelerdeki Arapça öğretimi olduğundan, bu okullardaki müfredatı inceyelim:

Tablo 2: Rüştiye Mektepleri Müfredatı⁵⁸

Programdaki Dersler	Haftalık Ders Dağılımı							
	1. Sene	2. Sene	3. Sene	4. Sene	5. Sene	6. Sene	7. Sene	8. Sene
Türkçe	7	6	4	3	3	2	2	
Edebiyat ve Ahlak							2	1
Kozmografya								1
Arabî	1	2	2	2	2	2	1	1
Farisî		1	2	1	1			
Fransızca			3	3	3	4	4	5
Hesap	2	2	2	2	2	1		
Cebir ve Müsellesat						2	2	
Kitabet-i Resmîye							1	1
Fizik/Kimya							3	3
Mevalide								4
Coğrafya	2	2	2	2	2	2	2	1
Tarih		2	2	2	2	2	1	1
Servet İlmi								2
Eşya İlmi	1	1	1	1	1	1		
Hıfzı's-sıhha	1	1	1	1	1	1		
Hüsni Hat	1	1	1	1	1	1		
Resim	1	1	1	1	1	1	1	
Toplam	20	22	24	24	24	25	24	24

Rüştiyelerin yukarıdaki müfredatını incelediğimizde 8 yıl boyunca Arapça dersinin “Arabî” adıyla okutulduğu görülmektedir.

⁵⁷ Soyupek, a.g.e.e., s.30; Akyüz, a.g.e., s.137, 151; Süleyman Tenger, *Rüştiye Mekteplerinin Tarihi Gelişimi Ve Din Eğitimi Ve Öğretimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.19.

⁵⁸ Soyupek, a.g.e., s.34.

Arapça derslerinin şu şekilde okutulduğu bilinmektedir: İlk yıl haftada bir saat sarf okutulmuştur. Temel konulardan hareke, sükûn, hemze-i kat'i ve vasıl vb. harflerden başlayarak tesniye, cemi ve mülhakları işlenmiştir. 2. Yıldan 7. Yıla kadar haftada iki saat okutulan Arapça dersinde sarfin diğer konuları olan sülasi ve mezid fiiller, lâm-ı tekid ve nun-u tekid, nasb ve cezm edatları, taaccüb; isim fiiller, i'lal ve ibdal derslerinin okutulduğu Soyupek'in çalışmasından anlaşılmaktadır.⁵⁹ Şimdi de Medreselerdeki Arapça derslerini inceleyelim:

3. Medreseler Ve Arapça Öğretimi

Tarihte ilk medresenin ne zaman ve nerede ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle beraber kaynaklarda, M.S. 9. yy 'da Horasan bölgesinde kurulduğuna dair bilgiler zikredilmektedir. Yapılan araştırmalar İslam dünyasındaki medreselerin birbirini etkiledikleri fakat farklı yerlerde, farklı zamanlar ve şartlarda ortaya çıktığını göstermektedir.⁶⁰ Örneğin Osmanlı medreseleri İstanbul'un fethine kadar olan dönemde önce İznik'te 1330 yılında, daha sonra 1326'da Bursa'da ve 1363 yılında Edirne'de başta olmak üzere Osmanlı şehirlerinde ziyadesiyle kurulduğu bilinmektedir.⁶¹

Osmanlı Medreselerindeki tarihi değişimlerin eğitimi de etkilediği bilinmektedir. Müfredat programları medreseye göre şekillenmiştir. Konumuzla ilgili olarak Arapça öğretimi açısından baktığımızda aşağıdaki tablo bize faydalı bilgiler verecektir.

3.1. Osmanlı Medreseleri Müfredatı (Dâru'l Hilâfeti'l-Âliyye)⁶²

Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim dilinin Arapça olduğu, Devletin açtığı tüm medreselerde Türkçe yerine Arapça ile öğretim yapıldığı bilinmektedir. Arapça,

⁵⁹ Soyupek, *a.g.e.*, s.35-36.

⁶⁰ Mustafa Şanal, "Osmanlı Devleti'nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.14 2003, s.149-168.

⁶¹ Soyupek, *a.g.e.*, s.144.

⁶² Toplam on iki sene tahsil müddeti olan Dâru'l-Hilafeti'l-Âliyye medresesi üç bölümde düzenlenmiş ve birinci bölüme "tâli kısm-ı evvel" denilmiştir. İkinci bölüme ise "tâli kısm-ı sani" ve üçüncü bölüme de "kısm-ı âli" ismi verilmiştir. Ayrıca âli kısmından mezun olanlar veya bu düzeyde ilim sahibi olduğunu imtihanla kanıtlayanlar için Medresetü'l-Mütehassısın denilen ihtisas medresesi kurulmuş ve bu medrese için Yavuz Sultan Selim Camii yanındaki bina tahsis edilmişti. (Bkz. Kütükoğlu, "Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi", *DİA*, İstanbul 1993, s. 507-508)

eğitim dili olmakla birlikte, ders olarak da önemli bir yere sahipti. Bu bağlamda İslâm hilafetinde önemli bir yere sahip olan “Dâru’l Hilâfeti’l-Âliyye Medreseleri”ndeki müfredatı örnek olarak verebiliriz. Dâru’l-Hilafeti’l-Âliyye Medreselerinin kuruluş yılındaki haftalık ders programı aşağıdaki gibidir⁶³:

Tablo 3: Osmanlı Medreseleri Müfredat Programı

Dersler	Haftalık Ders Programı							
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Kur’an-ı Kerim	2	2	1					
Hadis			1					
Tefsir							3	2
Fıkıh	4	2	4	4	3	2	7	7
Kelam							4	3
Felsefe		1			4	5	1	2
Arapça	Sarf, Nahiv vb.	5	5	5	5	2	1	1
	Belagat						3	3
Türkçe	4	3	2	2	2	2		
Farsça	2	2						
Tarih		2	2	2	2	2	2	3

Medreselerdeki haftalık ders programına baktığımızda Arapça dersinin 1. Sınıftan 5. Sınıfa kadar 5’er saat, toplamda haftada 20 saat okutulduğu; 5. Sınıfta 2 saate düştüğü görülmektedir. Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda ise, 3 saatlik Belagat derslerinin de eklenmesiyle 4’er saat olarak okutulduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

Müdris merkezli bir eğitimin icra edildiği medreselerde sürekli bir yenilenme söz konusu olsa da asıl değişiklik Cumhuriyetle birlikte gelmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte dinî ilimlere bakış açısı da değişmiş ve çeşitli yenilikler yapılmıştır. Bu yeniliklerden biri de Medreselerin kapatılması ve İlahiyat Fakültesinin açılmasıdır.

⁶³ Soyupek, *a.g.e.e.*, s.167-168; Dâru’l-Hilâfeti’l-Âliyye Medresesi Nizamnâmesi-Ders Cetveli-Süret-i Tedris ve Kitaplar Tâlimatnâme, s. 14-15.

⁶⁴ Bu bilgiler özet mahiyetinde olup geniş bilgi için Hasan Soyupek’in yukarıda adı geçen çalışmasına bakılabilir.

B.DÂRU'L-FUNÛN VE İLAHİYAT FAKÜLTESİ TASAVVURU

Türkiye’de, yükseköğretim dediğimiz üniversite dönemine geçme girişimleri, Osmanlının son döneminde başlamaktadır. Aslında temelleri orta çağa dayandırılmaktadır. Orta Çağda (1066-1453), Medreseler hem İslami ilimleri hem de kendi zamanlarının müspet ilimlerini vermekteydiler. Selçuklular devrinde Darü’ş-Şifalar, Daru’l-Hadisler bu doğrultuda oluşturulmuştur. Özellikle İstanbul’da bulunan Osmanlı medreselerinin, Ulum-u Arabiyye⁶⁵ ve diğer ilimleri (hendese, hesap, coğrafya, tıp vb) aynı sistem içinde birleştirdiği bilinmektedir. Sahn-ı Seman, Sahn-ı Süleymaniye ile en yüksek merhalesine ulaşmış olan Fatih-Süleymaniye medreseleri İstanbul Üniversitesi’nin orta çağdaki temeli sayılmaktadır. Hatta o devirde okutulan İslami İlimler Şubesi de bugünkü İlahiyat Fakültesi olarak değerlendirilmektedir.⁶⁶

Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki (1900-1921) Üniversite fikri, beraberinde İlahiyat Fakültesi fikrini de doğurmuştur. Bu fikrî çabalar Osmanlının son dönemlerinde Daru’l-Funûn adıyla bir üniversitenin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde kurulan üniversitenin sonraları ismi İstanbul Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.⁶⁷

Medreselerin meşhur olduğu bir dönemde, yeni kurulacak bu kuruma, medrese isminden bağımsız olarak ‘Dâru’l-Funûn’ denilmiştir. O dönemde bu ismin kullanılması, medreseden farklı bir müessese olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Daru’l-Funûn terkiibini açtığımızda:

Dâr, *Ev* demek; **Fünûn**, *Fenler* demektir. Dâru’l-Fünûn ise “*fenler evi*” anlamına gelmektedir.⁶⁸

⁶⁵ Ulum-u Arabiyye: Arapça ilimler de diyebileceğimiz, sarf, nahiv, lügat, hat, belagat (kafiye, aruz, iştikak, meânî, beyân, bedi) ilimlerini ihtiva etmektedir. (İsmail Durmuş, “Nahiv maddesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, C.32, s300-306.)

⁶⁶ Münir Koştaş, “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü-Bugünü)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayı*, Ankara 1999, Sayı: 2, cilt: 9, s. 141; Mustafa Öcal, “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, cilt: 1, Bursa 1986, s. 114; M. Vecih Uzunoğlu, “Türkiye’de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri (1956-2002)”, *Nüsha Dergisi*, Yıl: III, S: 8, Kış 2003, s.8.

⁶⁷ Ali Arslan, “Darulfünun İlahiyat Fakültesi, Fakülte Meclisi’nin Kurulması ve İlk Meclis Zabıtları (1911-1912)”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.5, S.13, s. 9-28.

⁶⁸ Ekmeleddin İhsanoğlu, “Dâru’l-Fünûn”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII, s. 521.

Üniversite anlamında Dâru'l-Fünûn ilk olarak Sultan Abdülhamit Hân'ın ikinci kez tahta çıktığı 1900 yılında açılmıştır. 1908'e kadar Dâru'l-Fünûn-u Şahane olarak bilinen bu okul bu tarihten sonra Dâru'l-Fünûn-u Osmaniye diye anılmaya başlanmıştır.⁶⁹

1. İlahiyat Fakültesi Tasavvuru

Yukarıda anlattığımız gelişmeler, II. Meşrutiyetle birlikte medreseyle bağı olmayan bir İlahiyat Fakültesi düşüncesini doğurmuştur. Bu doğrultuda Emrullah Efendi (ö.1914)⁷⁰, içinde İlahiyat Fakültesinin de olduğu yeni Daru'l-Funûn'un kurulması için bir proje hazırlamıştır. "Tuba Ağacı nazariyesi" diye bilinen bu projeye, 1912 yılında yeni bir Daru'l-Funûn açılmıştır. Bir üniversite sayılan bu okulda, çeşitli şubeler mevcuttur. "Şube" kelimesinin bugünkü karşılığına "fakülte" denilmekte olup bu şubelerden (fakültelerden) bir tanesi de "Ulum-u Şer'iyye Şubesi" (ilahiyat fakültesi)'dir.⁷¹

2. Ulum-u Şer'iyye (İlahiyat Fakültesi) Dersleri ve Müfredatı

1912 yılında kurulan Daru'l-Funûn'daki şubelerden biri olan Ulum-u Şer'iyye Şubesi'nde okutulan derslerin genel çerçevesinin Emrullah Efendi (ö.1914) tarafından belirlendiği bilinmektedir.⁷²

Bu dersler içerisinde hem Arap Edebiyatı hem de Arap Felsefesi derslerinin var olduğunu görmekteyiz. Münir Koştaş⁷³ ın "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dünü-Bugünü⁷⁴" adlı çalışmasından elde

⁶⁹ Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1904-1908)*, Ankara 1996, s. 79; Feza Günergun, Sevtap Kadioğlu, "İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, VIII/1, İstanbul 2006, s.137; İhsanoğlu, *a.g.y.*, s. 521.

⁷⁰ Emrullah Efendi: Osmanlı Devleti Maarif Nâzırı (Eğitim Bakanı) ve 1912 yılında kurulan, Dâru'l-Funûn'un kurucusu. Geniş Bilgi için bkz.: Ergün, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.1-2, 1982. s. 7-36.

⁷¹ Mustafa Öcal, "Daru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesinin Öğretim Süresi Ders Programı ve Mezuniyet Belgesi Örnekleri", *Dârulfunûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2010, s. 183-184; Koştaş, *a.g.m.*, s. 142; Hasan Soyupek, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Türkiye'de Arapça Öğretimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2004, s. 130.

⁷² Ergün, *a.g.e.*, s. 63-90; Uzunoğlu, *a.g.m.*, s. 8.

⁷³ Münir Koştaş: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi.

⁷⁴ Geniş bilgi için bkz.: *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, Sayı: 2, cilt: 9.

ettiğimiz bilgilere göre, şube isimleri ile İlahiyat şubesinin ders isimleri ve bir aydaki ders sayısı şöyle idi:

2.1.Daru'l-Funûn'da bulunan şubeler

- 1.Ulum-u Şeri'yye Şubesi (İlahiyat Fakültesi)
- 2.Ulum-u Hukukiyye Şubesi (Hukuk Fakültesi)
- 3.Ulum-u Tıbbiyye Şubesi (Tıp Fakültesi)
- 4.Funun Şubesi (Fen Fakültesi)
- 5.Ulum-u Edebiyye Şubesi (Edebiyat Fakültesi)

2.2.Daru'l-Funûn Ulum-u Şer'yye Şubesindeki dersler ve Ders Sayıları⁷⁵

	Bir aydaki ders sayısı
Tefsir	8
Hadis	8
Fıkıh	8
Usul-ü Fıkıh	8
Tarih-i Fıkıh	2
İlm-i Kelam	8
Siyer-i Nebi	2
Ahlak- Şer'iyye ve Tasavvuf	6
Tarih-i Din-i İslam ve Tarih-i Edyan	6
Felsefe ve Tarih-i Felsefe	6
Arap (Belagati) Edebiyatı⁷⁶	6
Arap Felsefesi	2
Hikmet-i Teşri	2
İlm-i Hilaf	4

⁷⁵ Koştaş, *a.g.m.*, s. 142-143.

⁷⁶ Daru'l-Fünun'da Arap Edebiyatı adlı dersin meani, beyan, bedii olarak okutulduğu; Sarf ve nahiv ilimlerinin alt medreselerde okutulmakta olduğu bilinmektedir. Gniş bilgi için bkz.: Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültes maddesi", *DİA*, İstanbul 2000 , C. 22. S.70-72

Tablo 4⁷⁷: Ders Hocaları

Dersler	Muallimler	Yıllar
Tefsir-i Şerif	Sait Efendi	1. YIL
Hadis-i Şerif ve Usul-u Hadis	Alay Müfettişi Şükrü Efendi	
İlm-i Fıkıh	Tokatlı Şakir Efendi	
Usul-i Fıkıh	Musa Kazım Efendi	
İlm-i Kelam	Dersiamdan Arapgirli Hüseyin Efendi	
Tarih-i Din-i İslam	Kütüphaneler müfettişi Asım Efendî	
Tefsir-i Şerif	İsmail Hakkı Efendi	3.ve 4. YILLAR
Hadis-i Şerif ve Usul-i Hadis	Kazasker Esat Efendi	
İlm-i Fıkıh	Tokatlı Şakir Efendi	
Usul-u Fıkıh	Dersiamdan Arapgirli Hüseyin Efendi	
İlm-i Kelam	Abdüllatif Efendi	
Tarih-i Dini İslam	Müsteşar Mahmut Esat Efendi	
Tarih-i Umumî	Ahmet Mithat Efendi	
Usul-u Tedris	-----	

Tablo 5: Ulum-u Şeriyye 1900-1913 Yılları⁷⁸:

1900	1908-1909
Tefsir	Tefsir-i Şerif
Hadis-i Şerif ve Usul-u Hadis	Hadis-i Şerif ve Usul-i Hadis
Fıkıh	İlm-i Fıkıh
Usul-i Fıkıh	Usul-u Fıkıh
İlm-i Kelam	İlm-i Kelam
Tarih-i Din-i İslam	Tarih-i Dini İslam
	Tarih-i Umumî
	Siyeri Nebevi
	Tarihi Edyan
	Kitabet-i Türkiye
	Kitabet-i Arabiye
	İlm-i Hikmet
	Tarih-i İlm-i Hikmet
	İlm-i Ahlak
	Usul-u Tedris

⁷⁷ Haluk Songur, "Hukuk Tarihi Bakımından Osmanlıdan Cumhuriyete Yükseköğretim Meselesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.30, 2013, s. 196.

⁷⁸ Songur, a.g.m., s. 199.

Osmanlı Devleti Maarif Nâzırı (Eğitim Bakanı) olan Emrullah Efendi'nin etkisiyle sistemli bir şekilde kurulan Daru'l-Funûn'un Ulum-u Şer'iyeye Şubesi (İlahiyat Fakültesi)'nde okutulan aylık ders programına baktığımızda felsefî derslerin ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Fakat Arapça'nın yaygınlaştırılması için Emrullah Efendi, Tefsir ve Hadis gibi derslerin de Arap diliyle okutulmasını istemiştir. Onun bu isteği uygulanmaya konu mu bilinmemektedir.⁷⁹

3.Belagat Derslerinin Durumu

Belagat açısından baktığımızda, "Edebiyat-ı Arabiyye" adıyla ayda 6 ders olarak müfredat programında yer aldığı görülmektedir. Burada altı ders denilirken saat bazında mı yoksa sayı bazında mı olduğu net anlaşılamamaktadır. Ayda 6 dersin, haftada kaç saat okutulduğu bilinmemekle birlikte, yukarıdaki bilgiler doğrultusunda Belagat dersinin okutulduğu bilgisinin kesinlik kazandığı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin dini yükseköğretim programı (lisans) olarak bilinen Ulum-u Şer'iyeye Şubesi'nde 1846'dan 1924'e kadar belagat derslerinin var olduğunu görebilmekteyiz. Bu dönemde belagatin lisans programında olmasının nedenlerinden biri, dönemin siyasileri, müderrisleri (İlahiyat ve medrese hocaları), eğitimcileri, belagat ilminin okutulmasının ehemmiyetinin farkındadırlar. Ayrıca bu döneme hâkim olan düşünce, İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılıp, güzelce yeni nesle aktarılabilmesi için, Arapçanın (sarf-nahiv-belagat) çok iyi bilinmesi gerektiği düşüncesidir diyebiliriz.

İkinci olarak da yukarıda bilgisini verdiğimiz gibi sarf ve nahiv derslerinin ortaöğretim kademelerinde (İbtidaîler, Rüştiyeler, İdadîler, Medreseler vb.) okutulmuş olmasıdır. Üçüncüsü de aynı alfabenin (Arap alfabesi) kullanılması, belagatin daha kolay anlaşılmasını sağladığından, zevkle okunan bir ders olduğu düşüncesi de sebeplerden biri sayılabilmektedir.

⁷⁹ Soyupek, *a.g.e.*, s. 133.

Daru'l-Funûn'un Ulum-u Şer'iyye Şubesi (İlahiyat Fakültesi) I. Dünya Savaşı esnasında kapatılmıştır. Sebebi ise bu dönemde medreselerin yeniden düzenlenmesi ve müspet ilimlerle birlikte Ulum-u Şer'iyye Şubesi'nde okutulan tüm derslerin, "Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye" olarak açılan yeni medrese programında yer almasıdır. Dolayısıyla böyle bir kuruma ihtiyaç kalmamış ve Ulum-u Şer'iyye Şubesi kaldırılmıştır. Dâru'l Hilâfeti'l Âliyye Cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam etmiştir.⁸⁰

B. İSTANBUL DÂRULFUNÛN İLAHİYAT FAKÜLTESİ VE ARAP BELAGATİNİN DURUMU

1.Tarihçesi

İnsanlığın ilerleyebilmesi, insanların refah içerisinde, mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmelerinin yolu, eğitim ve öğretimden geçmektedir diyebiliriz. Bu da ancak devlet, toplum ve birey üçgeninde ortak bir çabayla sağlanabilir. Aynı zamanda öğrenmeye, eğitim ve öğretime inanmak, zaman ve şartlarına gereken önemi de vermek gerekmektedir.

Türk Milleti de ancak eğitim ve öğretime güçlü bir inanç ve çaba ile ulaşabilir. Tarihimizde bu inancın kuvvetli olduğu dönemlerde refah seviyesinin de yüksek olduğu bilinmektedir. Türkiye Tarihinde bu inanç ne zaman zayıflamışsa, eğitim öğretimde de yeni adımlar atılmış, yeniliklere gidilmiştir. Bu yenilikler bağlamında eğitim öğretim tarihi çeşitli devreler geçirmiştir. Hüseyin Atay'a⁸¹ göre, Türkiye'de bu resmi devreler şunlardır:

1. Devre: Fatih Sultan Mehmet Han'ın Fatih Medresesini kurduğu 1456'dan, Mühendishane-i Bahri-İ Hümayun 'un açıldığı 1773 yılına kadar olan devre.
2. Devre: 1773'den Tevhid-i Tedrisat kanununun kabul edildiği 1924 yılına kadar olan devre,
3. Devre: 1924'den 1949 yılında Ankara Üniversitesinde İlahiyat Fakültesinin açılışına kadar olan devre,

⁸⁰ Koştaş, *a.g.m.*, s. 144-145; Soyupek, *a.g.e.*, s. 301; Öcal, *a.g.y.*, s. 184-185.

⁸¹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim üyesi.

4. Devre: 1949 yılından günümüze kadar olan ve içinde yaşadığımız dördüncü devredir.⁸²

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, milli mücadele devam ederken Cumhuriyetin sağlam temeller üzerine kurulabilme yolunun ancak eğitimle mümkün olabileceğini söylemiştir. Bu doğrultuda 15 Temmuz 1921’de Maarif Kongresinde bunun usulünü detaylı bir şekilde anlatmıştır.⁸³

Cumhuriyetin kurulmasını takiben bu kongrede söylediği hedefleri gerçekleştirmek için Milli Eğitimde, özellikle de din eğitimini etkileyecek büyük devrimler yapmıştır. Bu devrimlerden biri de Tevhid-i Tedrisat Kanunu’dur. Cumhuriyetin ilanından yaklaşık dört ay sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden, 3 Mart 1340/1924’te Tevhid-i Tedrisat Kanunu geçirilmiş, 6 Mart’ta yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁴

İlan edilen Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunuyla, medreseler, Şeri’yye ve Evkaf Vekâleti de kaldırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bütün okullar, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır.⁸⁵

Yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dağıtılan medreselerin yerine yeniden bir İlahiyat Fakültesi kurma fikri ortaya çıkmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte ikili eğitim ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte ilgili Kanunun 4. Maddesiyle de uzman din görevlileri ve dini hizmetleri gerçekleştirecek memurlar yetiştirmek için Maarif Vekaletine bağlı olan Daru’l-Fünun’da bir İlahiyat Fakültesinin açılmasının yolu da açılmıştır.⁸⁶

⁸² Hüseyin Atay, “İslam’da Öğretim”, *AÜİFD*, C.23, S.1, 1979, s. 1-2; Halis Ayhan, “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 2000, s. 7; Koştaş, *a.g.e.*, s. 144-145.

⁸³ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, 1. Baskı, İstanbul 1983, s. 241; Hidayet Aydar, “Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi ve Türk Kültür Hayatına Katkıları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, 2006, s. 27;

⁸⁴ Ayhan, *a.g.m.*, s. 14.

⁸⁵ Zeki Salih Zengin, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Mayıs-Ağustos 2002, C. 5, Sayı 13, s. 91; Ramazan Buyrukçu, “Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri”, *AÜİFD* 47, 2006, sayı 2, s. 104.

⁸⁶ Asım Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Eğitim Fak. Dergisi*, 2002, C. 22, Sayı 2, s. 187; Öcal, *a.g.y.*, s. 185; Koştaş, *a.g.m.*, s. 147.

Söz konusu kanunun 4. maddesinde şu ifade yer almaktadır:

*"Maarif Vekaleti yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere Daru'l-Fünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler kûşad edecektir."*⁸⁷

Darülfünun bünyesinde İlahiyat Fakültesi'nin tekrar açılması 1924 yılında medreselerin kapatılmasından sonra Medresetü'l-Mütehassısın'ın İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesiyle vuku bulmuştur. Lakin fakülte Medresetü'l-Mütehassısın binasında öğretime başlayamamıştır. Bu bina da belli bir bedel mukabilinde Halk Fırkasına (CHP) satılmıştır.⁸⁸

2.Daru'l-Funun İlahiyat Fakültesinin İşleyişi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İlahiyat Fakültesi olarak tarihe geçen Fakültenin öğretim süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Eğitim-Öğretim İstanbul Üniversitesi'nin bugün kullandığı eski kütüphane binası olarak kullanılan Medresetü'l-Kuzat binasında yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁹

a.Fakültede İlk İcraat

Fakültenin kurulmasıyla birlikte yapılan ilk iş, öğretim üyelerinin (müderris ve muallimlerin) atanması olmuştur. Buna göre İstanbul Daru'l-Funun İlahiyat Fakültesine Mayıs 1924'te atanan hocaların isimleri, unvanları, başlama tarihleri ve maaşları şöyledir:

Tablo 6:90

Öğretim Üyeleri	Unvanı	Başlama Tarihi	Maaşı
Cevdet Efendi	Müderris	1 Mayıs 1924	60

⁸⁷ Tam metin için bkz. Maarif Vekaleti Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul, Mart 1341/192S, sayı 1, s. 74.

⁸⁸ Hidayet Aydar, *a.g.m.*, s. 26-27;

⁸⁹ Aydar, *a.g.m.*, s. 27;

⁹⁰ Ali Arslan, "İstanbul Daru'l-Fununu İlahiyat Fakültesi'nin İkinci Defa Kuruluşu", *Daru'l-Fünûn İlahiyat Sempozyumu*, İstanbul 2010, s. 94.

Seyid Bey	Müderris	1 Mayıs 1924	60
Aksekili Hamdi Efendi	Müderris	1 Mayıs 1924	50
Şerafeddin Yaltkaya	Müderris	1 Mayıs 1924	50
Mehmet Ali Ayni	Müderris	1 Mayıs 1924	60
İzmirli İsmail Hakkı	Müderris	1 Mayıs 1924	60
Köprülü Fuad	Müderris	1 Mayıs 1924	60
Şemseddin Günaltay	Müderris	1 Mayıs 1924	50
Nureddin	Muallim	1 Mayıs 1924	20
Kilisli Muallim Rıfat	Muallim	1 Mayıs 1924	20
Hakkı Bey	Muallim	1 Mayıs 1924	20
Cemal Bey	Muallim	1 Mayıs 1924	20
Mahmut Kemalettin Bey	Muallim	1 Mayıs 1924	20

Yapılan ilk icraatın en önemli sebebi, özerk bir yapıya sahip olan Fakültenin yönetimini, atanan öğretim üyelerinin belirleyecek olmasıdır. Bundan dolayıdır ki ilk önce öğretim üyeleri atanmıştır. Öğretim Üyelerinin belirlediği ilk Fakülte reisi (Dekan) hukukçu ve aynı zamanda hadisçi, İzmir mebusu (milletvekili) Seyid Beydir. Daha sonra Şemseddin (Günaltay) Bey dekanlık yapmıştır. Bir müddet Fuat Köprülü de dekanlığa vekalet etmiştir. Dâru'l-Funûn İlahiyat Fakültesi'nin son dekanı da İzmirli İsmail Hakkı Bey olmuştur.⁹¹

b.İlahiyat Fakültesinin Öğrenci Sayısı

Medreselerin âli kısmına devam eden öğrenciler, medreselerin kapanmasıyla İlahiyat Fakültesine nakledilmişlerdir. Bu nedenle ilk yıllar öğrenci sayıları oldukça fazladır. Haziran 1924'te I. Sınıfta, 241 öğrenci İlahiyat Fakültesinde kayıtlıdır. İkinci sınıfta sayı 24 iken üçüncü sınıfta ise 25'tir. Toplamda 290 öğrenci mevcuttur.⁹²

⁹¹ Öcal, *a.g.m.* s.185.

⁹² Arslan, *a.g.y.*, s. 100.

c.Ders Programı

Cumhuriyet'in ilk İlahiyat Fakültesi olan Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi'nin müfredatı ile ilgili günümüze kadar yayımlanmış bir belgenin bulunmadığından bahsedilmektedir. Yalnızca fakülte hocaları ile ilgili belgelerin var olduğu dile getirilmektedir.⁹³ Bununla birlikte Ali Arslan'ın⁹⁴, 2009 yılında İstanbul Daru'l-Fünûn İlahiyat Sempozyumu'nda, "İstanbul Daru'l-Fununu İlahiyat Fakültesi'nin İkinci Defa Kuruluşu: Medreselerin Yüksek Kısmından Darulfünun İlahiyat Fakültesine Geçiş" adlı yazısında, 1924 yılında bir ders programından bahsedilmektedir. Bu programa göre öğrencilerin bazı dersleri, Edebiyat Fakültesinde alması kararlaştırılmıştır. Buna göre ders programı şu şekildedir:

Tablo 7⁹⁵:

Haftalık Ders Programı					
Günler	Öğleden Önce			Öğleden Sonra	
Cumartesi	Tefsir	Tarih-i Hadis	Tarih-i Din-i İslam		
Pazar		Türk Tarih-i Dinisi	Tarih-i Fıkıh	Hadis	
Pazartesi	İlm-i Kelam	Tarihi Tasavvuf	Tarih-i İslam		
Salı			İctima-i Ruhıyat	Tefsir	
Çarşamba	Hadis	Tarih-i Tefsir	Türk Tarih-i Dinisi		
Perşembe	İlm-i Kelam	Tarihi Tasavvuf	Tarih-i Fıkıh		

İçtimaiyat, Ahlâk ve Felsefe Tarihi dersleri ise Edebiyat Fakültesinde verilmiştir".⁹⁶

d.1925-1933 Yıllarında Daru'l-Funun İlahiyat Fakültesinin Dersleri

Daru'l-Funun İlahiyat Fakültesi'nin dersleri ve hocaları hakkında Halis Ayhan'ın⁹⁷ "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitime Genel Bir Bakış" adlı

⁹³ Hamit Er, "İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları", *Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi*, İstanbul 1993, s. 44; Arslan, a.g.y., s. 94-95; Ayhan, a.g.e., s. 39.

⁹⁴ Ali Arslan: İstanbul Üniversitesi Tarih ABD Öğretim Üyesi

⁹⁵ Arslan, a.g.y., s. 101.

⁹⁶ Aydar, a.g.e., s.28-29.

makalesinde, İlahiyat Fakültesi'nin 1925-1933 yılları arasındaki dersleri ve hocaları şöyledir:

Tablo 8⁹⁸

Dersler	Hocalar
Tefsir ve Tefsir Tarihi	Şevket Bey
Hadis ve Hadis Tarihi	Hüseyin Avni Bey
Fıkıh Tarihi	İzmirli İsmail Hakkı Bey
Kelam Tarihi	Mehmed Şerafettin Yaltkaya
Tasavvuf Tarihi	Mehmed Ali Ayni
Tarih-i Edyan	Prof. Dumesil
Türk Tarih-i Dinisi	Fuat Bey
Din-i İslam Tarihi	Halil Nimetullah Öztürk
Arap Edebiyatı	Muallim Rıfat Bilge
Felsefe-i Din	Mustafa Şekip Tunç
İslam Filozofları	İzmirli İsmail Hakkı
İslam Bediiyatı	İsmail Hakkı Baltacıoğlu
Halihazırda İslam Mezhepleri	Yusuf Ziya Yörükkan
Akvam-ı İslamiye Etnografyası	Halil Hâlid Çerkezşeyhizâde

3. Belagat Derslerinin Durumu ve Genel Değerlendirme

Yukarıdaki tabloları incelediğimizde (tablo7- tablo8), Cumhuriyet'in ilk İlahiyat Fakültesi olan Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi'nin programında, Arapça dersinin adı Arap Belagati olarak görülmektedir.⁹⁹

⁹⁷ Halis Ayhan: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi ABD Öğretim Üyesi.

⁹⁸ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi (1920-1998)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 39; İbrahim Turan "Türkiye'de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.37, Aralık 2017, s. 59-77.

⁹⁹ Soyupek, a.g.e., s. 175.

Arapça dersinde birinci sınıfta genellikle sarf konuları işlenirdi. İkinci sınıfta ise tamamen nahiv konularının ele alındığı bilinmektedir. Sarf ve nahiv derslerinin işlenişi dersi okutan hocaya göre değişmektedir. Kimileri bir kitap takip ederken, kimileri de kendilerinin hazırladığı dokümanlardan ders vermektedir. Bu durum da, konuların anlatılırken verilen örneklerin az olmasına sebep olmuştur. Kıraat dersinde ise hocanın seçmiş olduğu metinler okutularak tercümeleri yaptırılmaktadır. Bu tercümede takip edilen metodu şöyle özetleyebiliriz. Hoca önce bir kez metni okur, öğrenciler de metin üzerine hareke kor, daha sonra hoca metnin tercümesini verir. Bu esnada anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamları öğrenciler tarafından metnin üzerine yazılmaktadır. Sonra da metnin tercümesi öğrencilere yaptırılmaktadır.¹⁰⁰

Belagat açısından yukarıdaki dersleri incelediğimizde “Arap Edebiyatı” adıyla Belagat dersinin lisans düzeyinde okutulduğunu görmekteyiz. Belagat dersleri İlahiyat Fakültesi müfredat programında Arap Edebiyatı adıyla yer almasına rağmen haftada kaç saat okutulduğuna dair bir belgeye rastlanılmadığından bahsedilmektedir.¹⁰¹

Cumhuriyetin ilanından 1,5 yıl sonra kurulan Türkiye’nin ilk İlahiyat Fakültesi olan İstanbul Daru’l-Funûn İlahiyat Fakültesi’nde Belagat derslerinin *Arap Edebiyatı* adıyla okutulduğu bilinmektedir. Bu ders Kilisli Muallim Rıfat¹⁰² (ö. 1953) adındaki bir muallim ve müderris tarafından verilmiştir. Kilisli Muallim Rıfat, hem Arapça hem de Belagat derslerini İlahiyat Fakültesinin kapatıldığı 1933 yılına kadar vermiştir.¹⁰³

Haftada kaç saat ve hangi kitaplardan okutulduğuna dair yayımlanmış bir belgeye rastlanılmadığından, Belagat dersinin, Medreselerin Ali Kısmında okutulan kitaplarla aynı olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁴ Dolayısıyla Taftazanî’nin (ö.792/1390)

¹⁰⁰ Soyupek, *a.g.e.*, s. 308.

¹⁰¹ Koştaş, *a.g.m.*, s. 143.

¹⁰² Kilisli Muallim Rıfat Bilge (1874-1953): Türk dili ve edebiyatı araştırmacısı, eğitimci. Osmanlı'nın son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde yaşamış olan dil ve edebiyata önemli katkıları bulunan, Türk dili, kültürü ve tarihinin nadir eserlerini ilim dünyasına kazandıran, önemli kurum ve kuruluşlarda başta Arapça ve Farsça olmak üzere verdiği çeşitli derslerle ‘Muallim’ unvanını kazanan değerli bir alimdir. Geniş bilgi için bkz.: (Akün, *DİA*, 2002, s. 18-22.)

¹⁰³ Zeki Salih Zengin, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu' nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Mayıs-Ağustos 2002, C. 5, s. 13, s. 91.

¹⁰⁴ Koştaş, *a.g.m.*, s. 146-149; Soyupek, *a.g.e.*, s. 347.

*Muhtasarü'l-Meanisi*¹⁰⁵, Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *el-Misbâh fi Şerh el-Miftâhi*¹⁰⁶, Mehmet Fehmi Efendi'nin (ö.1943) 1917'lerde kaleme alıp yayımladığı "Arap Edebiyatı Tarihi" gibi Belagat kitapları zikredilmektedir.¹⁰⁷

Arap Edebiyatı adıyla bir dersin olması ve "Arap Edebiyatı Tarihi" isimli kitabın takip edilmesi, bu dönemde Belagat derslerinin var olduğunu göstermektedir. Fakat dersin nasıl işlendiği ve ne kadar verimli olduğu bilinmemektedir. Zaten kısa süre sonra da fakülte kapatılmıştır.

4.Daru'l-Funûn İlahiyat Fakültesinin Kapatılması

İlahiyat Fakültesi kurulduğu tarihten itibaren 1933 yılına kadar aralıksız sekiz yıl eğitim- öğretime devam etmiştir. Ancak o zamanki hükümetin, Dârü'l-Fünûn'un inkişafı ve devrimi için İsviçre'den getirttiği Prof. Albert Malche'nin hazırladığı rapor¹⁰⁸ üzerine 31 Mayıs 1933 tarihinde bir kanun çıkartılmıştır. 2252 numaralı kanun ile, Darülfünun ve ona bağlı fakülteler 31 Temmuz 1933 tarihinde kapatılmıştır. Böylece Darülfünun' un bünyesinde yer alan İlahiyat Fakültesi de kapanmış oldu. Üniversitenin kapatılması için birçok gerekçeler ileri sürülmüştür. Bu gerekçelerden bir tanesi de fakülte mezunlarına, bir meslek va'd edilmemesi nedeniyle öğrencilerin devam etmemesi olarak gösterilmiştir. Üniversitenin kapatılmasıyla bazı öğretim üyeleri gibi, İlahiyat Fakültesinin de birçok hocası açıkta kalmıştır.¹⁰⁹

Darülfünun'un kapatılmasından kısa bir süre sonra, onun yerine 1933'te İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Ancak bu yeni üniversitenin bünyesinde İlahiyat Fakültesine yer verilmemiştir. Bunun yerine Edebiyat Fakültesi bünyesinde İslam Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur. Fakültenin müdürlüğüne ise Mehmet Şerafettin

¹⁰⁵ Muhtasarü'l-Meani: Hatîb el-Kazvîni'nin Telhîşü'l-Miftâh'ına, Sa'deddin et-Teftâzânî (ö. 792/1390) tarafından yapılan muhtasar şerh.

¹⁰⁶ El-Misbâh fi Şerhi'l-Miftâh: Sekkâki'nin (ö.626/1229) Miftâhu'l-'Ulûm adlı eserinin belâgatle ilgili üçüncü bölümüne Seyyid Şerîf Cürcânî'nin yazmış olduğu isimli şerhidir.

¹⁰⁷ Hüseyin Atay, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları Ve İcazetnameler", *Vakıflar Genel Müdürlüğü*, 1981, s. 195; Soyupek, *a.g.e.*, s.137.

¹⁰⁸ Bkz. Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

¹⁰⁹ Aydar, *a.g.e.*, s.29

Yaltkaya getirilmiştir. Fakültede görev yapan öğretim üyelerinin bir kısmı ve kayıtlı olan öğrenciler de buraya nakledilmiştir.¹¹⁰

İslam Tetkikleri Enstitüsü'nün statüsü belli olmadığından buraya yeni öğrenci kaydı alınmamıştır. Görevli öğretim üyelerinden ölenlerin veya emekliye ayrılanların yerine yenileri atanmadığından Enstitü 1941 yılında kapanmıştır.¹¹¹

C.1949-1982 ARASI İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAP BELAGATİNİN DURUMU

1.Tarihçesi

1933'te İstanbul Dâru'l-Funûn İlahiyat Fakültesi'nin kapatılmasıyla iki üniversitede de (İstanbul ve Ankara) ilahiyat dersleri veya benzerleri okutulmamıştır. Tam 16 sene sonra Ankara Üniversitesine bağlı olarak 21 Kasım 1949'da yeniden bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır.¹¹² 3 Mayıs 1949'da dönemin hükümeti kanun teklifini Türkiye Büyük Millet Meclisine getirmiştir. Meclis bu konuyu uzun süre konuşmuş ve Kırşehir Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu İlahiyat Fakültesiyle ilgili şunları söylemiştir:

“Bu İlahiyat Fakültesi Atatürk inkılâbından sonra ikinci defa Türkiye’de açılıyor. İlk defa Atatürk İnkılâbından sonra İstanbul Üniversitesi içinde kurulmuştu. O İlahiyat Fakültesinde benim de mesuliyetim vardı. Bir nevi sosyoloji fakültesi yaptık. Fakat burada yani Fakültede İslami Bilimler esas, sosyolojik bilgiler yardımcı olacaktır.”¹¹³

Konuşmalar netice vermiş ve Dâru'l-Funûn İlahiyat Fakültesi'nin kapatılmasından 16 yıl sonra Ankara Üniversitesine İlahiyat Fakültesi açılmıştır. İlk kurulduğunda öğretim süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. Bu dönem sadece (genel) lise çıkışlı öğrencileri kabul eden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1971-1972

¹¹⁰ Ahmet Bostancı, “İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde ve Diğer Araç-Gereçlerin Tespit ve Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11, 2005, s. 1-30.

¹¹¹ Aydar, *a.g.e.*, s.29; Bostancı, *a.g.e.*, s.1-30

¹¹² Ayhan, *a.g.e.*, s. 40.

¹¹³ Koştaş, *a.g.e.*, s.149. Geniş bilgi için bk. Bak. T.R.M.III. Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 20. Toplantı 3, ss. 227-281.

eğitim-öğretim yılında, bütün lise ve meslek lisesi mezunlarını kabul etmeye başlamıştır. Daha sonra öğretim süresi beş yıla çıkarılmıştır.¹¹⁴

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açıldığı 1949'dan on yıl sonra yani 1959 senesinde, Ali Fuat Başgil¹¹⁵ (ö.1967)'in iyi bir din eğitimi verebilmek amacıyla hazırlayıp sunduğu rapor doğrultusunda, Yüksek İslâm Enstitüsü adıyla bir yüksek din eğitimi kurumunun daha açılmasına karar verilmiştir. 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü öğretime başlamıştır.¹¹⁶

Daha sonra, 24 Kasım 1962'de Konya Yüksek İslâm Enstitüsü açılmıştır. Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nden sonra, 1965 Kayseri YİE, 1966 İzmir YİE, 1969 Erzurum YİE, 1975 Bursa YİE, 1976 Samsun YİE ve 1979 Yozgat İslam Enstitüleri açılmıştır. Dolayısıyla enstitülerin sayıları sekize yükselmiştir. Atatürk Üniversitesi Senatosu 12 Şubat 1971 tarihinde "İslâmî İlimler Fakültesi" adıyla yeni bir fakülte açılması kararı almıştır.¹¹⁷

1971-1972 eğitim-öğretim yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi adıyla, beş yıl eğitim- öğretim süresi olan bir fakülte daha açılmıştır. Bu fakültede de lisans düzeyinde Belagat dersinin okutulması ile ilgili herhangi resmi bir belgeye rastlanılamamıştır. Fakat Arap Dili ve Belagati hocalarıyla yapmış olduğumuz ropörtajlarda Belagat derslerinin 1949'beri var olduğu söylenmiştir. Örneğin Hüseyin Elmalı¹¹⁸ ile yapmış olduğumuz ropörtajda, Elmalı İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi iken seçmeli ders olarak okuttuğunu dile getirmiştir.¹¹⁹

İlk kurulduğunda öğretim süresi 4 yıl olarak belirlenen Ankara Üniversitesine İlahiyat Fakültesi'nde ise dönem dönem müfredat değişikliği yapılmıştır. Bunu aşığıdaki programlardan anlayabilmekteyiz:

¹¹⁴ Öcal, *a.g.e.*, s. 116-117; Koştaş, *a.g.m.*, s. 149.

¹¹⁵ Ali Fuat Başgil (1893-1967): Hukukçu, fikir ve siyaset adamı. Geniş bilgi için bkz.: Mustafa Öcal, *DİA*, C.44 2013, s. 48-52.

¹¹⁶ Mustafa Usta, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 43.

¹¹⁷ M. Vecih Uzunoğlu, *a.g.m.*, s. 10.

¹¹⁸ Hüseyin Elmalı: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap-Fars Dili ve Edebiyatı Emekli Öğretim Üyesi.

¹¹⁹ Hüseyin Elmalı, *Yazarla Geçekleştiren Ropörtaj*, 19 Ekim 2019. (Ropörtaj ses kaydı olarak kayıt altına alınmıştır.)

2. Yıllara Göre Müfredat Programı

İlahiyat Fakülteleri için Arapça temel derslerin başında gelmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan konuşmalar incelendiğinde yeni İlahiyatta okutulacak dersler içerisinde Arapçanın asli derslerden olmadığı şuradan anlaşılmaktadır:

“Bu Fakültede okutulacak dersler başlıca İslami ilimler olacaktır. Fıkıh, Tefsir ve Hadis gibi. Bunun yanı başında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin derslerinden manevi bilgiler, psikoloji, sosyoloji gibi bilgiler de gösterilecektir. Yine Edebiyat Fakültesinin lisan kursları İlahiyat Fakültesinin yardımcı dersleri olacaktır. Arapça ve Farsça, Avrupa dilleri yardımcı dersler olarak okutulacaktır. Bunun dışında İlahiyat Fakültesinde mukayeseli din tarihi ve başka, dinler hakkında da umumi bilgiler verilecektir.”¹²⁰

Fakültede Belagat dersleri hakkında değerlendirme yapmamıza yardımcı olması açısından öncelikle Ankara İlahiyat Fakültesinin öğretime başladığı 1949-1950 ders yılındaki ders hocaları, ders saatleri ve programına bakmak gerektiği görüşüdeyiz. Bu program şöyle idi:

Tablo 9: 1949-1950 İlahiyat Fakültesi Dersleri ve Hocaları¹²¹

Dersler	Haftalık Saat	Ders Verenler
Arapça	6	Prof. Necati Lugal
Farsça	2	Prof. Necati Lugal
Yabancı Dil (İng. Alm. Fr.)	4	D.T.C.F.'nin Yabancı Dil BI.
Sosyoloji	2	Prof. Mehmet Karasan
Mantık ve İlimler Felsefesi	4	Prof. Hamdi Ragıp'Atademir
İslam 'Dini ve Mezhepleri Ta.	4	Prof. Yusuf Ziya Yörükan
İslam Sanatı Tarihi	2	Prof. Remzi Oğuz Arık
Mukayeseli Dinler Tarihi	2	Prof. Hilmi Ömer Budda

¹²⁰Koştaş, a.g.e., s.151; Soyupek, a.g.e., s. 308;

¹²¹Koştaş, a.g.e., s.152-154.

Ankara İlahiyat Fakültesinin müfredatında yukarıda görüldüğü gibi sadece Arapça dersi vardır. Belagatin bulunmadığı bu programda ders saati ise 6 saat olarak gözümüze çarpmaktadır. Fakülte Profesörler Kurulunun çalışmaları sonucu alınan kararlarla derslerde ve programda sonraki yıllarda değişiklikler yapılmıştır.¹²²

1953-1954 eğitim-öğretim yılında yapılan program değişikliği aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10: 1953-1954 Yılı AÜİF İlahiyat Bölümü Ders Programı¹²³

Dersler	Sınıflar ve Kredi/Saat			
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf
Arapça	8	6	4	6
Farsça	4	2	-	-
Batı Dili	3	3	2	2
Klasik Dinî Türkçe Metinler	3	2	-	-
Kur'an ve İslam Dinî Esasları	2	2	-	-
İslam Tarihi	2	2	2	2
Din Psikolojisi	-	1	2	-
Din Sosyolojisi	-	3	-	-
Felsefe ve Mantık		1	3	-
Tefsir		-	2	4
Hadis		-	2	4
İslam Mezhepleri Tarihi			2	4
Kelam			2	-
İslam Felsefesi			2	2
Dinler Tarihi			2	2
İslam Hukuku			2	-
İslam Sanatlar Tarihi			2	2
Tezyini Sanatlar ve Paleografi			1	-

¹²² Veli Ertan, Hasan Küçük, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, Türdav yay., İstanbul 1976, s. 40-50.

¹²³ Soyupek, *a.g.e.*, s. 307.

Pedagoji				2
Tasavvuf Tarihi				2
Türk İslam Tezyini Sanatları				1
İnkılâp Tarihi				2

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ilk mezunlarını 1953 yılında verdiği ve yukarıda verdiğimiz 1953-1954 eğitim-öğretim yılı İlahiyat programının önceki programa göre bazı değişiklikler içerdiği görülmektedir. Örneğin, Arapça dersinin ders saati artırılmıştır. Ders saatlerinin dağılımında da bir denge gözetilmiştir. İlahiyat programının en dikkat çeken yönü ise Arapça dersinin birinci sınıftan itibaren son sınıfa kadar okutulmuş olmasıdır. Ancak bu bir çerçeve programıdır. Bu nedenle derslerin içeriği ve belagat dersinin okutulup okutulmadığı hakkında bir bilgi verilmemiştir.¹²⁴

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ilahiyat programındaki değişiklikler 1972 yılına kadar devam etmiştir. Bu değişikliklere baktığımızda genel olarak dersin adı, yeri ve kredisinde yapılan değişikliklerdir. Ders programının içeriğini ele alıp incelediğimizde, bu konuda pek fazla bir gelişmenin olmadığı görülmektedir.¹²⁵

Belagat dersi açısından değerlendirdiğimizde Arapça ders saatinde zaten bir değişiklik olmamıştır. Dolayısıyla Arapça yeterince öğretilemediğinden belagat dersi de işlenmemiştir. Bu durum 1972 yılına kadar da böyle devam etmektedir. 1972 İlahiyat Fakültesi Arapça dersinin amacına baktığımızda, öğrencileri Kur'an ve Hadis gibi dinî metinleri okuyup anlayabilmelerini sağlamak olduğunu anlamaktayız. Fakat bu amaca ulaşma gayreti, ne yazık ki belagat dersi olmadan yapılmaya çalışılmıştır. Gramer kaideleri ile sadece metinlerin anlaşılması hedeflenmiş, bu da öğrencileri derin düşünme konusunda eksik bırakmıştır.¹²⁶

¹²⁴ Soyupek, *a.g.e.*, s. 307.

¹²⁵ Muhammed Şevki Aydın, Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Dem Yay., bas. III, 2016, s. 83.

¹²⁶ Salih Melek, *Arap Dili Eğitim-Öğretiminde Klasik ve Modern Metotlar*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1987 s. 76.

Buraya kadar 1949-1954 arası yapılan değişikliklerle İlahiyat Fakóltesinde Arap Belagatinin durumunu ortaya koymaya çalıştığ. 1972-1973 eğitim-öğretim yılı itibariyle ilahiyat programında tekrar değişiklik yapılmıştır. Bu değişikle birlikte düzenlenen program aşağıdaki gibidir:

Tablo 11: 1972 Sonrası İlahiyat Fakóltesinde Ders Programı¹²⁷

Dersin Adı	Sınıflar		
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Kur'an	2	1	-
İslam Dinî Esasları	2	-	-
Felsefeye Giriş	2	-	-
Arapça	18	6	4
Batı Dili	4	4	4
İslam Tarihi	-	2	2
Felsefe Tarihi	-	2	-
Mantık	-	2	-
Türk İslam Edebiyatı	-	2	2
Din Sosyolojisi	-	2	-
Din Psikolojisi	-	1	1
Farsça	-	4	-
Tefsir	-	-	2
Hadis	-	-	2
İslam Hukuku	-	-	2
İslam Mezhepleri Tarihi	-	-	2
Dinler Tarihi	-	-	2
Sistematik Felsefe	-	-	2
Türk İslam Sanatları Tarihi	-	-	1

¹²⁷ 2 Haziran 1972 Tarih ve 14203 Sayılı *Resmî Gazete*.

Tablo 12: Tablo 4'ün devamı

Derslerin Adları	Bölüm ve Sınıflar			
	Tefsir-Hadis Bölümü		Kelam-İslam Felsefesi Böl.	
	IV	V	IV	V
Arapça	4	4	4	4
Tefsir	4	4	2	2
Hadis	4	4	3	-
İslam Hukuku	2	3	-	2
İslam Felsefesi ve Filozofları	2	-	3	3
Kelam	2	2	3	4
İslam Mezhepleri Tarihi	2	-	3	-
İslam Kurumları Tarihi	2	-	2	-
Dinler Tarihi	2	-	2	-
Türk İslam Sanatları Tarihi	2	-	2	-
Dinî Türk Musikisi	-	2	-	2
Pedagoji	-	2	-	2
Türk Devrim Tarihi	-	2	-	2
Bilimler Tarihi	-	2	-	2
Din Felsefesi	-	-	-	2
Felsefe Tarihi	-	-	2	-

1972-1982 arası programı da diyebileceğimiz yukarıdaki programda daha öncekilerden farklı olarak köklü değişiklikler yapılmıştır denilebilir. Daha öncekinde 4 yıllık genel bir İlahiyat eğitimi amaçlanmışken, 1972-1973 Eğitim-öğretim yılından itibaren 5 yıllık bir ilahiyat profili çizilmiştir. En fazla göze çarpan durum ise Arapça ders saatidir.¹²⁸

3.Belagat Dersinin Durumu

Yukarıda da görüldüğü üzere Arapça dersinin haftalık ders saati birinci sınıf yani hazırlık sınıfında 18 saattir. Diğer sınıflarda da yeterince vardır. Bu ders sarf, nahiv, kıraat ve mükâleme şeklinde yapılmaktadır. Bu durum Arapça açısından çok güzel bir değişikliktir. Fakat Belagat dersi programda

¹²⁸Aydın, *a.g.e.*, s. 84.

yine kendine yer bulamamıştır. Aslında Belagatin neden müfredatta yer almadığını o dönemin diliyle söyleyecek olursak, 1981 yılında Türkiye’de ilki gerçekleştirilen Türkiye Din Eğitimi seminerinde yapılan konuşma ve sunumlar bu yanlışı ortaya koymaktadır. Bu seminerde Arapça öğretiminde takip edilen metot hakkında fikirlerini beyan eden hocalardan biri Yusuf Ziya Kavakçı’dır. Arapça öğrenimi ile ilgili yapmış olduğu konuşmada Kavakçı, şöyle bir değerlendirme yapmıştır: *“İmam-Hatip Okullarından gelip fakültelerimize girenler arasında hatta yükseköğretimi bitirenler arasında harf-ı cerleri rahatça amel ettiremeyenler vardır. Basit bir sülasi mazi fiilin mechülünü güçlkle çıkaranlar vardır.”*¹²⁹

Eski usul dediğimiz medrese usulü ile Arapça öğretimi bir bütün halinde gerçekleştiği için Belagat dersleri okutula gelmiştir. Medrese eğitimi icazetle tamamlandığı için ve hoca-kitap-öğrenci ilişkisi gerektiğinden sabırla bu işi gerçekleştiren öğrenci belagati de öğrenerek mezun olabilmıştır. Eski usulün faydalarından biri de budur. Buna paralel olarak Halil Günenç şunları söylemiştir: *“Ne var ki, eski medrese usulü dediğimiz tedrisat, ciddî çalışma ve takibi zaruri kılmaktadır. Bu metotla çalışmayı arzu edenlerin azami gayret sarfederek çalışmaları gerekmektedir. Çünkü bu metot, sadece lisan öğretimiyle iktifa etmemekte lisan ile birlikte ilim de öğretmektedir. Bugün öğrenci kardeşlerimizin bu metotla çalışmalarını engelleyen çeşitli sebepleri düşündüğümüzde, illa bu program üzerinde ısrar etmemelidir. Burada mevzubahis olan öğrenci kardeşlerimizin bu lisansı elde etmek için niyet etmeleri ve niyetlerine ilaveten büyük ve ciddî gayret göstermeleridir”*.¹³⁰

Halil Günenç burada eski usul ile yeni yöntemler karmaşası yüzünden asıl gerçeğin göz ardı edildiğini söylemektedir. Yapılması gereken ise öğrencinin istek ve gayretini artıracak çalışmaların gerçekleştirilmesidir.

Sonuç olarak, tartışmalara bugünün gözüyle baktığımızda, gramerin dosdoğru öğretilmemesi tartışma konusu haline geldiği bir ortamda, lisans programında belagat derslerinin varlığı, gündem maddesi olamamıştır.

¹²⁹Yusuf Ziya Kavakçı, “Fakültelerde Din Eğitimi”, *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri (23-25 Nisan 1981)*, s. 354.

¹³⁰Halil Günenç, “Arapça Öğrenimi Üzerine Bir Soruşturma”, *Mavera*, sayı 79, s. 17

Bununla birlikte dikkatimizi çeken, İlahiyat Fakültesi hocalarıyla yaptığımız ropörtajlarda bazı hocaların Belagat derslerinin az da olsa seçmeli ders olarak hep var olduğunu, bazılarının ise bu dersi hatırlayamadıklarını söylemesidir.

Buraya kadar Daru'l-Funûn İlahiyat fakültesinin kurulduğu 1924'ten 1982 yılına kadar olan dönemin İlahiyat Fakültelerini, ders programlarını ve Belagat derslerinin durumunu anlatmaya çalıştık. Şimdi de 1982 sonrası İlahiyat Fakültelerinde Arap Belagatinin durumuna geçelim.

İKİNCİ BÖLÜM

1982'DEN GÜNÜMÜZE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE

ARAP BELAGATİ DERSLERİNİN DURUMU

1981 yılında 2547 sayılı kanunla yükseköğretimde büyük reformlar gerçekleşmiştir. Yükseköğretim Kurulu oluşturulmuş ve göreve başlamıştır. Bunun üzerine, İlahiyat Fakülteleri için kabul edilen yeni eğitim-öğretim programı 1982-1983 eğitim-öğretim yılı itibariyle uygulanmaya konulmuştur. Beş yıllık öğretim süresi olan bu fakülteler, ilk yılı itibariyle Arapça hazırlık okumak kaydıyla dört yıllık lisans öğretimi vermeye başlamıştır.¹³¹

A.1982'DEN 1997'E KADAR İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE BELAGATİN DERSLERİ

1.Tarihçesi

İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İslâmî İlimler Fakültesi olmak üzere üç farklı yükseköğretim kurumunda yapılan İslâmî ilimler eğitim- öğretimi, 20 Temmuz 1982 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan kanun hükmündeki kararname ile yeniden yapılandırılmıştır.¹³² Bu doğrultuda Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü, aynı ilde bulunan İslâmî İlimler Fakültesi ile birleştirilmiştir. Adı Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olmuştur. Diğer illerdeki Yüksek İslâm Enstitüleri ise İlahiyat Fakültesi adıyla buldukları bölgelerdeki üniversitelerin bünyesine alınmıştır. Dönem itibariyle Türkiye'de yedi İlahiyat Fakültesi oluşturulmuş, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile birlikte bu fakültelerin sayısı sekiz olmuştur. 1987'den itibaren farklı yıllarda açılan on beş İlahiyat Fakültesi ile bu fakültelerin toplam sayısı yirmi üçe ulaşmıştır.¹³³

¹³¹ Kostaş, *a.g.m.*, s. 153.

¹³² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, AÜEBF Yay., Ankara, 1989, s. 409.

¹³³ Usta, *a.g.e.*, s. 34.

2.İlahiyat Ders Programı

İlahiyat Fakültelerindeki müfredat veya ders programları hazırlanırken, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi model alınmıştır.¹³⁴Biz de bundan dolayı 1999'a kadar Ankara İlahiyat Fakültesinin programını inceledik.

Tablo 13: İlahiyat Fakültelerinde 1983-1984 Öğretim Yılı Ders Dağılımı¹³⁵

Sınıf: Hazırlık								
Arapça: 20 Saat Kur'an-ı Kerim: 5 Saat İslam Dinî Esasları: 2 Saat								
Haftalık Ders Saatleri								
İlahiyat Dersleri	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
	1. y. Yıl	2. y. Yıl	3. y. Yıl	4. y. Yıl	5. y. Yıl	6. y. Yıl	7. y. Yıl	8. y. Yıl
Türk Dili	1	1	1	1	1	1	1	1
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	1	1	1	1	1	1	1	1
Yabancı Dil	6	6	4	4	4	4	2	2
Güzel Sanat Dallarından Biri	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam	9	9	7	7	7	7	5	5

¹³⁴ Kostaş, *a.g.m.*, s. 153.

¹³⁵ Öcal, "25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi", *UÜİFD*, C. IX, s. 34, 35.

Tablo 14: Zorunlu Ortak Dersler

Dersler	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
	1. y. Yıl	2. y. Yıl	3. y. Yıl	4. y. Yıl	5. y. Yıl	6. y. Yıl	7. y. Yıl	8. y. Yıl
Kur'an-ı Kerim	4	4						
Arapça	6	4	4	4				
İslam Tarihi	4	4	3					
İslam Dini Esasları	4							
Tefsir Usulü		3						
Hadis Usulü		3						
Tefsir			5	4	4			
Hadis			5	4	4			
Mantık			3					
Türk-İslam Edebiyatı				3				
İslam Kurumları Tarihi				3				
Seçmeli Ders (Musiki, Paleografi veya Farsça)				2				
İslam Hukuk Usulü					2			
Türk ve İslam Sanatları T.					3			
Araştırma Teknikleri					2			
İslam Hukuku					5	6		
Dinler Tarihi						4		
Din Psikolojisi						4		
Din Sosyolojisi						4		
Din Eğitimi							6	
İlk Çağ Felsefesi Tarihi							3	
İslam Mezhepleri Tarihi							6	
Kelam							7	5
Tasavvuf Tarihi								5
İslam Felsefesi Tarihi								5
Yeni Çağ Felsefesi Tarihi								3
Din Felsefesi								4
Toplam	18	18	20	20	20	18	22	22

Tablo 15: Formasyon Dersleri								
Derslerin Adı	1. Sınıf		2. Sınıf		3. Sınıf		4. Sınıf	
	1. Y.Yıl	2. Y.Yıl	3. Y.Yıl	4. Y.Yıl	5. Y.Yıl	6. Y.Yıl	7. Y.Yıl	8. Y.Yıl
Eğitime Giriş	3							
Eğitim Sosyolojisi		3						
Eğitim Psikolojisi			3					
Eğitim Prog. ve Öğretim Yön.				3				
Eğitimde Ölçme ve Değer.					3			
Rehberlik						3		
Eğitim Teknolojisi						3		
Din ve Ahlak Dersleri Özel Öğretim Yöntemleri							3	
Eğitim Yönetimi								3
Toplam	3	3	3	3	3	6	3	3

1983-1984 Eğitim-öğretim yılı itibariyle yukarıdaki program uygulanmıştır. Uygulamaya konulan bu programda görüldüğü gibi fakülteler, hazırlıkla birlikte 5 yıl olarak öğretime başlamıştır.

Arapça'dan muaf olmak isteyen öğrenciler, yeni kayıt yılı başında muafiyet sınavına girerek başarılı olanlar, hazırlık sınıfı okumadan 1. Sınıfa kayıt yaptırabilmektedirler. Bu yıldan itibaren 1997 yılına kadar hazırlık sınıflarında 20 saat olarak Arapça dersi okutulmaya devam etmiştir. 1997 yılında hazırlık sınıfları kaldırılarak Arapça dersi 1. ve 2. Sınıflarda verilmiştir. 3. ve 4. Sınıflarda ise 1993-1994 eğitim-öğretim yılı itibariyle seçmeli ders olarak okutulmuştur.¹³⁶

1987'den 1991'e kadar olan ders programı aşağıdaki gibidir:

Tablo 16: 1987-1991 Arası Ders Programı					
Derslerin Adı	Saat / Hafta				
	Hazırlık	1.Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf

¹³⁶ Koştaş, a.g.m., s. 154-155; Öcal, a.g.e., s. 33, 34; Soyupek, a.g.e., s. 314-316.

Arapça	40	6	6	4	4
Kur'an-ı Kerim	10	6	6	2	
Türk Dili Ve Edebiyatı		2	2	2	2
İnkılap Tarihi		4	2	2	2
Yabancı Dil		4	8	8	8
Beden Eğitimi-Tezhip-Hat		2	2	2	2
İslam Tarihi		6	2		
İslam Dinî Esasları		6			
Tefsir Usulü		4			
Hadis Usulü		4			
Farsça			4	4	
Tefsir			9	4	
Hadis			9	4	
Mantık			3		
Türk-İslam Edebiyatı			4		
İslam Kurumları Tarihi			2		
Eğitim Psikolojisi				3	
İslam Hukuk Usulü				4	
İslam Hukuk				9	
Türk ve İslam Sanatları T.				2	
Dinler Tarihi				3	
Din Psikolojisi				2	
Din Sosyolojisi				2	
İslam Felsefesi Tarihi					5
İslam Mezhepleri Tarihi					5
Tasavvuf Tarihi					4
Kelam					11
Din Eğitimi					4
Din Felsefesi					2
Yeniçağ Felsefe Tarihi					2
Seçmeli Ders (Musiki)			2		
Araştırma Teknikleri			3		

1983'ten 1998 yılına kadar varlığını sürdüren hemen hemen bütün fakültelerde hazırlık sınıflarındaki 20 saatlik Arapça dersi aşağıdaki şekilde okutulmuştur:

Tablo 17: Dersler ve saatleri

Dersler	Nahiv	Sarf	Metin	Mükâleme
Saat	7 saat	7 saat	4 saat	2 saat
TOPLAM	20 Saat			

3.Müfredatın Değerlendirilmesi ve Belagat Dersinin Durumu

1983'ten 1998 yılına kadarki dönem, Arapça öğretiminde modern metodun kullanılmaya başlandığı dönemdir. Arapça öğretiminde kullanılan modern uygulamada özellikle “mükâleme (konuşma)” uygulaması yapılmıştır. Arapça ders kitapları da modern yöntemlerle uygulamalarla zenginleştirilmiştir.¹³⁷

Sarf dersinde belli bir kitabın takip edilmediği bilinmektedir. Ders hocası hangi kitabı tercih etmişse o kitap işlenmiştir. Bu dönemde, Arapça derslerinin ilk yıllarında öğrencilere, gramer ve türetme kuralları verilmektedir. Nahiv dersine de çok önem verilirdi. Bu öğretim şekli Batı üniversitelerinde uygulanan metotlarla yapılmaktaydı. Bundan dolayı öğrenciler, analiz ederek cümle kalıplarını öğrenmeye teşvik edilirdi. Kıraat dersi de haftalık ders saati olarak fakültelerde farklı olmasına rağmen, genelde 4 saat olarak okutulmaktaydı. Öğretmen okurken, öğrenciler ise harekeleme yapmaktadır.¹³⁸

Öğrencilerin yaptıkları tek şey diyalogu yüksek sesle okumak ve sonra onları ezberlemek olmuştur. Ayrıca diyalogları bütün öğrencilere yaptırabilmek çok zor olmuştur. Çünkü sınıflar çok kalabalık ve ders hocalarının derste takip edilen kitapta, gramerle ilgili bilgi vermeleri de zaman almıştır.¹³⁹

¹³⁷M. Fatih Genç, “Avrupa ve Türkiyede İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 13, S. I, s. 28; İhsan Akdaş, “A. Holistic Interactive Approach (HIA) for Tafl Students”, *DEÜİFD*, İzmir 1999, s. 29.

¹³⁸ Akdaş, *a.g.m.*, s. 29-30.

¹³⁹ Soyupek, *a.g.e.*, s. 317-318.

İhsan Akdaş¹⁴⁰, bu dönemde modern metodun olarak doğru olarak uygulanmamasını, Arapça öğretimi açısından yararsız bulmuştur. Ona göre bu metot, anlamdan ziyade yapı ve gramer kurallarına odaklandırmıştır. Kelimelerin anlamı öğrenciye bırakılmıştır. Öğrencilerin kelime dağarcığı zayıf olduğundan, bilinmeyen kelimelerin çokça yer aldığı metinleri okumakta zorlanmışlardır. Olması gereken ise, bilinmeyen kelimelerin kendi konteksi (bağlamı) içerisinde çağrışımla öğretilmesidir. Bu şekilde öğrencilerin okuma becerilerinin daha hızlı bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır.¹⁴¹

¹⁴⁰ İhsan Akdaş: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Öğretim Üyesi.

¹⁴¹ Akdaş, *a.g.m*, s. 31.

B.1998'DEN GÜNÜMÜZE İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE BELAGATİ DERSLERİNİN DURUMU

1.İlahiyat Fakültelerinin Genel Durumu

Ankara Üni. İlahiyat Fakültesinin açıldığı 1949'dan 1998-1999 eğitim öğretim yılına kadar İlahiyat Fakültelerinin sayısı 24'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte Eskişehir'de buluna Osman Gazi Üni. İlahiyat Fakültesi, 1997- 1998'de resmen açılıp, Dekan ataması yapıldığı halde, bina eksikliği nedeniyle henüz öğrenci alımlarına başlayamamıştır. Benzer durumdan Akdeniz Üni. İlahiyat Fakültesi için de bahsedilmektedir.¹⁴²

1998-1999 eğitim öğretim yılında İlahiyat Fakültelerinin sayısı 24 iken, YÖK sisteminden aldığımız güncel bilgilere göre, 2019-2020 eğitim öğretim yılı itibariyle öğrenci alan ve aktif eğitim veren toplamda 100 tane İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi vardır. Bunlardan 67 tanesi İlahiyat, 33 tanesi ise İslami İlimler Fakültesidir. Bu fakültelerin çoğunun ikinci öğretimleri de mevcuttur.¹⁴³

İlahiyat Fakülteleri 1991-1992 tarihinden itibaren üç akademik bölüme ayrılmıştır. Birincisi Temel İslam Bilimleri Bölümü, ikincisi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü ve üçüncüsü de İslam Tarihi ve Sanatları Bölümüdür. Üç ayrı bölüm olduğu halde tek tip program uygulanmakta ve mezunlarına aynı diploma verilmektedir.¹⁴⁴

Yükseköğretim Kurulu'nun 11. 07. 1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı kararı ile İlahiyat Fakültelerinin programları değiştirilmiştir. Bu değişiklikle İlahiyat Fakültelerinden hazırlık sınıfı kaldırılmıştır. İlahiyat Lisans Programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı olmak üzere, 4'er yıllık iki ayrı program düzenlenmiştir.¹⁴⁵

Bununla birlikte, 1998-1999 eğitim öğretim yılında açılan ve Diyanet İşleri Başkanlığı için önem arz eden İlahiyat Meslek Yüksek Okulları da kapatılmıştır. Bunların yerine Anadolu Üniversitesi AÖF bünyesinde 2 yıllık İlahiyat önlisans programı uygulamaya konmuştur. Bu programı iki üniversite beraber

¹⁴² Ayhan, *DİA*, s. 70-72.

¹⁴³ 2019 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, Ankara 2019, s. 170-455; Geniş bilgi için bkz. https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/kontkilavuz_18072019.pdf

¹⁴⁴ Soyupek, a.g.e., s. 318.

¹⁴⁵ Öcal, a.g.m., s. 46

gerçekleştirmiştir. Biri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi diğeri de Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesidir. Fakat akademik koordinasyon Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından gerçekleştirilmektedir.¹⁴⁶

Günümüzde ise iki adet Açık Öğretim İlahiyat Fakültesi vardır. Biri Eskişehir merkezli Anadolu Üniversitesi diğeri de Erzurum Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesidir.1998'den 2008'e kadar öğretim süresi 4 yıl olan İlahiyat Fakültelerinin'de aşağıda göstermiş olduğumuz programlar uygulanmıştır.

Tablo 18: 1998-1999 Öğretim Yılı İlahiyat Lisans Programı¹⁴⁷:

Haftalık Ders Programı				
Zorunlu ve Seçmeli Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Arapça	24	12	8	
Kur'an Okuma ve Tecvid	3	5		
İslam Tarihi	4	2		
Psikolojiye Giriş	2			
Sosyolojiye Giriş	2			
Tefsir Tarihi ve Usulü		4		
Hadis Tarihi ve Usulü		4		
Din Sosyolojisi		2		
Din Psikolojisi		2		
Mantık				2
İslam Medeniyeti Tarihi		2		
Kur'an Tefsiri ve Terceme Teknikleri		4		
Hadis		4		
İlkçağ Felsefe Tarihi			2	
İslam Felsefesi Tarihi			2	
Yeniçağ Felsefe Tarihi				2
Din Felsefesi				4
Kelâm tarihi ve Ekolleri			4	
Sistemik Kelam			4	
İslam Hukuk Usulü	2			

¹⁴⁶ Sait Yazıcıoğlu, "Cumhuriyetin 75. Yılında Din Öğretiminde Yeni Hedefler", *AÜİFD Özel Sayı*, Ankara 1999, s. 4.

¹⁴⁷ Öcal, a.g.m., s. 50 vd.

İslam Hukuku				4
Türk İslam Sanatları Tarihi				4
Dinler Tarihi				2
Tasavvuf Tarihi ve Felsefesi	2			
İslam Mezhepleri Tarihi				2
Türk İslam Edebiyatı	2			
İslam Ahlak Felsefesi				2
Dinî Hitabet				2
Din Eğitimi				2
Seçmeli				4
Seçmeli			4	4
Seçmeli			4	4
Seçmeli			4	4
Toplam	42	40	32	42

Programa bakıldığında seçmeli derslerin sayısının arttığı görülmektedir. Seçmeli derslerin programlarda yer alışı 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesiyle başlamıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin 31.07.1968 tarihli Öğretim ve Sınav Yönetmeliği ile programa girmiştir. İlk yıllarda en fazla iki ders ve birer saat şeklindeydi. Seçmeli dersler daha çok kültür derslerinden seçilmekteydi. bu dersler iki gruba ayrılmış olup şöyledir: Farsça, İslam Tarihi, İslam Mezhepler Tarihi, Türk İslam Edebiyatı ve Hat Sanatı olarak belirlenmiştir. İkinci grup derslere gelince, Musikî, İslam Felsefesi, Tasavvuf, M. Dinler Tarihi, Felsefe, Din Psikolojisi ve Sosyolojisi şeklinde uygulanmıştır. 1972 ders programlarında seçmeli derslere yer ayrılmamıştır. 1982-1983'te ise 2 saatlik bir ders seçmeli olarak programlarda yer almıştır. Bu da ya Paleografya veya Türk Din Musikisi ile sınırlıydı. Yani Arap Belagati seçmeli olarak da programlarda olmadığı görülmektedir.¹⁴⁸

1998'de yeni bir değişiklikle hazırlık sınıfları kaldırılmıştır. YÖK'ün talimatıyla¹⁴⁹ hazırlık sınıfı kaldırılınca İlahiyat Fakültesinde Arapça ilk üç yılda

¹⁴⁸ Adem Korukçu, "İlahiyat Fakültesi Programlarındaki Seçmeli Dersler Üzerine Bir İnceleme", *Marife Bilimsel Birikim Dergisi*, S. 3, 2011, s. 165-167.

¹⁴⁹ Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) 22/05/1998 tarih ve 10028 sayılı yazısında şöyle denilmektedir: "İlahiyat Milli Komitesince hazırlanan Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans; İlahiyat Fakültelerinin İlahiyat Lisans ile İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği müfredat programları 20/05/1998 tarihli Yürütme Kurulu toplantısında incelenmiş ve 2547 sayılı Kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 7/e maddesi uyarınca, söz konusu müfredat programları ekte belirtilen şekilde uygun görülmüştür." Bu yazı,

zorunlu olmuş, mecburi 4. yılda ise seçmeli ders olarak okutulmasına karar verilmiştir. Arap Dili Belâgatı adıyla seçmeli ders olarak programa girmiştir. Program aşağıdaki gibidir:

Tablo 19: Arap Dili Ve Belagati İlahiyat Haftalık Ders Programı¹⁵⁰					
		1.Yıl	2.Yıl	3.Yıl	4.Yıl
Arapça	Teorik	6	4	2	
	Uygulama	3	2		
Arap Dili Belagati					2
Toplam		9	6	2	2

Tablo incelendiğinde Arapça dersinin ilk üç yıl, Belagat dersinin ise 4.yıl okutulduğu anlaşılmaktadır. Programda 1.Yıl haftada 9 saat Arapça dersi yer almıştır. Her iki dönemde de 6 saat Arapça teorik yani Arapça dil bilgisi, 3 saat de uygulamalı Arapça dersi mevcuttur. 2.Yıl her iki dönemde de dörder saat teorik iki saat uygulamalı olmak üzere toplam 6 saattir. 3.Yıl sadece 2 saat teorik Arapça okutulmuştur. 4.Yıl zorunlu Arapça dersi müfredattan çıkarılmıştır. Bununla birlikte haftada iki saat teorik Seçmeli Arap Dili Belâgatı dersi konulmuştur.¹⁵¹

Programa göre, daha önce hazırlık sınıfında toplamda 12 saatlik sarf-nahiv ve 10 saatlik mükaleme şeklinde okutulan Arapça, hazırlık sınıfının kalkmasıyla Arapça dersinin ders saatleri hayli azalmıştır. Yeni programa ilave edilen üçüncü sınıfta zorunlu Arapça, son sınıfta ise Seçmeli Arap Dili Belagati dersinin de ders saati açısından yetersiz olduğu düşünülmektedir.¹⁵²

Hazırlık sınıfı kaldırılmadan önce bazı İlahiyat Fakültelerinde Arapça dersinin bir hayli yoğun olduğu bilinmektedir. Örneğin Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfında 24 saat Arapça dersi okutulmaktaydı. Bunun 8 saati Nahiv, 5 saati Sarf, 7 saati Metin ve 4 saat de Uygulamalı Arapça dersidir. Başka bir örnek verecek olursak, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ders

dağıtım için İlahiyat Fakültesi bulunan bütün üniversitelere, bilgi için de Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderilmiştir.

¹⁵⁰ Soyupek, *a.g.e.*, s. 330.

¹⁵¹ Yakup Civelek, "Türkiye'de Arapça Öğretimine Dair Bazı Teklifler", *YYÜİFD*, s. 2, Aralık 1998, s. 249-251.

¹⁵² Civelek, *a.g.m.*, s. 250.

programında da Arapça dersinin yoğun bir şekilde yer aldığını aşağıdaki tablodan görebilmekteyiz.¹⁵³

Tablo 19¹⁵⁴: Hazırlık Sınıfı Kaldırılmadan Önce Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Haftalık Arapça Ders Programı					
	Hazırlık Sınıfı	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf
Sarf – Nahiv	8	4	4		
Okuma – Yazma	4	2	2		
Konuşma	4	2	2		
Klasik Metin	2				
Modern Metin	2				

Programda görüldüğü üzere hazırlık sınıfında, bir haftada toplam 22 saat Arapça okutulmaktadır. Birinci ve ikinci sınıfta ise 16 saat okutulan Arapça 3 ve 4 sınıflarda ise hiç yoktur. Aynı zamanda Belagat dersi de yoktur.

1998-1999 öğretim yılı itibariyle programa giren Belagat dersi, 1998'den bugüne kadar hemen hemen tüm İlahiyat Fakültelerinin ders programında yer almıştır. Seçmeli ders olarak programa konulan Arap Dili Belagati aşağıdaki gibidir:

Tablo 20155: 1998-1999 Öğretim Yılından İtibaren Uygulamaya Konulan İlahiyat Lisans Programı Seçmeli Dersleri								
Dersler	Yarıyıllara göre hafalık ders programı							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Osmanlı Türkçesi					2	2		
Farsça					2	2		
Güzel Kur'an Okuma					2	2	2	2
Dini Musiki					2	2	2	2
Hüsni Hat					2	2	2	2
Ebru					2	2	2	2
Paleografi							2	
Epigrafi								2

¹⁵³ Enver Tahir Rıza, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerle İlgili Deneysel Bir Araştırma", *DEÜİFD*, S. VI, İzmir 1989, s. 364.

¹⁵⁴ Civelek, *a.g.m.*, s. 251.

¹⁵⁵ Öcal, *a.g.m.*, UÜİFD, s. 52

Tarih Usul Ve Tenkidi					2			
Arap Dili Belagati							2	
Din Felsefesinin Problemleri							2	

Yukardaki programda Arap Dili Belagati dersi VII.Yarıyıl yani dördüncü sınıfın birinci döneminde, seçmeli ders olarak haftada 2 saat olarak okutulduğu görülmektedir.

Bazı İlahiyat Fakültelerinde ise 4 saat seçmeli, bazılarında ise 2 saat zornlu 2 saat seçmeli ders olarak programlara girmiştir. 2008' de bazı İlahiyat Fakültelerinde hazırlık sınıfları tekrardan açılmıştır. Arap Dili ve Belagatinin yeterince yer aldığı Hazırlık sınıfları, yabancı dil öğretimi adıyla resmi gazetede de yayımlanmıştır.¹⁵⁶

2.2008 Yılı İtibariyle Bazı İlahiyat Fakültelerinin Müfredatında Arap Dili Belagati Dersleri

Tablo 21¹⁵⁷: Ceal Bayar İlahiyat Fakültesi Arapça Ders Öğretim Planları				
Dersler	T (Teori)	L (Laboratuar)	P (Uygulama)	AKTS (Avrupa Kredi Transfer Sistemi)
Arap Dili ve Belagati I	0,00	0,00	2,00	4,00
Arap Dili ve Belagati II	0,00	0,00	2,00	4,00
Arapça Modern Metinler	2,00	0,00	0,00	3,00
Arapça Klasik Metinler	2,00	0,00	0,00	3,00
Arap Dili ve Belagati (Seçme Metinler)	2,00	0,00	0,00	3,00

Yukarıdaki taloyu İncelediğimizde Arapça dersi ile ilgili dört farklı dersin mevcut olduğu görülmektedir. Bu derslerin içeriğinin kısaca inceleyecek olursak şöyle ki:

Arap Dili ve Belagati I: Zorunlu, anlatım şekli yüzyüze olup dersin amacı Klasik Arap edebiyatına dair türleri tanımak ve bunlara ait metinleri okuyabilmektir.

¹⁵⁶Resmi Gazete, Sayı: 27074, Tarih 04 Aralık 2008.

¹⁵⁷<http://katalog.cbu.edu.tr/Site/OutcomeQualifications.aspx?ProgramID=1601&lang=1>, (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019)

Arap Dili ve Belagati II: Zorunlu, anlatım şekli yüzyüze olup dersin amacı Modern Arap Edebiyatına dair türleri tanımak ve bunlara ait metinleri okuyabilmek.

Arapça Modern Metinler: Seçmeli, anlatım şekli yüzyüze olup dersin amacı Arap dili ve edebiyatına ait çağdaş metinleri okuma ve anlama becerisini kazandırmak.

Arapça Klasik Metinler: Seçmeli, anlatım şekli yüzyüze olup dersin amacı Klasik Arapça metinlerinin üslup ve içerikleri hakkında bilgi ve fikir edindirmek, bu metinler aracılığıyla İslam literatürünü tanıyıp günümüz bilimsel araştırmalarıyla karşılaştırıp değerlendirme becerisi kazandırmaktır.

Arap Dili ve Belagati (Seçme Metinler): Seçmeli, anlatım şekli yüzyüze olup dersin amacı Sosyal hayatın akışı içerisinde uğranılan mekânlarda, meram ifade etmek üzere kullanılan Arapça tabir, terkip ve cümleleri kavratmaktır.¹⁵⁸

Şimdi de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Arapça Müfredatını İnceleyelim:

Tablo 22¹⁵⁹: Marmara İlahiyat Fakültesi Arapça Ders Öğretim Planları				
Dersler	T (Teori)	P (Uygulama)	L (Labaratuar)	AKTS (Avrupa Kredi Transfer Sistemi)
Arap Dili Belagati	4,00	0,00	5,00	5,00
Arapça Modern Metinler	4,00	0,00	5,00	5,00
Arapça Edebi Metinler	4,00	0,00	4,00	4,00
Seçmeli Abbasi Dönemi Arap Edebiyatı Metinleri	3,00	0,00	4,00	4,00
Seçmeli Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Metinleri	3,00	0,00	4,00	4,00
Seçmeli İlk İslami Dönem Arap Edebiyatı Metinleri	2,00	0,00	3,00	3,00

Ders İçerikler ise şöyledir:

Arap Dili Belagati: Fesahat ve belâgat terimlerinin açıklanması. Teşbih ve unsurları. Teşbihin kısımları. Teşbihü't-temsîl. Teşbih-i zımnî. Teşbihin gayeleri ve

¹⁵⁸ <http://katalog.cbu.edu.tr/Site/OutcomeQualifications.aspx?ProgramID=1601&lang=1>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019)

¹⁵⁹ <http://dosya.marmara.edu.tr/ilh/Bultendergi/lisansdersicerikmufredat2014.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2019)

teşbihü'l-maklub. Hakikat ve mecaz-ı lügavi. İstiare ve rükünleri, istiare-i tasirihyye ve istiare-i mekniyye. İstiare-i asliyye ve istiare-i tebeiyye. İstiaresinin diğer kısımları. Mecaz-ı mürsel ve alakaları. Mecaz-ı akli. Kinaye ve kısımları. Meani ilmi, haber ve inşa cümleleri.

Modern Dönem Arap Edebiyatı Metinleri: Modern dönemde Arap edebiyatının durumu. Modern dönem Arap edebiyatından seçilmiş metin okumaları.

Arapça Edebi Metinler: Edeb ve edebiyat kavramları. Edebi mektuplardan seçmeler. Emsal edebiyatından seçmeler. Makamelerden seçmeler. İslam öncesi edebi metinlerden seçmeler. İslam öncesi edebi metinlerden seçmeler. Erken dönem İslam edebiyatından seçme şiirler. Abbasi edebiyatından seçmeler.

Abbasi Dönemi Arap Edebiyatı Metinleri: Abbasi dönemi Arap edebiyatı metin okumaları: Seffah'ın hutbesi, Harun er-Reşid'in vasiyeti, Cahız'ın kitabı nitelemesi, yazışmalar, Ebu'l-Atahiye'de zühd, İbnu'r-Rumi'nin şiirleri.

Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Metinleri: Osmanlı dönemi Arap edebiyatının durumu Maverdî'nin Edebü'd-Dünya ve'd-Din adlı eserinden seçilmiş metin okumaları..

İlk İslami Dönem Arap Edebiyatı Metinleri: İslam'ın başlangıcı ile Emevî dönemlerindeki Arap edebiyatı metin okumaları: Hutbeler, mektuplar, şiirler, kitabet.¹⁶⁰

Şimdi de Erzurum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi müfredatını inceleyelim. Erzurum İlahiyat Fakültesinin hazırlık sınıfı ders programında 24 saat Arapça gramer dersi mevcuttur. Arap Belagti dersleri ikinci sınıfta başlamaktadır. Aşağıda Arap Dili Belagatine dair ders planı çıkarılmıştır:

Tablo23¹⁶¹: 2014-2015 Öğretim Yılı Erzurum İlahiyat Fakültesi Arap Dili Belagati Ders Planı			
Dersler	T (Teori)	U (Uygulama)	K (Kredi)
Arap Dili Belagati I	2,00	0,00	2,00
Arap Dili Belagati I	2,00	0,00	2,00

¹⁶⁰ <http://dosya.marmara.edu.tr/ilh/Bultendergi/lisansdersicerikmufredat2014.pdf>, (Erişim tarihi, 14 Ekim 2019).

¹⁶¹ <http://dosya.marmara.edu.tr/ilh/Bultendergi/lisansdersicerikmufredat2014.pdf>, (Erişim tarihi, 14 Ekim 2019).

Seçmeli Medya Arapçası	2,00	0,00	2,00
Seçmeli Kur'an'ın Belagati ve İcazı	2,00	0,00	2,00

Erzurum İlahiyat Fakültesinin resmi web sitesinden aldığımız bilgilere göre, Arap Belagati I-II dersinin amacı Arapçanın edebî sanatlarını öğretmek, özellikle Kur'an ve Hadis metinleri gibi klasik metinleri bu açıdan görüp anlayabilmeyi sağlamaktır. Dersin içeriği, Arap Dilinin Edebî sanatlarının hepsini ihtiva etmektedir.

İzmir Katip Çelebi Üniversitesine baktığımızda İslami İlimler Fakültesinin Arap Dili Belagati ile ilgili seçmeli derslerinin Erzurum İlahiyat Fakültesinin Belagat derslerinden fazla olduğunu görüyoruz. Fakültede Hazırlık sınıfında gramer okutulurken birinci sınıftan itibaren Belagat dersleri verilmektedir.

Tablo 23¹⁶²: 2017-2018 Öğretim Yılı İzmir Katip Çelebi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili Belagati Dersleri				
Dersler	T (Teori)	U (Uygulama)	K (Yerel Kredi)	AKTS (Avrupa Kredi Transfer Sistemi)
Arap Dili Belagati I	2	0	2	3
Arap Dili Belagati II	2	0	2	3
Seçmeli Arap Dili Belagati III	2	0	2	5
Seçmeli Arap Dili Belagati IV	2	2	0	4
Seçmeli Modern Arap Edebiyatı Metinleri	2	2	0	4
Seçmeli Modern Arap Edebiyatı Metinleri	2	2	0	5

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi birinci sınıftan itibaren yukarıda görülen Arap Belagati dersinin öğretim dili Türkçedir. Belagat dersi zorunlu bir ders olup, dersin amacı Arap Dilinde belâğat ile başta Kur'an olmak üzere temel kaynaklardan daha iyi yararlanmak ve öz anlamı yakalamak olduğu zikredilmektedir. Fakültenin resmî web sitesinde dersin kitabı ve önerilen kaynakları şunlardır: Tacettin Uzun ve başkaları, Anlatımlı Belâğat, Konya 2008 Ahmet Suphi Fırat, Arap Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1996; Ramazan Ege, Kelâmın Muktezây-ı Hâle Mutabakatı, İzmir 2010. Dersi veren öğretim elemanları ise Dr. Öğr. Üyesi Sajed Alkhalif Alsalh ve Dr. Öğr. Üyesi Rami Alkhalaf Alabdulla'tır.¹⁶³

¹⁶² <http://dosya.marmara.edu.tr/ilh/Bultendergi/lisansdersicerikmufredat2014.pdf>, (Erişim tarihi, 14 Ekim 2019).

¹⁶³ <https://ubs.ikc.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/CourseDetail?&isElectiveCourse=false&isIntegratedCourse=false&courseId=11171&curriculumId=648&apid=211&eqd=10602&progName=Rekt%C3%B6r%C3%BCk>

İlahiyat Fakültelerinin resmî web sayfaları incelediğinde, Arap Dili Belagati dersinin artık müfredatta yer aldığı görülebilir. Türkiyede sayısı oldukça fazla olan İlahiyat Fakülteleri veya İslami İlimler Fakültelerinde birçok bölüm/program da açılmıştır. Bu bölümler, İlahiyat, Uluslararası İlahiyat, Arapça İlahiyat, İngilizce İlahiyat, Dünya Dinleri, Yaygın Din Eğitimi ve Uygulamaları, İlk Öğretim Din Kin Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği (DKAB) ve İlitam vb. şeklindedir. Bu bölümlerin hepsinde olmasa da bazılarında Belagat derslerinin okutulduğu bilinmektedir.

C. ARAPÇA ÖĞRETİMİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR, GÖRÜŞLER ve ANKET ÇALIŞMASI

1. Amal A. Almakhozumi'nin Araştırması¹⁶⁴

Bu dönemlerde Arapça öğretiminin klasik metot vasıtasıyla yapılmış olması, beklenen başarıya ulaşılmamasına neden olmuştur. İzmir İlahiyat Fakültesinde Amal A. Almakhozumi tarafından 1988/1989 öğretim yılında “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Arapça’ya Yönelik Motivasyonu ve Başarıları” isimli bir araştırma öğretmenler üzerinde yapılan bir diğer araştırma sonuçları bunu doğrulamaktadır.

Hasan Soyupek'in yukarıdaki araştırma ile ilgili değerlendirmesinde araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun, bu kurumlardaki Arapça öğretiminin yetersizliğini ve eksikliğini dile getirdiğini söylemiştir. nitekim bunların çoğunluğu, Arapça ile ilgili her yabancı dil öğretmenin bilmesi gereken temel dersleri okumamalarının da bir eksiklik olduğunu belirtmişlerdir.¹⁶⁵

[%20%20%C4%B0slami%20%C4%B0limler%20Fak%C3%BCitesi%20/%20Lisans%20\(%30%20Arap%C3%A7](#)
[a\)](#), (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2019)

¹⁶⁴ Bu araştırma, 1988-1989 akademik yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Hazırlık sınıfı 6'sı kız olmak üzere 136 öğrenciden oluşmuştur. Anketin uygulanmasına 95 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin hepsi anketi uygun bir şekilde cevaplandırmıştır. Anket sonucu, hazırlık sınıfı öğrencilerinin bir bölümü, İmam-Hatip Lisesi çıkışlı olduğundan bir dereceye kadar Arapça'yı öğrenmiş, diğer bölümü ise normal lise çıkışlı olduğundan Arapça'yı hiç öğrenemediğini göstermiştir. Amal A. Almakhozumi, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Arapça’ya Yönelik Motivasyonu ve Başarıları”, *DEÜİFD*, sayı VIII, İzmir 1994, s. 398, 399.

¹⁶⁵ Soyupek, *a.g.e.*, s. 317-318.

Bazı istisnalar olsa da genellikle her öğretim elemanı, kendine göre bir metot geliştirmeye çalışmaktadırlar. Aynı zamanda program geliştirmekte, ders kitabı hazırlamakta ve bunu uygulamaktadır. Olumlu ya da olumsuz bu uygulamaların neticelerinden sadece kendisi bilgi sahibi olmaktadır. Aslında öğretim elemanlarının uyguladıkları metotların koordine edilmesi, başarı elde edilemeyen program, metot ve ders kitaplarının yerine yeni uygulamaların geliştirilmesi gereklidir.¹⁶⁶

2.1987 Sempozyumu Arapça Öğretimi İyileştirme Adına Teklifler

1987 yılında Arapça öğretimiyle ilgili program ve metot üzerine bazı tespit ve teklifler yapılmıştır. Örneğin, 1987 yılında Samsun'da yapılan "Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi", sempozyumunda, Ekrem Sarıkçıoğlu, "Yüksek Din Eğitiminde Hedef ve Program" adlı tebliğinde *"Arapça dersi şu anda 2. sınıfta sona ermektedir. Halbuki bazı öğrencilerimiz dersin önemini daha sonra idrak etmekte ve sevmekte. Mezun oluncaya kadar da Arapça bilgilerini azami ölçüde geliştirmek istemektedirler. Fakat öğrencilerimize bu fırsatı veremiyoruz."*¹⁶⁷ diyerek uygulanmakta olan programın (1983-1984) eksik kalan bir yönüne vurgu yapmıştır. Sarıkçıoğlu, aynı tebliğinde şöyle bir teklifte de bulunmuştur: *"Mecburi dersler dışında isteyen öğrenciler için her yarıyıl konuları değiştirmek üzere Arapça dersleri ihdas eder ve seçmeli olarak öğrencilere sunarsak (şu anda okuduğu mecburi saatleri dışında) mecburi saatler üzerinde 20-30 saat daha Arapça dersi almalarını sağlayabiliriz."*¹⁶⁸

Yine 1989 yılında Samsun'da yapılan "Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri" isimli sempozyumda, Cemal Muhtar, sunduğu "İslami Araştırmalara Etkisi Açısından Arapça Öğretiminde Görülen Aksaklıklar", isimli tebliğinde, Arapça gibi kaynak bir dilin öğretiminin yetersiz olduğunu dile getirdikten sonra şunları söyler: *"Zira öğrenci, Arap Edebiyatı ve Belâgatını görmeden mezun (fakülte bitirmiş) oluyor, Arap*

¹⁶⁶ Yakup Civelek, "Türkiye'de Arapça Öğretimine Dair Teklifler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, Van 1998, s. 252.

¹⁶⁷ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Yüksek Din Eğitiminde Hedef ve Program", *OMÜİF Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu (21-23 Ekim)*, Samsun 1987, s. 213.

¹⁶⁸ Sarıkçıoğlu, *a.g.y.*, s. 213.

Edebiyatı ve Belâgatını görmemiş bir kişinin Arapça bilgisi eksiktir. Hal böyle olunca üçüncü ve dördüncü sınıflarda bu iki ders için ikişer saat yer ayırmak gerekir, kanaatindeyiz.”¹⁶⁹

Görüldüğü gibi sempozyumda dile getirilen önemli konulardan bir de lisan programında Belagatin eksiliğidir. Öğrencinin belagat görmeden mezun olması Arapça öğreniminin eksik kaldığını göstermektedir.

Üzerinde çeşitli görüş ve yorumlar sunarak vermeye çalıştığımız müfredat programının (1983-1984) uygulamasının son yıllarında, bu eksikliği fark eden Ahmet Bulut, 9.4.1992 tarihinde Zaman¹⁷⁰ gazetesinde yayınlanan “İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi” başlıklı makalesinde bazı teklifleri şu şekilde sıralamıştır:

1. İlahiyat Fakülteleri, Arapça öğretimi konusunda, bilim-pratik olarak uygulanmalıdır. İhtiyacımız ile dil öğretiminin gereklerini birlikte düşünmeliyiz.
2. İlahiyat Fakültelerinde, Arapça için gramer, çeviri (Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça), metin tahlilleri, pratik, kompozisyon, belâgat, semantik dersleri Arapça için temel derslerdendir. Lisansüstü eğitimde ise Fıkhü'l-luga ve Usulu'n-Nahv mutlaka verilmelidir. Zira gramer, dilin kaidelerini korumak içindir. Pratik, iletişim ihtiyacındandır. Belâgat ise Kur'an icâzında önemli bir yere sahiptir.
3. Mevcut ders programı, hazırlık sınıfları için, “gramer, çeviri, pratik, kompozisyon, metin” gibi metotları içermelidir. Birinci ve ikinci sınıflar, “metin tahlilleri, belâgat ve semantik” derslerine ayrılmalıdır. Burada belirtilmesi gereken en önemli husus, öğretim elemanı yatkın olduğu derse girmelidir.
4. Arapça öğretimine uygun bir seri tespit etmek veya hazırlamak bir görevdir. Öğrencilerimiz “lise” mezunudur. Yaşına ve ihtiyacına uygun kitaplar okutulmalıdır.

¹⁶⁹ Cemal Muhtar, “İslâmî Araştırmalara Etkisi Açısından Arapça Öğretiminde Görülen Aksaklıklar”, *OMÜİF Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*, (27-30 Haziran), Samsun 1989, s. 361.

¹⁷⁰ Zaman Gazetesi, 15 Temmuz 2016 tarihinde Fethullah Terör Örgütü'nün (FETÖ) gerçekleştirdiği, 251 şehidimizin kanının akıtıldığı ve binlerce gazimizin de yaralandığı hain darbe girişiminden sonra 23 Temmuz 2016 Cumartesi günü, 29779 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan OHAL Kararnamesi kapatılmıştır.

5. Müfredat belirli eserleri, belirli süre içerisinde vermeyi hedeflemeli ve öğretimde tamamlanmalıdır.
6. Dersler, mümkün olduğu kadar ve doğrudan Arapça işlenmeye gayret edilmelidir.
7. Sınav yöntemleri genelde yazılı, test ve sözlüdür. Bu klasik uygulamalar, ilavelerle zenginleştirilebilir. Sınav yöntemleri, Arapça'ya uygun hale getirilmelidir. Bu husus önemli bir problemdir.
8. Ders harici öğrenciyi yetiştirici hususların en önemlileri; ödev vermek, roman, hikâye, gazete, dergi okumalarını temin etmek, görme ve işitmeye dayalı bantlar izlettirmektir.
9. İlahiyat Fakültelerinde derslerin dağılımı ve işlenişi müfredat birliği müşterekliğe kavuşturulmalıdır.¹⁷¹

3. Mehmet Soysaldı'nın yapmış olduğu Arapça'ya Dair bir Anket Çalışması

Mehmet Soysaldı'nın yapmış olduğu çalışmasında İlahiyat Fakültelerinde Arapça öğretimi ile ilgili anket sonuçları Belagatinin okutulup okutulmadığı ile ilgili çıkarımda bulunmamıza yardımcı olmaktadır.

Soysaldı bu çalışmasında, Arapça öğretim elamanı ve öğrencilerin görüşlerine başvurarak, Türkiye'de ilahiyat fakülteleri'ndeki Arapça dersinin öğretiminde ne tür problemlerle karşılaşıldığını ortaya koymak istemiştir. Çalışma, 2008-2009 akademik yılı güz yarısında Türkiye'deki yirmi iki İlahiyat Fakültesindeki öğretim elamanı ve öğrencileri baz almıştır.

Anket 22 farklı üniversitenin İlahiyat Fakültelerinde okuyan 601 öğrenci ve 93 üniversite hocalarına uygulanmıştır. Anket uygulanan öğrencilerin 410'u bayan, 191'i erkektir. Hocaların sayısı ise 7'si bayan, 86'sı erkektir.

3.1.Öğretim Elamanları İçin Anket

- 'İlahiyat Fakültelerindeki Arapça ders saatleri yeterli midir?' sorusuna, öğretim elemanlarının 86'sı (%92,5) olumsuz görüş belirtmiş

¹⁷¹Ahmet Bulut, "İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi", *Zaman*, 9. 4. 1992, s. 8.

olduğu görülmektedir. Bu da İlahiyat Fakültelerinde okutulan Arapça dersinin, ders saati açısından yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Anketin bu sonucuna göre öğretim elemanlarının Arapça dilini öğretmede engelleyici bir faktör olduğu düşünülmektedir.

- **‘İyi bir Arapça eğitimi için İlahiyat Fakültelerinde Arapça hazırlık sınıfı konması gerekli midir?’** maddesine öğretim elemanlarının 84’ü (%90,3) olumlu cevap vermiştir. Dolayısıyla öğretim elemanları tarafından İlahiyat Fakültelerinde hazırlık sınıfı konması Arapçanın daha iyi öğretilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bazı İlahiyat Fakültelerinde başlatılan Arapça hazırlık sınıfı uygulaması, 2010-2011 eğitim öğretim döneminden itibaren bütün İlahiyat Fakültelerinde zorunlu olarak başlatılacaktır. Bu da Arapça öğretim elemanlarının bu konudaki görüşlerinin isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.

-Arapça öğretiminde karşılaşılan temel sorunlar nelerdir?’ sorusuna ise;

1. %32,3’nün Arapçaya ayrılan ders saati kredisinin yetersizliğini ileri sürdüğü,

2. %31,2’nin sınıfların kalabalık olması, seviye grubu oluşturulmadan derslerin verilmesi, Arapça derslerinin kaide (nahiv ve sarf) ağırlıklı yapılması, öğrencilerin kaideye boğmuştur. Bunun sonucunda öğrencilerin ‘*Arapça zor bir dil*’ demelerine sebep olmuş ve öğrencileri Arapçadan uzaklaştırmıştır. Ayrıca eğitim-öğretimde teknolojik imkânların yetersiz olması, öğretim elemanlarının yetersizliği, İmam-Hatip Liselerindeki Arapça öğretiminin de ciddiyetle yeniden gözden geçirilmesi, İlahiyat Fakülteleri için hazırlanmış kapsamlı bir müfredat programının olmayışı ve fakülteler arasında bir birliğin bulunmaması, Arapça branşında yetişmiş öğretim üyesi sayısının azlığı gibi problemleri dile getirilmiştir.¹⁷²

3. Öğretim elamanlarından %23,7’si, öğrencilerin Arapça diline ilgisiz olduklarını ve yeteri kadar çalışmadıklarını belirttiği,

¹⁷² Mehmet Soysaldı, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 45., (Güz 2010), s.261.

4. Öğretim elamanlarından %8,6'sı, Türk insanına uygun Arapça öğretim setinin olmadığı,

5. Öğretim elamanlarından %3,2'si ise, öğretim elemanlarının dil becerilerini geliştirecek imkânlarının bulunmadığı gibi sebepler Soysaldı'nın ulaştığı bulgular arasındadır.

3.2. Öğrenciler İçin Anket

İlahiyat Fakültelerini kazanan öğrencilerin çoğu son yıllarda bayan ağırlıklıdır. Soysaldı'nın öğrencilere uyguladığı ankete baktığımızda şu sonuçları görmekteyiz:

- '**Arapça öğretim elemanları Arapçaya hâkimdir**' görüşüne katılıyorum diyen öğrenci sayısı 276'dır. Kesinlikle katılıyorum diyen öğrenci sayısı 105'dir. Yüzdeler olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin %63,4'ü öğretim elemanlarının Arapçaya hâkim olduğu kanaatinde oldukları. Öğrencilerden elde edilen bu bulgu doğrultusunda, hocaların Arapçaya hâkim olduğu öğrenciler tarafından bilinmektedir.

- '**İlahiyat Fakültesindeki Arapça eğitiminin niteliği yeterlidir**' görüşüne katılmıyorum diyen öğrenci sayısı 277 İken, kesinlikle katılmıyorum diyen öğrencilerin sayısı 157'dir. Cevapların yüzdeliğine bakıldığında öğrencilerin %72,2'si fakültelerdeki Arapça öğretimini yeterli bulmamaktadırlar. Soysaldı'ya göre fakültelerde Arapça öğretiminde uygulanan programlar yeniden değerlendirilmelidir.¹⁷³

- '**Arapça kolay bir dildir**' maddesine 223 öğrenci katılmıyorum derken, 74 öğrenci kesinlikle katılmıyorum demiştir. Yüzdeler değeri ise %49,4'ü Arapçayı zor bir dil olarak nitelendirmektedirler. Soysaldı'ya öğretimde kullanılan metot eksikliği ve dilin öğrencilere sevdirilerek öğretilmemesi, bu duruma sebep olmuş olabilir düşüncesindedir.¹⁷⁴

- '**Arapça dilini seviyorum ve bu dili öğrenmek istiyorum**' maddesine 301 öğrenci katılmıyorum derken, 220 öğrenci kesinlikle katılmıyorum demiştir. Yüzdeler değeri açısından bakıldığında %86,7'si Arapça

¹⁷³Soysaldı, a.g.m., s.262.

¹⁷⁴Soysaldı, a.g.m., s. 267.

dilini sevdiklerini ve öğrenmek istediklerini belirtmektedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun Arapçayı öğrenmek istediklerini gösteren bu bulgu Arapça öğretimi açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir. Soysaldı'ya göre öğretim elemanlarının bu durumu iyi değerlendirmesi gerekir.¹⁷⁵

Anketin devamında Soysaldı, öğrencilerin İlahiyat Fakültesi eğitimi süresince aldıkları Arapça eğitimine rağmen, Arapçayı istenilen düzeyde öğrenememelerinin sebeplerini öğrencilerin diliyle şu şekilde sıralamaktadırlar:

1. Öğretimde kullanılan metodun uygun olmaması,
2. Öğrencinin çalışmaması ve Arapçaya ilgisizliği,
3. Okutulan kitapların uygun olmaması,
4. Öğretim elemanlarının yetersizliğidir.¹⁷⁶

4.Değerlendirme

Yukarıdaki anketi konumuza dahil etmemizin sebebi Belagatin İlahiyat Fakültelerinde Lisans düzeyinde yeterince yer almamasının sebeplerinden bir tanesinin de öğrenci seviyesinin düşük olduğu düşüncesidir.

Soysaldı'nın anket çalışması ile vardığı sonuç Belagatin neden okutulmadığı veya az okutulduğu hakikatini destekler niteliktedir. Anketin şu sorularına dikkat çekmektedir:

Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde müfredatların gün geçtikçe iyileştiği ve Arapçaya daha çok önem verildiği görülmektedir. Bu duruma 2000 yıllardan sonra seçmeli veya zorunlu olarak Arap Belagatinin müfredatlarda bulunmasını örnek verebiliriz. Tabi bunda Avrupa Ortak Başvuru Metni'nin etkisi unutulmamalıdır.

Hindistan'da Arapça öğretim müfredatının faydalı olduğunu düşünen Soysaldı, Türkiye'ye uyarlanmasının gerekliliğini ifade etmektedir. Ona göre

¹⁷⁵ Soysaldı, *a.g.m.*, s. 268.

¹⁷⁶ Soysaldı, *a.g.e.*, s. 263-264.

Malta müfredatındaki gibi konuşma becerilerinin geliştirilmesi için ana dili Arapça olan öğretmenlerden faydalanılmalıdır.¹⁷⁷

Arapça öğretiminde kullanılmaya başlayan yeni metotların yeni gibi görülseler de aslında diğer dillerin öğretimi için geliştirilen metotların taklidinden ibaret olduğu şeklinde eleştiriler de yapıla gelmektedir. Bunlara göre her dilin öğretilmesinde o dile has metotlar kullanılır ve bunlar göz önünde bulundurulmadan bir diğer dilin öğretiminde istiare edilmeleri isabetli değildir.¹⁷⁸

Belagate dair İlahiyat Fakültelerinde Lisans düzeyinde öğretimin eksik olduğunu İlahiyat Fakültelerinde okutulan kitaplardan da anlayabilmekteyiz.

Cumhuriyetten günümüze İlahiyat Fakültelerinde lisans Programında okutulan Arapça Ders kitaplarını aşağıda vermeye çalıştık:

D.İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAPÇA ÖĞRETİM SERİLERİ

1. Kral Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Serisi

Türkiye'deki baskılarına göre; a) *el-Kavâ'idu'l-'Arabiyyetu'l-muyessere* (üç cilt), b) *el-Kırâ'atu'l-'Arabiyyetu'l-muyessere* (üç cilt), c) *el-'Arabiyyetu li'l-hayât* (üç cilt) olmak üzere toplam dokuz kitaptan oluşmaktadır.

1.1.el-Kavâ'idu'l-'Arabiyyetu'l-Muyessere (آل قواعد العربية الميسرة)

“سلسلة في تعليم النحو العربي لغير العرب” *Silsile fi ta'lîmi'n-nahvi'l-'Arabî li gayri'l-'Arab* alt başlığını taşıyan bu seri Muhammed İsmâ'îl Sînî, İbrâhîm Yûsuf Seyyid ve Muhammed er-Rifâ'î eş-Şeyh tarafından hazırlanmıştır ve şu İlâhiyat fakültelerinde okutulmaktadır:

1. Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

2. Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde 1. sınıfta I ve II. ciltleri 2. sınıfta III. cildi okutulmaktadır.

¹⁷⁷ Soysaldı, *a.g.e.*, s.268.

¹⁷⁸ Soysaldı, *a.g.e.*, s.268

3. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
4. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
5. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
6. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesinde 1. ve 3. ciltler birinci sınıfta okutulmaktadır.

7. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1. ve 2. sınıfta tamamı okutulmaktadır.

8. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1. Sınıfta 1 ve 2. ciltleri, 3. Cildi ise ikinci sınıfta okutulmaktadır.

9. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yeni program birinci sınıflarda I-III. ciltleri okutulmaktadır.

10. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Ahmet Yüksel, Osman Şahin, Metin Yanarateş tarafından, *Uygulamalı Arapça Dilbilgisi* adıyla özetlenmiş olarak İlahiyat bölümü 2. sınıfta okutulmaktadır.

11. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1 ve 2. ciltler birinci sınıfta, 3. cilt ikinci sınıfta okutulmaktadır.

12. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,

13. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1. Ve 3. ciltler birinci sınıfta okutulmaktadır.

Seri hakkında şu değerlendirmelerde bulunabiliriz: Seri, dilbilgisi öğretiminde çağdaş öğretim metotlarına uygunluk arz etmektedir. Geçmiş konularla ilgili genel alıştırmalar bölümleri bulunması olumlu bir özelliktir. Seride bazı gramer konularına temas edilmemiştir. Alıştırmaların oldukça fazla olması derslerde hepsinin uygulanması imkânı vermemekte ve öğrenciler açısından da bıktırıcı olduğu bazı öğretim üyeleri tarafından dile getirilmektedir.¹⁷⁹

1.2.el-'Arabiyyetu li'l-hayât (العربية للحياة)

“Menhec Mutekâmil fi ta'lîmi'l-
‘Arabiyye ligayri'n-nâtîkîne bihâ” alt başlığını taşıyan seri Muhammed İsmâ'îl Sînî,

¹⁷⁹Ahmet Bostancı, “İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları ve Diğer Araç-Gereçlerin Tespit ve Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11, Sakarya 2005, s. 1-30.

Nâsif Mustafâ ‘Abdu’l-‘azîz, Muhyiddîn Ahmed Sâlih, Mustafâ Ahmed Suleymân’dan oluşan bir heyet tarafından hazırlanmıştır ve şu İlâhiyat fakültelerinde okutulmaktadır:

1. Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

Birinci sınıfta I ve II. ciltleri okutulmaktadır.

2. Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

3. Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

4. Gazi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi,

Birinci sınıflarda pratik Arapça için I ve II. ciltleri okutulmaktadır.

5. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

6. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

7. Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

8. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.

Birinci ve ikinci sınıflarda I ve II. cildi okutulmaktadır.

Temel seviye için iki, orta ve ileri seviyeler için birer kitap olmak üzere dört kitaptan oluşan ve yetişkin yabancılara Arapça öğretmeyi hedefleyen bir seridir. Kullanılan dil kısmen gerçekliğe sahiptir. Resim, karikatür, harita, şiir, şarkı, bilmece-bulmaca gibi unsurlara fazla rastlanmamaktadır.¹⁸⁰

1.3. el-Kırâ’atu’l-Muyessere (القراءة الميسرة)

El-Kırâ’atu’l-muyessere serisi, Kral Suud Üniversitesi Arap Dili Enstitüsü tarafından yabancılara Arapça öğretilmede okumanın sağladığı yararlar göz önünde bulundurularak bu konudaki ihtiyacı karşılamak amacıyla hazırlanmıştır. Seride yaygın kelimelerin kullanılmasına özen gösterilmiş, bu amaçla Davlid 'Abduh tarafından derlenmiş olan "Arapça'daki Yaygın Kelimeler" listesi göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu listenin yansın Kur' an-ı Kerim' de 20' den daha fazla geçen kelimeler de

¹⁸⁰ Bostancı, a.g.m., s.10.

kullanılmış her iki listede yer alamayan az sayıdaki kelime de konuların gereği olarak kullanılmıştır.

Şu İlâhiyat fakültelerinde okutulmaktadır:

1. Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
2. Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
3. Dicle Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
4. Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
5. Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
6. Gazi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi,
7. Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
8. İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
9. Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
10. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
11. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.

2. El-‘Arabiyyetu Li’n-Nâşi’în(العربية للناشئين) Serisi:

“منهج متكامل لغير الناطقين بالعربية” “Menhec mutekâmil li-gayri’n-nâtikîne

bi’l-‘Arabiyye” alt başlığını taşımaktadır. Mahmûd İsmâ‘îl Sînî, Nâsif Mustafâ ‘Abdul‘azîz, Muhtâr et-Tâhir Huseyn tarafından hazırlanmıştır. Orijinali, altı kitaptan oluşmaktadır. Ancak Türkiye’de on iki kitap hâlinde basılmıştır.

Seri, şu İlâhiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır:

1. Gazi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi,
2. Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
3. Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlâhiyat Fakültesi,
4. Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,
5. Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.

Seri İlahiyat fakültelerinde gramerle ilgili derslerin de ihtiyacını karşılayacak komple bir kitap niteliğinde değildir.¹⁸¹

3. İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Arapça Öğretim Serisi

İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü tarafından hazırlanan bu seri, “سلسلة تعليم اللغة العربية” “*Silsiletu Ta’lîmi’l-lugati’l-‘Arabiyye*” genel başlığını taşımaktadır. 4 kura göre düzenlenmiş olan seri Arapça ve bazı İslâmî ilimlerin beraberce öğretilmesi hedefi gözetildiğinden çok sayıda kitaptan oluşmaktadır.

Bu kitap serisinde ilk kurda öğrenci nahiv terkiplerini ve sarf sîgalarını uygulama bağlamında görürken ikinci kurdan itibaren kaidelerle de karşılaşmaktadır. Mümkün olduğunca en yaygın nahiv terkipleri ve sarf sîgalarının verilmesine çalışılmıştır. Basit cümlelerden mürekkebe doğru bir sıralama takip edilmiştir. Şaz ve nadir kalıplardan uzak durulmaya çalışılmıştır.¹⁸²

4. En-Nahvu’l-Vâzih (النحو الواضح)

Mısırdaki, ‘Ali el-Cârim ve Mustafâ Emîn tarafından orta öğretim talebeleri için hazırlanan bu kitaplarda konular örnek cümlelerle başlamakta, sonra şerh kısmı ile kaideler açıklanmakta, ardından da çeşitli alıştırmalarla konunun yerleştirilmesi cihetine gidilmektedir. Kitap şu fakültelerde okutulmaktadır:

1. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
2. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
3. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
4. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
5. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
6. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
7. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
8. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹⁸¹ Bostancı, *a.g.m.*, s. 14.

¹⁸² Bostancı, *a.g.m.*, s.15

En-Nahvu'l-Vâzih, tüme varım metoduyla yazılmıştır. Eski alışılmış kitapların üslubuna benzemediğinden ilk plânda ilgi görmüştür.

5.Diğer Kitaplar

İlâhiyat fakültelerinde Arapça derslerinde temel ders kitaplarının yanı sıra okutulan diğer kitaplar da şunlardır:

a.Mebâdi'u 'ilmi's-sarf (مبادئ علم الصرف)

Hüseyin Avni Çelik tarafından kaleme alınan kitap, şu fakültelerde sarf derslerinde okutulmaktadır:

Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.

b.el-Vâzih fi'l-belâgati'l-'Arabiyye (الواضح في البلاغة العربية)

Muhammed Zerkân Ferah tarafından hazırlanan eser Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde 3. sınıfta Belagat dersinde okutulmaktadır.

c.el-Belâgatu'l-Vâzıha¹⁸³ (البلاغة الواضحة)

'Alî el-Cârim, Mustafâ Emîn, tarafından te'lif edilen eser Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde okutulmaktadır.

d.Sarf-Nahiv.

Kadri Yıldırım tarafından yazılan kitap Dicle Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde okutulmaktadır.

¹⁸³ Mısır'da ortaöğretim için ders kitabı olarak hazırlanmış olan bu eserde her bir ünite belagat konusu ile ilgili örneklerle başlamakta daha sonra *bahs* adlı bölümde konu bu örneklerle açıklanmakta, akabinde *Kavâid* başlığı altında ilgili belagat kaideleri verilmektedir. Ardından da "nemâzic" adlı kısımda kaidenin uygulamasına dair örnekler verilmekte ve peşinden de çeşitli alıştırmaları içeren "tedrîbât" kısmı yer almaktadır.

e.Bağlaçlı Cümle Yapıları

Müellifi Ahmet Yüksel'dir. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.

f.Arapça'da Matematiksel Cümle Yapısı.

Müellifi Mehmet Çakır'dır. Ankara 1999 Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde birinci sınıfta okutulmaktadır

g.Arapça Dilbilgisi

Meral Çörtü'nün kaleme aldığı eser, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde el-Kavâ'idü'l-'Arabiyye el-Muyessere serisi takip edilirken eş zamanlı olarak öğrencilerin okumaları istenmektedir.

h.el-Emsile

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde sarf çekimleri için yararlanılmaktadır.

ı.Arapça Okuma ve Eski Metinler,

Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu'nun birlikte oluşturdukları bu kitap, Harekelerin azalmaya başladığı bölümden itibaren İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2. yarıyıl metin derslerinde okutulmaktadır.

i.Belâgat184

Nusrettin Bolelli'nin kaleme aldığı eser, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Seçmeli Belagat dersinde okutulmaktadır. Kitap, dilinin Türkçe olması dolayısıyla İlahiyat öğrencileri için yardımcı kaynak olabilecek niteliktedir.

¹⁸⁴ Belâgat ilminin üç temel bölümü olan beyan, meânî ve bedîî kısımları hakkında kolay ve rahat anlaşılabilir bilgiler verme amacıyla kaleme alınmıştır. Klasik belâgat eserlerinden de yararlanılmakla birlikte örnekler vb. konularda muasır belâgat çalışmalarından daha çok istifade edilmiştir. Teferruat bilgilerden kaçınılmaya çalışılmıştır. Bk. Nusreddin Bolelli, *Belâgat Beyan-Meânî-Bedîî İlimleri Arap Edebiyatı*, İstanbul 2001..

j.Muhtasar Cümle Kalıpları

İsmail Hakkı Sezer' ait olan bu kitap, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.

k.Mebâdi'ü'l-'Arabiyye fi's-Sarf ve'n-Nahv

Müllifi Râşid eş-Şertûnî'dir. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2. Sınıflarda okutulmaktadır. Mebâdi'ü'l-'Arabiyye fi's-sarf ve'n-nahv, birinci sınıfta *el-Kavâ'idü'l-'Arabiyyetu'l-muyessere* serisinde okutulan konuların daha iyi anlaşılması okutulmaktadır.

l.Adım Adım Kur'an Dili ve Sıfırdan Arapça Öğreniyorum

Necla Yasdıman Demirdöven tarafından yazılan bu iki kitap, hazırlık sınıflarında yardımcı ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bu kitaplar Arapçayı hiç bilmeyen kişileri esas alarak kademe kademe tüme varım metoduyla hazırlanmıştır.

m.Arapça Dilbilgisi

Mehmet Maksudoğlu'na ait olan eser Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi öğretmenliği bölümünde okutulmaktadır. 1. ve 2. sınıfta Sarf-Nahiv derslerinde işlenmektedir.

n.Ders Notları

İlahiyat fakültelerinde Arapça derslerinde bu saydığımız basılı kitapların yanı sıra ders hocaları tarafından hazırlanmış bazı ders notları da okutulmaktadır ki, bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1. *Sarf Bilgisi* (Fakülte hocaları tarafından hazırlanmış bu ders notları Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Sarf derslerinde okutulmaktadır.)

2. *et-Ta'biru'l-Muveccih* (Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretmenlik Bölümünde okutulmaktadır.)

4. Nejdet Gürkan, *Ders Notu* (Uygulamalı Sarf Bilgisi İçin Seçme Metinler) (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.)

5. Nejdet Gürkan, *Medya Metinleri* (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.)

6. Yasin Kahyaoğlu, *Ravdatu'l-hikem ve'l-emsâl* (Atasözleri derlemesi. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde birinci sınıflarda metin kitabı olarak okutulmaktadır.)

7. Numan Yazıcı, *Muzekkirât fi's-sarf ve'n-nahv* (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde gramer dersleri için takviye amacıyla yararlanılmaktadır.)

8. Ahmet Bostancı, *Muzekkirât li-mâddeti'l-lugati'l-'Arabiyye 5-6*, (Arapça V ve VI derslerine yönelik olarak hazırlanmış seçme metinler ve nahiv bölümlerinden oluşmakta ve Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 3. Sınıfta okutulmaktadır.)

9. *el-Mutûnu'l-muhtâre* (Fakülte hocaları tarafından hazırlanmış olan bu metin derlemesi Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İlahiyat ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümünde Metin derslerinde okutulmaktadır.)

D.RÖPORTAJ VE DEĞERLENDİRME

İlahiyat fakültelerinde son on yılda, genellikle, doğrudan gramer anlatan kitapların terk edilerek dili bir bütün hâlinde ele alan ve Arapça'ya iletişim dili gözüyle bakan serilere bir yöneliş olduğu görmekteyiz. Bu durum aynı zamanda metot olarak Arapça'nın iletişim dili olarak öğretilmesinin benimsendiği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, kullanılan serilerin çoğunda doğrudan gramer verilmeyip dilin bizzat kendisi ile yüz yüze getirme şeklinde bir anlayış benimsendiği halde İlahiyat Fakültelerindeki uygulamalardan nispeten bu anlayışın dışına çıkılarak gramere önem verme tarzında bir yaklaşım da dikkat çekmektedir. Pek çok İlahiyat fakültesi bu serileri başkaca gramer kitapları ile desteklemektedir. Bu nedenle okutulan serilerin tam olarak, hazırlayıcıları tarafından istenen ve amaçlanan doğrultuda kullanılmadıkları değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Hocaların ders notlarını incelediğimizde Belagate dair hiçbir şey bulamamaktayız. Bu durum da bize gösteriyor ki Belagat ilminden çok diğer Arapça ilimler üzerinde durulmuştur. Burada şu sorular aklımıza gelmektedir:

- 1. Belagat İlminin İlahiyat Fakültelerinde Lisans düzeyinde okutulması gereksiz midir?**
- 2. Belagat derslerinin olmayışı İlahiyat Fakültelerindeki öğrencilerin bilgi, ilgi ve algı seviyesinin düşük olmasından mı kaynaklanmaktadır?**
- 3. Yoksa, sebebi İlahiyat Fakültesi hocalarının Belagat ilmini iyi bilmemeleri midir?**

Yukarıdaki sorulara cevap bulmak amacıyla İlahiyat Fakültesi hocalarımızla röportaj yapma yoluna gittik. Bu nedenle Türkiye'mizin her bir köşesinde ayrı bir güzelliğe sahip İlahiyat Fakültelerinin özellikle Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı olmak üzere Tefsir, Hadis, Fıkıh, İslam Tarihi hocalarımıza aşağıdaki soruları yönelttik.

1. Röportaj Soruları

1. Sayın hocam Arap Belagati'nin İlahiyat Fakültelerinde lisans düzeyinde okutulması gerekli midir? Neden?
2. Hocam 1949 dan 1997 yılına kadar Belagat derslerinin İlahiyat Fakültelerinin ders programlarında yer almadığı bilinmektedir. Sizce bunun sebepleri nelerdir?
3. Öğrencilerin Arap diline olan ilgileri gittikçe azalmakta iken 1997 yılından sonra Arap Belagati lisans düzeyinde bazı İlahiyat Fakültelerinde seçmeli ders, bazılarında ise zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Bu değişimin sebepleri sizce ne olabilir?

Yüz yüze görüştüğümüz gibi telefon aracılığıyla da gerçekleştirmeye çalıştığımız bu röportajda değerli hocalarımız bizleri samimiyetle dinleyip aşağıdaki cevapları verdiler:

Prof. Dr.Hüseyin ELMALI (İstanbul Aydın Üniversitesi Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı Başkanı)

1. Arap Dili Belagati, Arapçanın önemli bir parçasıdır. Kur'anı anlamak için Belagati bilmek gerekir. Örneğin siz teşbihi bilmezseniz Ayeti Kerimeyi nasıl yorumlayabilirsiniz. Lisans düzeyinde de okutulmalı. Öğrencinin bu kültürü bilmesi sağlanmalıdır.

2. Aslında belagat dersleri o zaman da vardı. Yani ben öğrenci olarak bu dersi okudum. Öğretim üyesi olduktan sonra da okuttum. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültelerinde, Yüksek İslam Enstitülerinde... Ama programı hatırlayamıyorum.
3. Politik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Arapça iyi öğrenilmezse Kur'an yanlış anlaşılır. Kur'an'ın yanlış anlaşılmasını isteyen çok kesim var.

Prof. Dr. Mehmet Reşit ÖZBALIKÇI (Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı)

1. Kur'an-ı Kerim'in i'cazını anlamak için Belagat okumak şarttır. Kur'an'ın kendisi çok beliğ bir kitaptır. Tefsir ilmi Belagat ilminden çok faydalanmaktadır. Okunmazsa eksik kalır. Lisans düzeyinde de olmalı tabi ki.
2. Hatırladığım kadarıyla Belagat dersi önceden de vardı. Eski programlara bakılırsa görülebilir. Eski programlar, İlgili Fakülteye resmi dilekçe ile başvurulursa belki öğrenilebilir.
3. Belagatsiz Arapça olmaz da o yüzden. Türkçede nasıl ki Türk Dili Edebiyatı var bunda da olması gerekir.

Yar. Doç. Zekeriya YILMAZ (Karabük üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı)

1. Gerekli olmaz mı? Arap belagatinin okutulmaması yanlıştır. Arapça sadece gramerden oluşmaz. Arapçayı sadece dil olarak görmemek de lazım. Çünkü bu işin fıkıh, hadis, kelam, tefsir vs yönleri de vardır. Evet öğrencilerin Arapçayı iyi bilmedikleri bir gerçektir. Sarf ve Nahiv ne denli önemliyse Belagat de o kadar önemlidir.

Doç. Dr. Şükran Fazlıoğlu (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı)

1. Arap Belagati İlahiyat fakültelerinde okutulmalıdır. Çünkü Bu ilme olan saygının bir gereğidir. Marmara ilahiyatta okutulmuyor. Sadece seçmeli ders olarak mevcut. Bu yanlış. Zorunlu olmalıydı. Biz bunun tartışmasını çok yaptık. Bir kere Belagat büyük bir dilin büyük bir parçası.
2. Yani söylediğimiz sebepler olabilir. Yani öğrencinin Arapçayı iyi bilmemesini bahane eden kişilerin etkisiyle o dönemde Belagat okutulmamıştır. Bugün de böyledir. Bizim Arapçayı öğretme sorunumuz var.

Metot sorunu var. Ben 2016 dan beridir 3 yıl boyunca İngilizce İlahiyatta Belagat okuttum. Çok da geri dönüş aldım. Terminolojik açıdan söylüyorum Belagatin öğrenci yada öğretmen merkezli veya derslerin çeşitliğinin çok olması gibi gerekçelerle kaldırılması/okutulmaması yanlış.

3. Aslında son zamanlarda okutulmaktadır diyorsunuz fakat bizde yok. Şuan sanırım sadece 2 saat seçmeli var. 4-5 yıl önce vardı kaldırdılar.

Prof. Dr. Mehmet YALAR (Uludağ Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Arap Dili Ve Belagati Anabilim Dalı/)

1. Arap Belagati İlahiyat Fakültelerinde lisans seviyesinde Kesinlikle okutulmalıdır. Biz zaten Belagatle ilgili yüksek lisans dersleri veriyoruz. Arapça ile ilgili sadece gramerle yetinmek doğru değildir. Bütün İslami ilimlerin Arapça ile bağı mevcuttur. Fıkıh, Hadis, Kelam, Tefsir vs. Dolayısıyla bunları Belagatten yoksun bırakamayız. Öyle konular vardır ki Belagat olmadan yanlış anlaşılması mümkündür.
2. 1982’de İlahiyata geçildi. Öncesini fazla bilmiyorum ama İlahiyat Fakültelerinde Arap Dili ve Belagati bu tarihten sonra tedricen gelişim gösterdi. Cumhuriyet döneminde Latin alfabesine geçmekle ilimler zayı olsa da bu durum hocalar için bahane olmamalı ve Belagate önem verilmeli. Şöyle bir örnek vereyim: Sen çocuğa isim veriyorsun, ama ismiyle çağırılmıyorsun. Böyle olmaz.
3. Öğrencilerin Arapçayı iyi bilmemesi Belagatin okutulmayacağı anlamına gelmez. Bu yanlış bir çıkıştır. Peki, biz neden yüksek lisansta Belagat okutuyoruz. Yüksek lisansta okutulan Belagat, lisans öğrencisine aktarılmamışsa ilim eksik kalmış olur.

Prof. Dr. Ömer DURLU (9 Eylül Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Tefsir Anabilim Dalı)

1. Araplar dışında Belagatle ilgilenen yok. Bizim için çok da gerekli değil. Onlara lazım. Biz sarf ve nahivi iyi okutmalıyız. Belagat meşguliyettir. Meşguliyeti azaltması açısından okutulmaması iyi olmuştur.
2. Yüksek İslam Enstitüsü’nde okudum. 1975-1979 dönemi. Enstitü 3 bölümden oluşur. İslam Dini Esasları Bölümü, Fıkıh-Kelam Bölümü, Tefsir-

Hadis Bölümü. Arapça derslerimize Dr. Nasuhi KARAASLAN giriyordu. Belagatin gereksizliği üzerinde dururdu.

3. Arap Belagatinin son zamanlarda İlahiyat müfredatlarına girmesinin sebebi Arapça hocalarının böyle bir dersi unutturmama isteğidir.

Prof. Dr. Rıza SAVAŞ (9 Eylül Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/İslam Tarihi Anabilim Dalı)

1. 1976-1980 Dönemi Yüksek İslam Enstitüsünde okuduğum sıralarda Belagat okumuştum. Fakat müfredatta yoktu. Bence İlahiyat fakültelerinde Lisans düzeyinde Belagat dersi okutulması gerekmektedir. Çünkü İslam Dininin temel dersleri olan, Tefsir, Hadis, Akaid, Fıkıh okutulurken Arap Dilin'e tüm yönlerini bilme gerekir. Belagat de bu derslerin doğru anlaşılması için gereklidir.
2. Belagatin önceleri neden müfredata girmediği konusu bence YÖK'ün ihmali olduğu gibi öğrencilerin Arapça dil seviyelerinin düşük olmasıyla da ilgilidir. Belki o dönemde yetkin hocalar da yoktu diyebiliriz fakat günümüzde Belagat okutacak hocalar mevcuttur.

Prof. Dr. Muhammed TASA (Necmettin Erbakan Üniversitesi/Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi/Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı)

1. Arap Belagati neden okutulmadı kesin bilemem ama bence siyasi sebeplere bağlıdır. Fakat Belagatin lisans düzeyinde de okutulması gerekmektedir. Sarf, nahiv nasıl okutuluyorsa Belagat de okutulmalıdır. Sadece yüksek lisansa bırakılmamalı. Yüksek Lisans'ta bir üst kademesi okutulmalı. Bizim Fakültemizde şu an 2. Sınıflarda birinci dönem 2, ikinci dönem 2 kredi olmak üzere toplam 4 kredi okutulmaktadır.

Prof. Dr. Halil ÇİÇEK (Ankara Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Tefsir Anabilim Dalı)

1. İlahiyat Fakültesinde temel dersler dediğimiz Arapça, Tefsir, Fıkıh, Hadis, Kalam dersleri okutulmaktadır. Bu derslerin dili Arapçadır. Sarf, Nahiv ve Belagatten oluşur. Özellikle Tefsir, Hadis, Fıkıh dersleri sadece sarf ve nahivle anlaşılabilir. Yanlış anlaşılır. Belagat okunmazsa, işte Meani, Beyan,

Bedii, Fesahat gibi eksiklik olur. Belagat bilinmezse Kur'an da iyi bilinmez. Kur'an-ı Kerim üzerinden uygulamalı Belagat verilmeli.

2. Belagat nahiv gibidir. Nahiv lafzi yönüyle ilgilenir, Belagat de mana yönüyle ilgilenir. Belagat bir mana ilmidir. En verimli şekilde nasıl anlatırım, nasıl vurgularım ayetler üzerinden öğrenciye uygulamalı okutulmalı. Fiil, fail, mef'ulü anlatırken Örneğin; "İyyâke ne'büdü ve iyyâke neste'in" derken 'iyyâke' neden önce gelmiş sorusu Belagat ile açıklanabilir.
3. Arap Belagati ilminin Cumhuriyetten sonra müfredatta bulunmayışını veya neden okutulmadığını Arapçaya ayrılan sürenin azlığı ile açıklayabiliriz. Kredisi az olduğundan Sarf ve nahiv zaten yeterince öğretilmiyor. Fakat Belagatin okutulması için sarf ve nahiv ilminin tam manasıyla öğretilmesi şart değil. Lisan düzeyinde ayrıca verilmelidir. Ankara İlahiyatta şu an verildiğini biliyorum.

Doç. Dr. Enes Ateş (Bilecik Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Tefsir Anabilim Dalı)

1. 2016 YÖK yönetim kurulunun Arapça, Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi temel derslerin ilk 6 dönemde okutulmasına yönelik kararı var. Tüm ilahiyat fakültelerine bu yazı gönderildi. Belagat kesinlikle okutulmalı. Ben geçen yıl 1. Sınıf öğrencilerine okuttum. Bizim ilahiyatta hazırlıktan sonra 1. Sınıfta okutulmaktadır.
2. Belagatin cumhuriyetten günümüze kadar okutulmayışı Arapçanın diğer konuları olan sarf ve nahve fazla önem verilmesidir. Zaten sarf ve nahiv bilmeden belagat olmaz. Düşünün Hazırlıkta 1 yıl Sarf-Nahiv veriyoruz çocuklar yine iyi olmuyor. Öyleyse Belagati nereye sokuşturacaksınız ki? Önce asıl işlerle uğraşmalıyız. Ama Hazırlık sınıfı olan İlahiyatlarda lisans düzeyinde okutulmalı. Dediğim gibi Hazırlık sınıfı olan ilahiyat fakültelerinde Belagat okutulmalı. Hazırlık yoksa yine de okutulabilir. Son sınıfta olabilir.
3. Belagatin İlahiyat müfredatına girmesi nasıl oldu, bu değişimin sebebi nedir. Sorusuna gelince Belagate yatkın kişilerin İlahiyatta Hoca olmasıyla diyebiliriz. Örneğin Türkiyede İsimli devam etmekte olan medreseler mezunlarını doğrudan Üniversiteye gönderiyor. Tabi bu sebeplerinden sadece biri. Bulduğum Bilecik İlahiyat fakültesinde Belagat okutulmaktadır.

Doç. Dr. Harun ABACI (Pamukkale /İlahiyat Fakültesi/Tefsir Anabilim Dalı)

1. Belagat okutulmalıdır tabi ki. İslami İmler açısından özellikle Tefsir açısından kesinlikle okutulmalıdır. Aksi takdirde tefsiri doğru anlayamayız.
2. Belagat uzun süre Lisans düzeyinde okutulamadı. Bunun sebebi hem siyasi hem de kültürel değişimdir. Dolayısıyla Felsefi derslere ağırlık verilerek Temel İslam Bilimleri Dersleri azaltılmıştır.
3. Son zamanlarda Belagat İlahiyat Fakültelerinde müfredata girmeye başladı. Bunun sebeplerinden en önemlisi YÖK başkanının, üyelerinin değişmesidir. 2015 te İbrahim Hatipoğlu 6 dönemde de Arapça okutulması gerekir dedi. Ve nitekim öyle de oldu. Şuan benim görev yaptığım Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde de okutulmaktadır. Hazırlıktan sonra 1. Sınıfta okutulmaktadır. Çok doğru bir iş olduğunu düşünüyorum.

Röportaj sorularına verilen cevaplara baktığımızda hocalarımızın hemen hepsi Belagat dersinin Lisans Programlarında olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu durumda şu tespiti yapabiliriz. Belagat derslerinin yıllarca İlahiyat Fakültesi programlarında olmayışı hiçbir yarar sağlamamıştır. Aksine Arapçaya olan ilgiyi azalttığı gibi Belagatin zor bir konu olduğu düşüncesini doğurmuştur. Bu düşünce özellikle İlahiyat Fakültesi öğrencilerini etkilemiştir.

SONUÇ

Medreselerin kapatılmasıyla birlikte din eğitimi sekteye uğramış ve bu durum hiyerarşik olarak tüm din eğitim kurumlarını etkilemiştir. En büyük darbeyi de Yüksek Din eğitimi veren İlahiyat Fakülteleri yemiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Halifeliğin kaldırılması İslam Dininin içinin boşaltılması için en büyük bahane olmuştur. Avrupa'da birçok ülkede Cumhuriyet ilan edildiğinde dini eğitim daha da önemsenmişken bizde neredeyse yok edilmeye çalışılmıştır. Özellikle İlahiyat Fakültelerinde Temel İslam Bilimlerine gösterilen ehemmiyet Felsefe bilimlerinin yanında hiç kalmıştır.

İlahiyat Fakültesi 1949 yılına kadar fuzuli bir kurum olarak görülmüş, örselenmiş ve değer kaybettirilmiştir. 1924'te açılıp öğrenci ve hoca yokluğundan ömrünü uzun süre devam ettiremeyerek 1933 yılında kapanan; yerine, "İslâm Tetkikleri Enstitüsü" kurulup bir müddet sonra burada hocalık yapan zatlardan bazılarının başka görevlere atanmaları, bazılarının da emekliye ayrılmaları üzerine öğrenci yokluğu da ileri sürülerek 1936 yılında tamamen kapatılmışlardır. Ta ki 1949 yılına gelindiğinde zihniyetlerin değişmesi ve din eğitiminin önemli bir ihtiyaç olduğu düşüncesi İlahiyat Fakültelerine olan ilgiyi artırmış ve zamanla ilahiyatların sayısı çoğalmıştır. Bununla birlikte İlahiyat dersleri Arapça merkezli okutulmaya başlanmış fakat Arapça Eğitimi yine zayıf kalmıştır. Arapça eğitimi zayıf kalmışken Belagatin müfredatta bulunmayışını anlamak zor değildir.

Neredeyse son yüzyılda Arap dili Belagatle birlikte okutulmamış veya iyi okutulmamıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'i kavrama noktasında eksiklikler meydana getirmiştir. Bu eksiklikler Kur'an'a bağlı bütün ilimlerin iyi anlaşılmasına sebep olmuştur. Yaklaşık 80-90 yıldır İslam toplumunun sorunlarına çareler bulmakta zorlanan alimlerin/hocaların ve okulların ne eksiği var? sorusunu sorduğumuzda akla ilk gelen cevap; İslam'ın en önemli kaynağı olan Kur'an'ın yeni nesle iyi ve doğru bir şekilde aktarılmaması gelmektedir. Tabi Kur'an'ı iyi anlamayınca iyi aktaramayız. Bunun için öncelikle Kur'an'ı doğru anlamak gerekmektedir. Şüphesiz ki tarihten bugüne Kur'an'ı anlamak için birçok ilim ortaya çıkmış, metotlar geliştirilmiştir. İslami Bilimler olarak ortaya çıkan bu ilimler tarih boyunca yığınla külliyyat oluşturmuş ve bunlar medreselerde düzenli

olarak okutulmuştur. İşte bu İslami ilimlerin içerisinde kendine önemli bir yer bulan Arap Dili ve Belagati de Cumhuriyet Dönemine kadar Kur'an'ın iyi ve doğru anlaşılması noktasında sacayağı görevini görmüştür.

İslami ilimlerin okutulduğu ilahiyat Fakültelerinin kuruluş gayesi Kur'an'ın doğru anlaşılmasını sağlamaksa –ki böyledir- bu Fakültelerin birincil görevi Arap Dili ve Belagatini en iyi şekilde öğretmektir. Bunun yolu da önce *dil* sonra da *belagat* olacak şekilde bir öğretim programı uygulamaktır. Arapça sadece bir konuşma dili olarak görülmemelidir. Türkçe ya da İngilizce gibi de görülmemelidir. Bu dil Yaratıcının yarattığı varlık olan insana hitap ettiği bir dildir. Biz burada Arapçaya kutsallık atfetmiyoruz. Lakin anlaşılması için tek başına dilbilgisi kesinlikle yeterli değildir diyoruz. Dilin yanında belagatin de öğretilmesi/ okutulmasının şart olduğu tezini savunuyoruz.

İlahiyatta Lisans düzeyinde okutulması bizce de şart olan Belagat ilmi, 2000 li yıllara kadar İlahiyat Fakültelerinde okutulmamıştır. Bu tarihten sonra bazı İlahiyat fakültelerinde veya İslami İlimler Fakültelerinde seçmeli, bazılarında da zorunlu olarak okutulduğunu görmekteyiz.

Belagat ilminin gerekliliğini, neden okutulmadığını ve son zamanlarda Belagat olan ilginin artış sebeplerini, İlahiyat Fakültesi hocalarına sorduğumuzda; Belagatin lisans düzeyinde de okutulması gerektiğini, yıllarca müfredatta olmayışının çok çeşitli sebepleri olduğunu, şimdi ise az da olsa İlahiyat Fakültelerinde okutulmasının iyi ve doğru olduğu şeklindeki cevaplar da tezimizi desteklemektedir.

Temennimiz tarihi yaklaşık 100 yıl olan İlahiyat Fakültelerinde, Belagat ilminin artık hak ettiği yeri bulmasıdır.

KAYNAKÇA

Abbâs Ebû Muhammed Fazl b. Hasen b. Ahmed b., *el-Belağatu Fununuha ve Efnânuha İlmu'l-Meâni*, Ürdün, Daru'l-Furkan, 2004.

Akdağ, Ahmet, “Abdülgâni Gûranî ve ‘Tercüme-i Dîbâce-i Telhî-i Miftah’ Adlı Eseri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.15, S.1, 2015, s. 323-324.

Akdaş, İhsan A. *Holistic Interactive Approach (HIA) for Talf Students*, Ankara 1999.

Akdemir, Hikmet, *Belagat ve Kur'an Tefsirindeki Önemi*, Harran Üniversitesi Dersgisi, S. II, Şanlıurfa 1996.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, AÜEBF Yay., Ankara, 1989.

Alomirat, Suliman, “Arap Dili ve Belagati'nin İslami İlimleri Öğrenmedeki Yeri”, *Di Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 16, S. 1, 2016.

Arı, Asım, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Eğitim Fak. Dergisi*, C. 22, Sayı 2, 2002.

Arpa, Abdulmuttalip, “İbni Kuteybe'nin Belagat İlminin Teşekkülüne Katkıları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 3, 2011.

Arpaçukuru, Osman, “I. Uluslararası Yabancı Dil Olarak Arapça Öğretimi: Vizyon ve Tecrübeler”, *Sempozyum*, İstanbul 2015.

Arslan, Ali, “Darulfünun İlahiyat Fakültesi, Fakülte Meclisi'nin Kurulması ve İlk Meclis Zabıtları (1911-1912)”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.5, S.13.

_____, “İstanbul Daru'l-Fununu İlahiyat Fakültesi'nin İkinci Defa Kuruluşu”, *Daru'l-Fünûn İlahiyat Sempozyumu*, İstanbul 2010

Atay, Hüseyin, “Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları Ve İcazetnameler”, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1981.

_____, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, 1. Baskı, İstanbul 1983.

_____, “İslam’da Öğretim”, *AÜİFD*, C.23, S.1, 1979.

Aydar, Hidayet, “Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi ve Türk Kültür Hayatına Katkıları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı; 13, 2006.

Aydın, Muhammed Şevki Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı, Dem Yay., bas. III, 2016.

Ayhan, Halis *Türkiye’de Din Eğitimi (1920-1998)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1999.

_____, “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitime Genel Bakış”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 2000.

Ayyıldız, Erol, “Rafî’nin İcazu’l-Kuranı ve Arap Edebiyatı Tarihi’nin Son Cildinin Tetkiki”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, cilt: III, sayı: 3, s. 141-149.

Atay, Hüseyin, “İslam’da Öğretim”, *AÜİFD*, C.23, Ankara 1978.

Beysanoğlu, Şevket, "Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı (1894-1909), Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, İstanbul 1956.

Bilgegil, Mehmet Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980.

Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984.

Bostancı, Ahmet, “İlâhiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları ve Diğer Araç-Gereçlerin Tespit ve Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11, Sakarya 2005.

Bulut, Ahmet “İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi”, *Zaman Gazetesi*, 9. 4. 1992.

_____, *Belagat*,(Meani-Beyan-Bedî,) İfav yay., İstanbul, 2015.

Buyrukçu, Ramazan, “Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri”, *AÜİFD*, C. 47, S. 2, 2006, s. 99-126.

el-Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb, *el-Beyân ve't-tebyîn*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, I, Beyrut 1993.

el-Carim- Emin, Ali, Mustafa, *El-Belagatu'l-Vadiha*, Dar-u Nursabah, Suriye, 2015,

el-Cevherî Ebi Nasr İsmâil b. Hammâd, *es-Sihah: Tâcü'l-Luğa ve Sîhâhu'l-'Arabiyye*, (Muhammed Tamir), Kahire 2009.

Civelek, Yakup, "Türkiye'de Arapça Öğretimine Dair Teklifler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, Van 1998.

Çağıl, Necdet, *Kuran Belagati ve Fonetigi Yönünden Kıraatler*, (Doktora Tezi), Erzurum 2002.

Çelebi-Hacımüftüoğlu, Rabiha, Nasrullah, *Teshîl'ül-Belağah*, İzmir, 1996.

Çögenli, Mehmet Said, *Ayet ve Hadis Örneklî Arapça Belagat*, Erzurum 2012. s. 14.

Çuhadar, Mustafa, TDV İslam Ansiklopedisi, C.12, 1995.

Dâru'l-Hilafet'l-Aliyye Medresesi İhzarî, Kısım-1 Evvel, Kısım-1 Sâni, Kısım-1 Âli Ders Cetvelleri ve Müfredat Programları, s. 13-15.

Darü'l-Hiliife Medreseleri Ders Cetvelleri ve Müfredat Programı, Öğüt Matbaası, Ankara, 30 Rebiulevvel 1342.

Deniz, A Çağlar, "Tek Parti Döneminde Ric'at Olarak Açılımlar: İmam-Hatip Kursları Örneği", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 3, 2014.

Durmuş, İsmail, "Teşbih", *DİA*, 40.bas., İstanbul 2011.

_____, "Nahiv maddesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006.

Er, Hamit, *İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, İstanbul 1993.

Eliaçık, Muhittin, "Osmanlı Medreselerine Öğretilen Belagat Kitapları", *Ulakbilge Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S.4, Konya güz 2014.

Ergün, Mustafa *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.1-2, 1982.

_____, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1904-1908)*, Ankara 1996.

Ertan- Küçük, Veli, Hasan, *Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri*, Türdav Muallim Rıfat Bilge (1874-1953) ve Otuz Ders Yahud Sarf-ı Arabî İsimli Eseri Bağlamında Dilciliği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, 2012.

Ertuğrul, Osman, “Belâgatta Meânî İlmi”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, Nisan 2015.

Genç, M. Fatih, “Avrupa ve Türkiye’de İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 13, S. 1, 2013, s. 27-33.

Güneç, Halil, “Arapça Öğrenimi Üzerine Bir Soruşturma”, *Mavera*, sayı 79.

Günergun-Kadioğlu, Feza, Sevtap “İstanbul Üniversitesi’nin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, VIII/1, İstanbul 2006.

Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük (El-Mu’cem Arabi-Türki)*, Mektep yayınları, İstanbul 2014.

Güney, Murat Arif, “Yabancı Dil Öğretimi ve Düünden Bugüne Türkiye’de Arapça Öğretimi”, *KTÜİFD*, C. 1, S. 1, 2014.

Hacımüftüoğlu, Nasrullah, “Belagat İlminin Gelişmesine Müessir olan Kaynaklar”, *AÜİF Dergisi*, Sayı 11, Erzurum 1993.

_____, *İ’câz ve Belâgat Deyimleri*, Ekev Yayınları, Erzurum 2001.

<http://www.literatur.gen.tr/kelam/esari/37-islam-tarihi/genel-tarih/151-lisanu-l-arab-ibn-manzur.html> (erişim tarihi: 23.07.2019)

https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/kontkilavuz_18072019.pdf.

İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Alî el-Ensârî, *Lisânü’l-‘Arab*, (Tsh.:Fâris eş-Şidyâk), I-XV, Bulak bsk, Beyrut, 1965.

İhsanoğlu, Ekmeleddin “Dâru’l-fünûn”, *DİA*, VIII. İstanbul 1993.

Kaçar, Mücahit, “Cumhuriyet Dönemi (1923-2007) Türk Edebiyatında 'Belâgat' Çalışmaları” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2007.

Kara, Ömer, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.I, 2000.

Kavakçı, Yusuf Ziya, “Fakültelerde Din Eğitimi”, *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, 23-25 Nisan 1981.

Kavcar, Cahit, “Cunhuriyet Dönemi Dal Öğretmeni Yetiştirme”, *AÜEBFD*, C. 35, S. 1-2, 2002.

el-Kazvîni Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân, *el-İzah fî Ulumi'l-Belağa*, Kahire (tarihsiz).

Kılıç, Hulusi, ‘Belagat’, *DİA*, 5. Cilt, 1992.

Koçtaş, Münir, “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü-Bugünü)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Özel Sayı*, Sayı: 2, cilt: 9, Ankara 1999.

Korukçu, Adem, “İlahiyat Fakültesi Programlarındaki Seçmeli Dersler Üzerine Bir İnceleme”, *Marife Bilimsel Birikim Dergisi*, S. 3, 2011.

Kütükoğlu, Mübahat S., “Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi”, *DİA*, İstanbul 1993.

Maarif Vekaleti Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul, Mart 1341/1925.

Malche, Albert, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

Melek, Salih, *Arap Dili Eğitim-Öğretiminde Klasik ve Modern Metotlar*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1987.

Muhtar, Cemal “İslâmî Araştırmalara Etkisi Açısından Arapça Öğretiminde Görülen Aksaklıklar”, *OMÜİF Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*, (27-30 Haziran), Samsun 1989.

Osmanoğlu, Cemil, “Türkiye’de yüksek Din Eğitimi Ve Kuramsal Yabancılaşma: İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XLIII, S. 2, 2017.

Öcal, Mustafa, “Daru'l-Fünun İlahiyat Fakültesinin Öğretim Süresi Ders Programı ve Mezuniyet Belgesi Örnekleri”, *Dârulfunûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2010.

_____, “25. Yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi”, *UÜİFD*, C. IX

_____, “İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, cilt: 1, Bursa 1986.

_____, *DİA*, C.44, 2013.

Ölmez, Âdem, “II. Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Medreselerinde Reform Çabaları ve Merkezileşme”, *Vakıflar Dergisi*, S. 42, Haziran 2014.

Özenç, Ali, “Dini Statü Sahibi Medrese Seydalarının ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının Birbirine Bakışı (Diyarbakır Örneği)”, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012.

Saraç, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, Bilimevi Yay., İstanbul 2013.

Sarıkcıoğlu, Ekrem, “Yüksek Din Eğitiminde Hedef ve Program”, *OMÜİF Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu (21-23 Ekim)*, Samsun 1987.

Smyth, William, “Belagat İlmi’nin Standart Hale Gelen Düzenlenişi ve es-Sekkâki’nin Miftahu’l-Ulum’u”, (çev: Abdullah Yıldırım), *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası*, S.22, 2013.

Songur, Haluk, “Hukuk Tarihi Bakımından Osmanlıdan Cumhuriyete Yükseköğretim Meselesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.30, 2013

Soysaldı, Mehmet, “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:14, S. 45, 2010

Soyupek, Hasan, *İkinci Meşrutiyetten Günümüze Türkiye’de Arapça Öğretimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2004.

Şanal, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.14 2003

Şensoy, Sedat, “Hatib el-Kazvîni’de Fesahat ve Belâgat Kavramları”, *İsam Araştırmaları Dergisi*, S.17, 2007

Temel, Ahmet Vefa, “Türkiye’de Arapça Öğretiminde Uygulanan Metotlar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.5, 2015.

Tenger, Süleyman, *Rüştiye Mekteplerinin Tarihi Gelişimi Ve Din Eğitimi Ve Öğretimi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

T.R.M.III. Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 20. Toplantı 3.

Turan, İbrahim, “Türkiye’de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı Program İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.37, Aralık 2017.

Usta, İbrahim, “Türkiye’de Arapça Öğreniminin Zorlukları Ve Çözüm Yolları” *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 15, 2012.

Usta, Mustafa, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2001.

Uzunoğlu, M. Vecih, “Türkiye’de Arap Dili Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri (1956-2002)”, *Nüsha Dergisi*, Yıl: III, S: 8, Kış 2003.

Yıldız, Hasan, *Daru’l- Hilafeti’i-Aliyye Medresesi’nde Eğitim ve Öğretim*, (Doktora Tezi), İstanbul 2017.

Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ yayınları, C. 14, İstanbul 1992.

Zengin, Zeki Salih, “Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 5, Sayı 13.

2 Haziran 1972 Tarih ve 14203 Sayılı *Resmî Gazete*.

2019 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, Ankara 2019.

23 Temmuz 2016 Tarih ve 29779 sayılı *Resmî Gazete*.